

SANNIDHI

2023-24

Collectors

Dr. Sangeeta Ghate

Dr. Ajay Raval

• Publisher •

**Shree Meghmani Parivar and Shree Bhailalbhai A. Patel (Detrojwala)
Umiya Arts and Commerce College for Girls Ahmedabad**

SANNIDHI

(2023–24)

Editors

Dr. Sangeeta Ghate

Dr. Ajay Raval

Publisher

Shree Meghmani Parivar and

Shree Bhailalbai A. Patel (Detrojwala),

Umiya Arts and Commerce College for Girls

Managed by Shree Umiya KVC Education Trust

SG Road, Sola, Ahmedabad – 380060, Phone (079) 27665011

SANNIDHI 2023-24, Published by Shree Meghmani Parivar and Shree
Bhailalbhai A. Patel (Detrojwala), Umiya Arts and Commerce College
for Girls, Managed by Shree Umiya KVC Education Trust
© Publisher
ISBN 978-81-963561-6-3

પ્રત : ૩૦૦
કિંમત : રૂ. 200/-

: પ્રકાશક :
શ્રી ઉમિયા કેવીસી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ સંચાલિત
શ્રી મેઘમણિ પરિવાર એન્ડ શ્રી ભાઈલાલભાઈ એ. પટેલ (દેત્રોજવાળા)
ઉમિયા આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ ફોર ગર્લ્સ
ભાગવત વિદ્યાપીઠની પાસે, સોલા, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૬૦
ફોન - ૦૭૯ ૨૭૬૬૫૦૧૧
e-mail - principal.umiyacollege@gmail.com

: ટાઈપ-સેટિંગ :
પ્રિન્ટ ઓ' ટાઈપ
શુભગણેશ એપા. આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

: મુદ્રક :
કાવ્યા પ્રિન્ટર્સ
૧/બી, શિવ એસ્ટેટ, જશોદાનગર,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૬

અનુક્રમણિકા

હિંદુસ્થાન મધ્યેનું એક ઝૂંપડું : ગુજરાતી ભાષાની મહત્ત્વપૂર્ણ અનૂદિત દાર્શનિક નવલકથા.....	અજય રાવલ.....	5
‘અસલ માટી’નો કલાઘાટ ‘ચંદા-જનચંદા’ના નિબંધો શ્રુતિ ગજજર		10
મનુષ્ય થવું : માનવીય સંબંધોના વર્તુળની વાર્તાઓ	ડૉ. અરુણ પરમાર	14
વિસ્થાપિત આદિવાસીઓમાં આવેલું સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન કે વિમુખતા.....	ડૉ. દિનેશ કણઝરિયા	20
સમાજકરણ માટે શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા કે અન્ય ભાષા?.....	પ્રો. ઘનશ્યામ પટેલ	24
બાળકોનો વિકાસ અને સમસ્યાઓ	ડૉ. કુંજ વિહારી મકવાણા... ..	28
વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલા ખેલાડી ભાઈઓના પગનો વિસ્ફોટક બળનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.....	ડૉ. બ્રિજેશ પ્રજાપતિ	39
Indianization of English	Dr. Rupal Patel	43
Didactic and Aesthetic Values in R.K. Narayana’s ‘The Guide’	Dr. Ajitha Nair.....	56
The 21st century re-telling of Ramayana in Indian English Fiction	Dr. Jigarkumar Joshi.....	61
Water Scarcity and Irrigation Issues in Indian Farming.....	Dr. Sangeeta Ghate	75

Cloud Accounting Software	Dr. Shilpa Patel.....	80
An analytical study of consumer behaviour towards online market place.....	Dr. Manish Chudasama.....	86
Social Accounting and CSR in India.....	Prof. Milin Danak	98
Cloud Accounting.....	Prof. Parashar Dave.....	106
Evolution of accounting.....	Prof. Nakul Solanki	114
Problems Of Rural Girl Students In Getting Higher Education In India.....	Prof. Nirav Pandya.....	120
A Comparative Study on Consumers' Attitude towards OTT Platform with special reference to Rajkot District	Ms. Archana Jani.....	124
Issues of unorganised labourers in India.....	Dr. Bipin Vaghela	143

હિંદુસ્થાન મધ્યેનું એક ઝૂંપડું

ગુજરાતી ભાષાની મહત્વપૂર્ણ અનૂદિત દાર્શનિક નવલકથા

અજય રાવલ

મૂળ ફ્રેંચ લેખક Jacques Henri Bernardin De Saint Pierre (1737-1814)

મૂળ ફ્રેંચ કૃતિનું નામ : 'La Chaumiere Indinne' year of publication 1790.

Indian Cottage; or, A Search after truth translated from French, W. Lane
(English Translation)

ગુજરાતીમાં અનુવાદ : સોરાબશા દાદાભાઈ મુનસફના (1862)

ફ્રેંચ લેખક ઝાક લેન્ની બર્નાર્ડિન દ સેન્ટ પિયર. જન્મ : 19 જાન્યુઆરી 1737; અવસાન : 21 જાન્યુઆરી 1814. અભ્યાસ : સિવિલ એન્જિનિયર 1759માં. પછી 1760માં એન્જિનિયર થયા. તેઓ વ્યવસાયે વનસ્પતિશાસ્ત્રી હતા પણ ફિલસૂફીમાં અને ઇજનેરીમાં રસ. 1765માં પેરિસ ખાતે રહ્યા પછી 1768ના ફેબ્રુઆરીમાં કેપ્ટન-એન્જિયર ઓફ કિંગ તરીકે આયલેન્ડ-ઓફ-ફાન્સ (આજનું મોરેશિયસ) પહોંચ્યા. આ મુસાફરી અને 1770 સુધી ત્યાં વસવાટ તેમને લેખક બનાવવામાં નિમિત્ત રૂપ બન્યા. 1771માં તેઓ પેરિસ પાછા આવ્યા. ખ્યાત ચિન્તક રુસોના નિકટના મિત્ર થયા. 1806માં તેમને વિજન ઓફ ઓનરનું સન્માન મળ્યું.

મોરેશિયસની સફર અને વસવાટના આધારે લખાયેલ તેમનું પહેલું પુસ્તક 'ટ્રાવેલ્સ ટુ ધ આઇલેન્ડ ઓફ ફાન્સ' 1773માં બે ભાગમાં પ્રગટ થયું. ત્યાર બાદ 'સ્ટડીઝ ઓફ નેચર' ત્રણ ભાગમાં 1784માં પ્રગટ થયું. 1787માં પ્રગટ થયેલી પહેલી નવલકથા 'પોલ એન્ડ વર્જિનિયા'ને ધારી સફળતા ન મળી તેથી નાસીપાસ થયા. 1790માં તેની 'ઇન્ડિયન થેરડ કોટેજ' નવલકથા બલકે દીર્ઘકથા પ્રગટ થઈ. મુનસફનાની 'હિંદુસ્થાન મધ્યેનું એક ઝૂંપડું' તે આ જ નવલકથાનો અનુવાદ (મહેતા, 89-90).

હિંદુસ્થાન મધ્યેનું એક ઝૂંપડું

અંગ્રેજી ઉપરથી ગુજરાતીમાં સોરાબશા દાદાભાઈએ બનાવી સરકારી ટ્રેશલેટર ગલાશગો સાહેબને પ્રથમ આ ચોપડી મોકલાવી હતી તે તેમને પસંદ કરી તેથી આ પ્રાંતના લોકોને વાસ્તે ભરૂચ મધ્યે અધ્યારૂ પએસતંનજઈ રૂસતમજીના ભરૂચ વર્તમાન નામનાં પ્રેસમાં છાપી.

આવૃત્તી ત્રિજી છે. સને 1867

આ પહેલાં એની પહેલી આવૃત્તિ ઈ.સ. 1862માં અને બીજી આવૃત્તિ ઈ.સ. 1866માં પ્રસિદ્ધ થયેલી.

આ નવલકથા છેક ઈ.સ. 1968માં ડો. મધુસૂદન ડી. પારેખે સંપાદન કરીને, અનડા બુક ડીપો, અમદાવાદમાંથી પુનઃ પ્રકાશિત કરી. આ નવલકથાનું અર્પણ સદ્ગત પિતાશ્રી હીરાલાલ ત્રિ. પારેખને થયું છે. આમુખ ફિરોઝ કા. દાવરે તેમ જ 'અર્વાચીન ગુજરાતીની પહેલી ગદ્ય વાર્તા' યશવંત શુક્લએ લખ્યો છે.

આ નવલકથા ગુજરાતી નવલકથાના ઇતિહાસમાં ખૂબ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. એક, તો એ પ્રથમ મૌલિક ગુજરાતી નવલકથા પહેલાં એટલે કે 1862માં પ્રકાશિત થાય છે અને બે, એ દાર્શનિક નવલકથા તરીકે પ્રથમ ગણી શકાય એમ છે કે જે જીવ, જગત, જગન્નાથ અને સત્યની વાત કરે છે.

આરંભે આ નવલકથાનું કથાવસ્તુ જોઈએ.

આ નવલકથામાં એક અંગ્રેજ પંડિત હિંદુસ્થાનને જાણવા - વિદ્યા અને જ્ઞાન - મેળવવા અને માણસજાતને સુખી કરવાના આશયથી હિંદુસ્થાન આવે અને એનાં દર્શનને જાણે એવી યાત્રાનું સરસ વૃત્તાંત અહીં છે. લંડન યુરોપથી કાશીનગરી આવે છે. અને કાશીથી અનેક ગ્રંથો મેળવીને પાછો લંડન જવા નીકળે છે. ત્યારે એને થાય છે કે પંડિતો સાથે વાદવિવાદ કર્યો પણ, સંશય તો રહ્યો જ, બલ્કે, વધારે સંશય થયો, સમાધાન નહીં. એ સાથે લાવેલો એ પાંત્રીસો પ્રશ્નોમાંથી એકેયનો યોગ્ય જવાબ મળ્યો નહિ! ત્યાં એને જાણ થઈ એના પ્રશ્નોના જવાબ જગન્નાથજીના આચાર્ય પાસેથી મળશે. આથી અંગ્રેજ પંડિત ભેટસોગાદ લઈને પહોંચ્યો. એણે વિચાર કર્યો કે કયો પ્રશ્ન આચાર્યને પહેલો પૂછવો? અંતે તેને નક્કી કર્યું કે ત્રણ પ્રશ્ન પૂછશે. એક, સત્ય કેવી રીતે શોધી કાઢી શકાય? બીજો, સત્ય વાત કયા પુસ્તકમાંથી મળી શકે? આને ત્રીજો, સત્ય વાત બીજા લોકોને કહેવી કે નહિ? આના જવાબ મળી જાય તો લોકોને સુખી કરવાનો માર્ગ પણ મળી રહેશે.

પછી અંગ્રેજ પંડિત અને મુખ્ય ઉપાધ્યાય મળે એ પહેલાં મંદિરના બ્રાહ્મણોના આચારથી એ ડઘાઈ ગયો. મંદિર પરિસર અને બ્રાહ્મણો નિમિત્તે હિંદુઓની માન્યતા, સંકુચિતતા, ગર્વ જેવી બાબતોને અહીં દર્શાવવામાં આવી છે. જેમ કે, અંગ્રેજને દરવાન રોકે છે, કેમ કે, એ ભ્રષ્ટ ફિરંગી છે. એને અંદર જવું હોય તો ત્રણ વાર સ્નાન કરવું પડે. ગાય કે ડોકટરના ચામડાની બનાવટને સાથે ન લઈ શકે. તો એ કહે છે બકરાના વાળમાંથી બનેલો ઈરાની ગાલીચો મુખ્ય

ઉપાધ્યાયને ભેટ દેવા લાવ્યો છે, તો બ્રાહ્મણોને વાંધો નથી, કેમ કે, ભગવાન કે ઉપાધ્યાયને આપેલી વસ્તુ પવિત્ર બની જાય છે! આ વિરોધાભાસ કેવો છે?

એ પછી આ બન્નેની મુલાકાતની મહત્ત્વપૂર્ણ ઘટનાનું નિરૂપણ છે. અંગ્રેજ સીધા પ્રશ્નો નથી કરી શકતો. એ બ્રાહ્મણોને કહે અને એ ઉપાધ્યાયને. અંગ્રેજ પહેલો પ્રશ્ન કરે છે, સત્ય વાત કયા ઈલાજથી શોધી શકાય? આચાર્યે જવાબ દીધો કે સત્ય વાત ફક્ત બ્રાહ્મણો પાસે જવાથી જ મળી શકે. અંગ્રેજે બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો, સત્ય વાત કયા પુસ્તકમાંથી મળી શકે? આચાર્યે જવાબ આપ્યો, સઘળી વાતો ચાર વેદમાં સમાઈ રહી છે, કે જે વેદ એક લાખ ને વીસ હજાર વર્ષો ઉપર સંસ્કૃત કે જે ફક્ત બ્રાહ્મણોને જ માલૂમ છે તે ભાષામાં લખ્યા હતા. મંડળી આખી પ્રસન્ન થઈ પણ અંગ્રેજ પંડિતને આથી સંતોષ ન થયો. તેણે કહ્યું, જો ભગવાને સત્ય વાત ચોપડીમાં જ રાખી હોય અને એ ચોપડીઓ ફક્ત બ્રાહ્મણો જ સમજી શકતા હોય તો એનો અર્થ એવો થાય કે ભગવાનની ઈચ્છા મોટા ભાગના લોકોને સત્યથી જાણી જોઈને અજ્ઞાન રાખવાની છે. આચાર્યે કહ્યું, એ તો જેવી બ્રહ્માની મરજી. અંગ્રેજ પંડિતે ત્રીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો, સત્ય વાત કોઈને કહેવી કે નહીં? આચાર્યે જવાબ આપ્યો ઘણી વેળાએ ડહાપણભર્યું તો એ જ છે કે સત્ય વાત દુનિયાથી છુપાવવી, પણ બ્રાહ્મણોને કહેવી. અંગ્રેજ આવા ગર્વથી કોપિત થઈ આચાર્ય સાથે વાદવિવાદમાં પડ્યો. આથી બીજા બ્રાહ્મણો અંગ્રેજ પર ચિડાયા. અંગ્રેજ અપમાનિત થઈને નિરાશા સાથે પરત ફરે છે. એને થાય છે કે ફેરો નિષ્ફળ ગયો. ગંગા નદીમાં મુસાફરી કરતી વખતે તોફાન આવતાં અંગ્રેજ અને તેના માણસો જેમતેમ કરીને કિનારે આવીને દૂરના એક ઝૂંપડામાં આવે છે. આ ઝૂંપડામાં પારિયા રહે છે. જે જે તે સમયે નિમ્ન અદ્યૂત જાતિ છે. એના પડછાયાને અડતાં પણ મહાપાપ લાગે! પારિયા-પ્રવેશથી કથામાં વળાંક આવે છે. અંગ્રેજ સાથેના સેવકોએ ત્યાં જવાની ના પાડી પણ અંગ્રેજ માટે કોઈ માટે ભેદભાવ ન હતો. એ તો ઝૂંપડામાં ગયો. પારિયાએ આવકાર આપી સંકોચ સાથે પોતાની જાતિ જણાવી. તોપણ અંગ્રેજ એને ત્યાં જ રહ્યો. પારિયાએ એની આગતાસ્વાગતા કરી એટલું જ નહિ સાથે ના સેવકોને પણ ફળફળાદી કેળાં-નાળિયેર અને લાકડાંની ભારી આપી આવ્યો. પારિયાએ સંકોચ સાથે કહ્યું કે, સાહેબ, હું માત્ર એક કમનસીબ પારિયા છું. એના આવા વ્યવહારથી અંગ્રેજે કહ્યું, સદ્ગુણી માણસ તું મારા કરતાં ઘણો વધારે ડાહ્યો છે. કારણ કે, જેઓ તારો તિરસ્કાર કરે છે તેમનું તું સારું કરે છે. જો આ એક જ સાદડી ઉપર મારી સાથે બેસીને તું મને દોસ્તીની આબરૂ નહીં આપશે તો હું એમ માનીશ કે તું

મને ઘાતકી આદમી સમજે છે (પૃ. ૩૪). આ પછી પારિયા મેઘમાન સાથે એક જ સાદડી ઉપર બેઠો અને બે જણા ખાવા લાગ્યા. ત્યાર બાદ અંગ્રેજે એને પૂછ્યું, આવા ભયંકર તોફાન વચ્ચે તમે આવા શાંત કેવી રીતે છો? તમારી પાસે તો બચવા માટે એક ઝાડ સિવાય બીજું કશું નથી. અને ઝાડ તો વીજળી ખેંચે છે. પારિયા એ કહ્યું, વડ પર વીજળી પડી હોય એવું આજ સુધી નથી થયું. વળી, ભગવાને ઘણાં પાંદડાં અને ડાળીઓ તોફાનમાં બચવા માટે આપી છે, એથી ભગવાન એના પર વીજળી પડવા દેતો નથી. અંગ્રેજે કહ્યું, ભગવાન ઉપર આવો વિશ્વાસ જ તારા મને સ્થિર રાખે છે. આમ, વાતમાં વર્ણની થાય છે. અંગ્રેજ પૂછે છે તમારા ડેરા હિંદુસ્થાનના કયા ભાગમાં છે? એનો જવાબ છે, જ્યાં કુદરત ત્યાં. સૂર્યોદય થતાં એની પૂજા, આથમતાં આશીર્વાદ આપું છું. મારાથી નબળાને મદદ કરું છું. મારાં સગાંઓ, મારાં પાળેલાં પ્રાણીઓને પણ સુખી કરવાની કોશિશ કરું છું. જેમ દિવસ પૂરો થાય અને રાતની ઊંઘ મધુર લાગે એમ જ જિંદગી પૂરી થતી વેળા મૃત્યુની વાટ જોઉં છું. અંગ્રેજે પૂછ્યું, આ વાતો તમે કયા પુસ્તકમાંથી શીખ્યા? એણે જવાબ આપ્યો, કુદરતના પુસ્તકમાંથી. અંગ્રેજ કહે, એ કોણે શીખવ્યું? પારિયા : મારી જાતને નથી ગણી એથી હું હિંદુ તો ન થઈ શક્યો, એટલે મેં કુદરતની વાટ પકડી. આવી વાતોથી અંગ્રેજ ખુશ થઈને તેને એ જ ત્રણ પ્રશ્ન પૂછે છે જે આચાર્યને પૂછ્યા હતા.

સત્ય વાત ક્યાં શોધવી? પારિયા કહે : નિખાલસ અંતઃકરણથી એને નિર્મળ રાખવા સ્વચ્છ વાસણમાં તેને લેવી જોઈએ. સત્ય વાત ક્યાંથી મળે? પારિયા : સત્ય વાત આદમી પાસેથી નહીં પણ કુદરત પાસેથી મળી શકે. ત્રીજો પ્રશ્ન, સત્ય વાત કોઈને કહેવી કે નહિ? પારિયાનો જવાબ : સત્ય વાત ફક્ત તે લોકોને કહેવી કે જેમનાં હૃદય સ્વચ્છ હોય – જેને સત્યની શોધમાં રસ હોય એને જરૂર કહેવી. આ જવાબોથી અંગ્રેજને સંતોષ થયો. પારિયાએ આથી એની કથા એને કહી એમ કથા આગળ ચાલે છે, જેમાં પારિયા દિલ્હી જોવા આવે છે.

અને લોકોથી હડધૂત થાય અને ઉચ્ચ વર્ણના લોકોના સ્મશાનમાં રહેવા લાગે છે. એને થાય છે, આ સલામત જગ્યા છે. જિંદગીની ફિકર અહીં આવી શકતી નથી.

અંત તરફ જતાં વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પતિના અવસાન પછી તેની યુવાન પત્ની સતી થવા જાય. પ્રિયાએ એને બચાવી લીધી અને પતિપત્ની તરીકે સુખેથી રહ્યાં. એવી એક પ્રેમકથા નિમિત્તે સમાજના અનિષ્ટો વિધવા, સતીપ્રથા, વિધવાનાં પુનર્લગ્ન વગેરેને પણ આલેખ્યાં છે.

પારિયાની કરુણ કથા અંગ્રેજને સ્પર્શી જાય છે. એનાથી વિદાય લેતા અંગ્રેજને પારિયા અને એની પત્ની ફૂલોની છાબ આપે છે. અંગ્રેજ પંડિત પણ સોનાનું ઘડિયાળ આપવા આગ્રહ કરે છે, તો પારિયા કહે છે, મારી પાસે કદી ન બગડતું એવું સૂર્યનું ઘડિયાળ છે. એ જ રીતે પિસ્તોલ લેવાની ના કહે છે. પણ એના અતિઆગ્રહને કારણે ભેટ તરીકે ચૂંગી લે છે.

બે સંસ્કૃતિ કે જીવનદર્શનની ભિન્નતા તત્કાલીન સમાજ, એનાં દૂષણોને દાર્શનિક ભૂમિકાએ જોતા ફ્રેંચ લેખક બર્નાર્ડિને અંગ્રેજમાં આપેલું પેટાશીર્ષક A Search After truth નવલકથાના ધ્વનિને આલેખે છે. તો, ગુજરાતી સાહિત્યના સુધારકયુગમાં તત્કાલીન ભારતીય સમાજમાં પ્રવર્તમાન જાતિપ્રથા, અસ્પૃશ્યતા, વિધવાવિવાહ, સતીપ્રથા જેવી સમસ્યાઓને પણ આલેખે છે. સ્વરૂપની ચુસ્તી નવલકથા આરંભે ના જ હોય એ સમજી શકાય એવું છે. એવું જ પારસી છાંટવાળી ગુજરાતી ભાષા આપણને લાગે. એના ઉકેલ તરીકે નવલકથાના અંતે સંપાદકે એક શબ્દકોશ આપ્યો છે એ અર્થ સમજવા ખૂબ ઉપયોગી છે.

આ નવલકથા પહેલાં છેક ઈ.સ. 1844ની સાલમાં પ્રગટ થયેલી ‘યાત્રાકરી’ નામની અનૂદિત નવલકથાની ભાળ મળી. જેમ્સ બનિયનની ‘ધ પિલગ્રિમ્સ પ્રોગ્રેસ’નો એ અનુવાદ રેવરન્ડ ફાધર વિલિયમ ફલાવરે કરેલો (દીપક મહેતા ‘બુદ્ધિપ્રકાશ’, ડિસેમ્બર 2022). ત્યાં સુધી ‘હિંદુસ્થાન મધ્યેનું ઝૂંપડું’ પ્રથમ અનૂદિત ગુજરાતી તરીકે ઇતિહાસમાં મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન ધરાવતી રહી. એ રીતે એ નવલકથા ગુજરાતી નવલકથાના ઇતિહાસમાં અંકિત રહેશે.

નોંધ : આ લેખમાં નવલકથાની ભાષા અને જોડણી મૂળ કૃતિ મુજબનાં છે.

સંદર્ભ :

મહેતા દીપક, ‘ઓગણીસમી સદીની ગુજરાતી ગ્રંથ સમૃદ્ધિ’, 2010, વિતરક : રંગદ્વાર પ્રકાશન, અમદાવાદ.

પારેખ મધુસૂદન (સંપા.), ‘હિંદુસ્થાન મધ્યેનું એક ઝૂંપડું’, 1968, પ્રકાશક : અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.

‘અસલ માટી’નો કલાઘાટ

‘ચંદા-જનચંદા’ના નિબંધો

શ્રુતિ ગજ્જર

૧૨ જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ અષાઢી બીજે નિબંધકાર, વાર્તાકાર, આખ્યાનકાર જનક રાવલનો ધોધમાર વરસતો નિબંધસંગ્રહ ‘ચંદા-જનચંદા’ પ્રગટ થયો. પત્રશૈલીમાં લખાયેલા આ નિબંધોની હૃદયસ્પર્શિતા એટલે નિજી છે, કેમ કે, આ અસલ માટીના પિંડનો કલાઘાટ છે. નિબંધકાર સંગ્રહના આરંભે જ લખે છે : “અંતઃકરણની શુદ્ધતા અને અનુભૂતિની સચ્ચાઈ હોય તો સવાયું સત્ય નિબંધ છે.”

નિબંધો તો આજ સુધી ઘણા લખાયા-વંચાયા પણ કાળના પ્રવાહમાં ટકી ગયેલા નિબંધો જો જોશો તો એમાં આવી જ સહજ અનુભૂતિનો સત્-અજવાશ હશે.

નિબંધો માટે જેમને જમણા હાથની સલામ ઘટે એવા નિબંધકાર મણિલાલ હ. પટેલ જનક રાવલના નિબંધો માટે લખે છે : “જનકે પોતાનો નિબંધ પોતાની અસલ માટીમાંથી ઘડ્યો છે. માટીને મેળવીને – કેળવીને ચાકડે ચડાવવાનું એને ફાવ્યું છે.”

નિબંધકારે લગભગ સત્તર જેટલા નિબંધો ‘ચંદા-જનચંદા’ સંગ્રહમાં સમાવિષ્ટ કર્યા છે. ‘કાશ્મીર પરોઢનું અજવાળું’, ‘પી લેવો હોય તો રસ પી લેજો’, ‘મૂળે તો હરગોવિંદદાસ વજેશંકર જૂના પુરાણી’, ‘જમજીર : હૈયાનું હેત’, ‘પ્રથિત યશ જીવનયાત્રી’, ‘કન્નડ નાડુ ચંદા’ અને શિરમોર સમાન નિબંધ ‘વિસ્થેદ’ નિબંધકાર જનક રાવલની નોખી-અનોખી સર્જકમુદ્રા રચે છે.

નિબંધકારના નિબંધોમાં વિષયલેખે તો સંસ્મરણો, વતન – ગામ – ઘરની વેદના-સંવેદના, વ્યતીતની વેળાઓ, પ્રવાસ, માટી અને માણસ સાથેનો લગાવ અભિવ્યક્ત થયાં છે. નિબંધની એક વણકહી શરત છે કે, એ નિબંધકાર પાસે ત્યારે જ ખીલે જ્યારે નિબંધકાર એનું વ્યક્તિત્વ નિબંધમાં ઓગાળી દે, આ નિબંધોમાં જનકરાય ઓગળ્યાં છે અને બાજા રાયસંગના પેંડા પર પડતી અમીટ છાપ જેવી મધુર સર્જક મુદ્રા તેમના નિબંધોમાં છોડી છે.

મૂળ તો પ્રવાસી જીવ જ મૂળમાં. શિવરાત્રીના મેળાઓ, ગીરી જોગંદરોની

ગુફાઓથી આ નિબંધકાર જીવ ભોળાભાઈની જેમ સમષ્ટિમાં વિહર્યો છે. પ્રકૃતિ અને પરિવેશ – પ્રકૃતિ અને પરિસર – પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિ જનક રાવલના આ નિબંધોનાં અપાર આકર્ષણ છે. આ નિબંધકારને શૈશવનાં સ્મૃતિ-સંસ્મરણો સર્જનમાં ફળ્યાં છે. નિબંધની શૈલીનું ઘડતર જ એ જીવનઅનુભવોએ ઘાટ આપ્યો હોય એમ અનુભવાય છે. એક રીતે એમ પણ કહી શકાય કે પંચાંગે આ નિબંધકાર અનુભવોને પીવે છે. વતનની વાત કરતાં આંબા સગરામની વાત કરે છે અને ગોધૂલીનું જે દૃશ્ય આકારે છે તેમાં તેમની શૈલીમાં રહેલાં શ્રુતિગત વૈશિષ્ટ્યનું રહસ્ય સાંપડે છે. નિબંધકાર લખે છે :

“ઘરની સામે મોટો ચોક વચ્ચે ઢબો લીમડો સાંજના ચારેકના સુમારે પાંચ-સાત ખાટલા પડ્યા હોય. વૃદ્ધ આંબા સગરામ સિંધવ ઉઘાડા ડિલે આખો ખાટલો રોકે એવી અલમસ્ત કાયા લઈને પડ્યા હોય. હોકો-ચલમના બંધાણી. ધુમાડાના ગોટા કાઢતા જાય ને સતી તોરલ, ઘેલા શાહ અને લીંબડીના ઘકોરસાહેબની એક ભૂલો ને બીજી – બીમારીમાંથી બેઠા કરી દે તેવી વાતો મેં સાંભળી છે. એમની કથની ઠવકાઈભરી, વર્ણન-બોધ પેંડા પર છાપ પાડે તેવાં. રસઘોયાં એવા અને વરસતા વરસાદમાં પણ છત્રી રાખી સાંભળતા અને ભલે બાપલાં – હરે બાપલાં કહેતાં માણ્યા છે.” આવું જ શ્રુતિગત વૈશિષ્ટ્યનું બીજું ઉદાહરણ :

“પાદરમાંથી ચરાવવા જતા માલધારીઓની રંગ-રૂપ-ગંધભરી સુગંધ મેં પીધી છે. સાંજે નદીના જળમાં તરસથી બેબાકળી બની દોડતી ગાયો જળ પીવામાં મગ્ન બની, વારે વારે ડોકું ઊંચું કરી એકબીજી પર વહાલ ઢોળતી જાય અને ગાયોનાં શીંગડાં એકબીજાંને અથડાય અને તેનો રણકારભર્યો અવાજ મંદિરમાં થતા ઘંટારવમાં ભળી જતો મેં સાંભળ્યો છે.”

‘ચંદા-જનચંદા’ સંગ્રહ પ્રગટ કરતાં જ નિબંધકાર વિવેચકોને ભલામણ તો કરે જ છે કે :

“હવે લેખાં-જોખાં તોળવાનું કામ આપ સહુના હાથમાં છે... એ જ...”

નિબંધકારના આ લેખાં-નાં-જોખાં તો નોંધપાત્ર છે જ. સંચિત અનુભવોને ઝીલવાનું ભાષાસામર્થ્ય નિબંધકારમાં હોવું ઘટે. જે માટીમાંથી ઘડો આકારિત કરવાનો હોય એ માટીમાં કસ્તર-કાંકરી-રેતી નહીં ચાલે... એ માટીને ઘડો ઘડનારે કેળવવી પડે છે. સત્તર નિબંધોમાંથી પસાર થતાં એ જણાયું છે કે નિબંધકાર જનક રાવલ સાબદા નિબંધકાર છે. “પી લેવો હોય તો રસ પી લેજો” એ નિબંધમાં નિબંધકારના અસ્ખલિત કથનનો દૃષ્ટિગોચર અનુભવ થાય છે :

“હું બાઈકને કિક મારવાની તૈયારીમાં હતો ત્યાં ધનજી માખણા આવ્યા. રોકવા માટે ગળે હાથ મૂક્યો, બેસવું પડ્યું, કારણ, આજે બીજ હતી. કથા-ભજન રાખ્યાં હતાં. ઝાલર ટાણે કેળના સ્તંભ બાંધી માંડવી તૈયાર કરી. આસોપાલવનું તોરણ ને ગૌમૂત્રનો છંટકાવ કર્યો. સફેદ-લાલ સ્થાપનમાં ગણેશ-શાલિગ્રામને દૂધ-જળથી સ્નાન કરાવી મૂક્યા. ઘીના દીવાના પ્રકાશમાં મૂર્તિ મંદ મંદ હાસ્ય કરી ઝગારા મારતી હતી. કથાધારા વહેતી થઈ. કઠિયારો, સાધુ, વણિક, તુંગધ્વજ સત્યરૂપ દર્શનમાં આવ્યાં. ટોકરીના રણકાર વચ્ચે ટેણિયાઓ દેકારો બોલાવી રહ્યા હતા. થાળ લાવવા કહેવરાવ્યું, રંગીન પડદો ભગવાન આડે ધર્યો. પંચામૃત વહેંચાયું, ચીકણા હાથે શીરો સૌને વધારે મીઠો લાગ્યો, ચંદુ-ધીરુએ ચાની કીટલી ફેરવી, સંકલ્પ થયો, ગણેશ ગોખલે મૂક્યા, ધના ભગતે કહ્યું : બધા રે’જો, ભજન રાખ્યાં છે.” વાયકને નિબંધની ભાવસૃષ્ટિમાં લગોલગ મૂકી આપતી નિબંધકારની નિસબત તંતોતંત મિત્ર ઉમેશ રાવળને લખેલા પત્ર નિબંધમાં પ્રતીત થાય છે :

“ગાડીના હિલોળામાં ક્યારે પોઢી ગયો તે ખબર ન રહી. આંખ હવે ઊઘડી ગઈ છે. દિલ્હીથી છોટો નીકળી ગયો છું. હવે ધીમે ધીમે હરિનું દ્વાર નજીક આવતું જાય છે. ‘દેવબંધ’ સ્ટેશનથી દેવતાત્મા હિમાલયની હદ શરૂ થઈ. સ્વચ્છ પ્રકાશના ઝૂમખાંઓ આ ધરતી પર જુદી ભાતથી પથરાયેલા છે. આખરે દ્વારે પહોંચ્યો. જાણે આપણા મૂળ મલકમાં પધાર્યો. મન પ્રસન્ન થઈ ડોલવા લાગ્યું. મારું મન સ્થિર બની દ્વારે જઈ ઊભું રહ્યું. મોટા પટમાં વહેતી ગંગાએ અનેક જીવોની જેમ મારા આત્માને પણ વિશુદ્ધિની મુદ્રામાં મૂકી આપ્યો.”

સહજ શૈલીમાં રસાળ વાત માંડતા નિબંધકાર સ્થળ, કાળ અને વ્યક્તિનાં રસાળ ચિત્રો આલેખે છે. કશું ખૂટતું નથી, પ્રસ્તાર નથી અને છતાં એક એક માનસરોવરનાં મોતી જેવા નિબંધો તેમની પાસેથી મળે છે. એક જગ્યાએ તો પોતે નિબંધ વિશે વાત કરતાં કહે પણ છે કે, “મારી દષ્ટિએ નિબંધ એ માનસરોવરનું જળ છે”.

અધ્યાત્મ માર્ગના આ મરમી સર્જક ગિરનારી ગેબની વાત માંડે ત્યારેય એટલા જ ગરવા લાગે ને વ્યક્તિચિત્રો આપે ત્યારે લાગે કે આ સર્જકે કયા ઘાટેથી માનવતાને પોંખી છે. ‘મૂળે તો હરગોવિંદદાસ વજેશંકર જૂના પુરાણી’ નિબંધમાં પુરાણી – આખ્યાનકાર હરગોવિંદદાસનું જે વ્યક્તિચિત્ર આલેખ્યું છે તેને બિરદાવતા મણિલાલ હ. પટેલ લખે છે : “સિતાંશુ યશચંદ્રને સંબોધીને લખેલો નિબંધ ‘મૂળે તો હરગોવિંદદાસ વજેશંકર જૂના પુરાણી’માં પુરાણીનું

જે વ્યક્તિચિત્ર ઉપસાવ્યું એ તો વખાણતાંય ઓછું પડે એવું, મનનો કબજો લઈ લેનારું – કહો કે કાબિલેદાદ છે. જનકે આ શબ્દચિત્ર દ્વારા એક અમૂલ્ય દસ્તાવેજ રચી દીધો છે.”

‘વિચ્છેદ’ નિબંધની પરાકાષ્ટા હૃદયસ્પર્શી છે : “એક વાક્યે મારું હૃદય ચીરી નાખ્યું : કોઈ હિસાબે અહીંથી ટળો! બરાડા પાડી પાડી કહું છું કે જુદાં થાવ, પણ ટળતાં જ નથી!”

આ ‘ટળો’એ મને ભાંગી નાખ્યો.

અને આ જ નિબંધમાં રડતાં હૃદયે નિબંધકાર પોતાના રડતા પુત્રને આશ્વાસન આપતાં જે લખે છે એ હૃદય સોંસરવું ઊતરે છે :

“મારા દીકરાને છાતીએ વળગાડી એનો વાંસો પસવારું છું, પણ મારો વાંસો પસવારતો બાપાનો હાથ?”

‘કન્નડ નાડુ ચંદા’ નિબંધમાં ભારતની સમૃદ્ધ પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિનું આલેખન મળે છે. નિબંધકાર લાંબાં વર્ણનો સિવાય પણ સજીવ ચિત્રો આલેખે છે. આ નિબંધોનું ભાષાકર્મ એક અલગ અભ્યાસનો વિષય બને તેમ છે. ‘પ્રથિતયશ યાત્રી’માં લખે છે છે : “આવો બાપલા પધારો... ધન ઘડી ધન ભાગ્ય... એ શબ્દો કહેનાર હવે આ અવનીલોકમાં ક્યાંય નો ભળાય! (...)”

‘આવો મહેમાન ને નાખો વખારે’ એવું નહીં. મહેમાનની પૂર્ણ સરભરા થાય. શહેરથી 25 કિમી દૂર ખોબા જેવડું ગામ (સાંગાવદર) ત્યાં હજીય કાંઈ મળી શકે નહીં ત્યાં તમે ‘નવલખી થાળી’ ધરતાં. સગાં-સ્નેહી તો ખરાં પણ ગામનો કોઈ આવે તો એ સન્માન પામીને જાય, તમારાં પંચાંગમાં સૌ ફેટેહના ડંકા અનુભવે... આજે આખું ગામ રડતું જોયું... ધીરુદાદા કોઈથી નો થવાય! ... ગામ નોંધારું થઈ ગયું...”

એક સાબદા નિબંધકારે લખેલા આ નિબંધો અનુભવની – પોતાના નિજ જીવિતની પૂંજ છે. આજે જ્યારે સર્જનમાં સહજતા ઓછી છે ને વાચાળતા વધારે છે ત્યારે આ નિબંધકારના ‘માનસરોવરનાં જળ’ જેવા નિબંધો ખરેખર ઝીલવા ગમે છે. લખો જનકરાય લખો!

મનુષ્ય થવું

માનવીય સંબંધોના વર્તુળની વાર્તાઓ

ડૉ. અરુણકુમાર પરમાર

ગુજરાતી નવલિકામાં કુન્દનિકા કાપડીઆ, ધીરુબહેન પટેલ, સરોજ પાઠક જેવા સર્જકોનું સાઠના દાયકામાં આગમન થતાં વિષયવસ્તુમાં વિવિધતાની સાથે નારીની સૂક્ષ્મ સંવેદનાનું, સ્ત્રીઓની વિવિધ યંત્રણાઓ અને મન:સ્થિતિનું સ્ત્રીસહજ નિરૂપણ થવા લાગ્યું અને આ સર્જકોએ ગુજરાતી નવલિકાના વિકાસમાં મહત્ત્વનું પ્રદાન કર્યું છે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં નારી અને માનવીય સંવેદનાના સાહિત્યનું સર્જન કરનાર વાર્તાકાર, નવલકથાકાર, નિબંધકાર, સંપાદક, અનુવાદક તરીકે સાહિત્યમાં ખેડાણ કરનાર કુન્દનિકા કાપડીઆ ‘સ્નેહધન’ (૧૧/૦૧/૧૯૨૬થી ૩૦/૦૪/૨૦૨૦)એ ‘પ્રેમનાં આંસુ’ (૧૯૫૪), ‘વધુ ને વધુ સુંદર’ (૧૯૬૮), ‘કાગળની હોડી’ (૧૯૭૮), ‘જવા દઈશું તમને’ (૯૮૩), ‘મનુષ્ય થવું’ (૧૯૯૦) અને ‘મારી શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ’ (સંપા. ૧૯૮૭) તેમનાં વાર્તાસંગ્રહ છે. આ ઉપરાંત, સાહિત્યનાં અન્ય સ્વરૂપોમાં પણ તેમને આલેખન કર્યું છે.

‘મનુષ્ય થવું’ (૧૯૯૦) વાર્તાસંગ્રહમાં અગિયાર વાર્તાઓ છે. વાર્તાસંગ્રહની પ્રથમ વાર્તા ‘તે ક્યાં છે?’ પ્રથમ પુરુષ એકવચનમાં કહેવાઈ છે. વાર્તાનો નાયક તેની ઘરડી બીમાર માતા સાથે રહે છે. નાયક અને તેની મા સાથે મિત્રતાપૂર્ણ સંબંધ છે. નાયકનો મા પ્રત્યેનો પ્રેમ તેની માના આ શબ્દોમાં જ વ્યક્ત થાય છે. ‘મા મને ઘણીવાર કહેતી : ‘મરીને આવતા જન્મે તારી દીકરી થવાની મને ઇચ્છા છે...’ (પે. ૨) નાયક એક છોકરીને ચાહે છે અને તે છોકરી પણ નાયકને ચાહે છે. નાયક જેવો તેની માને પ્રેમ કરે છે તેટલો જ તેની થનાર પત્નીને પ્રેમ કરે છે.

વાર્તાનો વળાંક ચમત્કૃત અને નવા આયામ તરફ નિર્દેશ કરે છે. નાયકનાં મંગળવારે લગ્ન થવાનાં છે અને શનિવારે તેની થનાર પત્નીને ધનુરના દર્દની આડઅસર થતાં મરણને શરણ થાય છે ત્યારે નાયક બહુ જ દુ:ખી થાય છે. સ્મશાનમાં વિધિ પૂરી કર્યા પછી ઘરે આવીને તેના ખંડમાં જતાં તેને નાયકાનો અવાજ, તેને કરેલ વસ્તુઓના સ્પર્શની યાદ આવે છે. અહીં નાયકની વેદનાનો ભાર પ્રગટ થયો છે. આ ભાર તેની મા અનુભવતાં કહે છે, ‘હવે મને મરવાનું

મન નથી' (પે. ૧૧). વાર્તાના અંતે નાયક તેની નાયિકાને યાદ કરતાં બોલે છે : 'દીવાલો, તમે જાણો છો તે ક્યાં છે?' (પે. ૧૧)માં શીર્ષક સાર્થક થાય છે. નાયકની મનોદશા વાર્તાકારે આબેહૂબ રીતે આલેખિત કરી છે. આ ઉપરાંત, અહીં પુરુષની સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની સંવેદના, પ્રેમ, જવાબદારી કલાત્મક રીતે રજૂ કરેલ છે.

'દરિયાની સાક્ષીએ' વાર્તામાં એકલવાયી અને દુઃખી માતાના સુખ માટે વચનથી બંધાયેલ દીકરી બેલાનાં લગ્નની સમસ્યા તથા તેના ઉકેલની વાત છે. બેલા મોટી થતાં તેને ખ્યાલ આવેલો કે માની વેદના માત્ર પિતા તેને છોડીને ચાલી ગયા તેની નહોતી, તેમણે ભરોસો તોડ્યો તેની હતી. બેલા પાંચ-છ વર્ષની હતી ત્યારે જ તેના પિતા તેમને છોડીને અન્ય સ્ત્રી સાથે જોડાયા હતા. સમજ આવતાં બેલા મનોમન નક્કી કરે છે કે, "મારી માને જે નથી મળ્યું તે હું તેને આપીશ. હું તેને પ્રેમ આપીશ, સાથ આપીશ, વફાદારી આપીશ. હું તેનો વિશ્વાસ ક્યારેય નહીં તોડું. માણસને જીવનમાં પ્રેમ ન મળે તો કદાચેય ચાલે, પણ એક વાર જેની સાથે હૃદયના તાર ગૂંથ્યા તે જ હૃદયનો વિશ્વાસ તોડે, એ તો મરણતોલ ઘા જ કહેવાય. મા માટે તેને ખૂબ લાગી આવતું." (પે. ૧૪)માં બેલાનો તેની મા પ્રત્યેનો પ્રેમ અને લાગણી છે. પરંતુ બેલા કોલેજનાં અંતિમ વર્ષમાં નીરવને પ્રેમ કરે છે. આ સમયમાં જ બેલાને સારી નોકરી મળી ગઈ અને તે અત્યંત ખુશ હતી. હવે તેની પાસે બધું જ હતું. પૈસા હતા. માને ફરી ખુશ કરી શકવાની શક્યતાઓ હતી તથા નીરવનો પ્રેમ હતો. પરંતુ નીરવને તેના પિતા વધુ અભ્યાસ માટે અમેરિકા મોકલવાની વ્યવસ્થા કરવા માંડે છે. આ જાણતાં બેલા ચિંતામાં પડે છે. પરંતુ વાર્તાના અંતે બેલા નીરવને પોતાની મા વિશેની વાત કરે છે ત્યારે એક સાચો પ્રેમી અને ખરો માનવ એવા નીરવના શબ્દોમાં સમર્પિત પ્રેમીની ઝાંખી આ મુજબ થાય છે : "હું તને ચાહું છું, બેલા! તારી પીડા એ મારી પીડા છે અને તારું વચનએ મારુંયે વચન છે. મારાં માવતર ભડકશે પણ એ તો હું સમજાવીશ લઈશ. મારે તો બીજા ભાઈઓયે છે. ભર્યું મોટું ઘર છે! અને તારે તો કોઈ નથી..." તેણે બેલા તરફ નજર કર્યા વિના જ તેનો હાથ હાથમાં લીધો, "તારે તો કોઈ નથી. સિવાય હું અને મારે પણ હવે તારા સિવાય બીજું કોણ છે?" (પે. ૨૪) અહીં નીરવ બેલાની સ્થિતિથી સંપૂર્ણ વાકેફ થતાં તેની સાથે લગ્ન કરીને બેલાના ઘરે રહેવા તૈયાર થાય છે. જેમાં પરસ્પરને સમજવાની, સમર્પણ અને સંબંધોની નિખાલસતા વાર્તાકાર બખૂબી રીતે વર્ણવી શક્યાં છે.

‘મિલન’ વાર્તામાં માધવ મધુને ચાહે છે. બંને એકબીજાંના પ્રેમમાં છે. પરંતુ અચાનક માધવને કલ્યા વિના મધુ તેનું ગામ છોડીને ચાલી જાય છે. થોડા સમય પછી મધુ વર્ષમાં બે વખત માધવને પત્ર લખે છે. પત્રોમાં મધુનું સરનામું મળતું નથી. તેમાં પોતાના વિશે લખે છે. માધવ પત્રોની રાહ જુએ છે અને તે નાયિકા વિશે કલ્પનાઓ કરે છે. જે માનવસહજ ભાવ છે. નાયકની હવે વય પણ થઈ ગઈ છે અને તેને ચિંતા પણ થાય છે કે હું હયાત નહીં હોઉં ને મારા આ પત્રો મારા પરિવારના લોકોને મળશે તો? જેના લીધે ખચકાતા માધવ તેનાં ભાભીને બધી વાત કરે છે. મધુને મળીને વાર્તાલાપ કરવા કેમ જતો નથી? ભાભીના કહેવાથી તે સરનામું શોધીને મધુને મળવા નીકળે છે. પરંતુ રસ્તામાં નાયકને નાયિકાના ભાવિ અને વર્તમાન વિશે પ્રશ્નો થતાં ત્યાંથી નીકળી જાય છે. માધવની માનસિક સ્થિતિ આ વર્ણનમાં વ્યક્ત થઈ છે : “ઘરે પતિ હશે, છોકરાં હશે. ‘પોતાના ગામની વ્યક્તિ છે’ કહીને તે પરિચય આપશે. એ પરિચયમાં સત્ય હશે અને અસત્ય હશે. પોતાને માટે થઈને તેને ખોટું બોલવું પડશે. ‘માધવ! તને ના પાડી હતી. તું શા માટે આવ્યો? મારી અસહાયતા જોઈને તેને દુઃખ થશે માધવ તું ચાલ્યો જા’.” (પે. ૩૪) માધવની સ્થિતિ નાયિકાને મળ્યા સિવાય પાછો ફરવા મજબૂર કરે છે. માધવ જ્યારે ઘરે પરત આવે છે ત્યારે મધુનો પત્ર આવ્યો છે અને ભાભી તે પત્ર માધવને આપે છે. તેમાં મથાળે સરનામું હતું અને મધુએ પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિનું વર્ણન કર્યું છે, “મને કુષ્ઠ રોગ થયો હતો. ધીરે ધીરે હાથનાં આંગળાં ખવાઈ ગયાં. પગનાં આંગળાં પણ ગયાં. સાથે રહેનારને ચેપ લાગે એ ભયે એકલી જ રહી. દવાથી સજી થઈ. તારો સંસાર સુખરૂપ ચાલતો હશે માની તને કશી વાત કરી નહીં. તારો પ્રેમ પ્રભાતનાં પુષ્પ જેવો તાજો જ રહ્યો હશે, એવું મારું હૃદય હમેશાં મને કહેતું રહ્યું છે. આજે હવે જીવનના છેલ્લા પહોરે, તારાથી આવી શકાય તો આવ. હું તારી રાહ જોઈશ.” (પે. ૩૭) અહીં મધુનું માધવથી દૂર જવાનું કારણ મળી આવ્યું છે. પત્ર દ્વારા નાયિકાની સ્થિતિ જાણતાં તે નાયિકાને મળવા જાય છે. તેમાં તેમની મિલનની પરાકાષ્ટા છે.

‘આમંત્રણ’ વાર્તા પ્રથમ પુરુષ એકવચનમાં કહેવાઈ છે. ગામડાનો માણસ નગરજનોને ઉદ્દેશીને ગામડામાં આવવાનું આમંત્રણ આપે છે. જેમાં ગામડાંના લોકોની સમસ્યાનું વર્ણન કરુણાસભર કર્યું છે. ‘ફલાવરવેલી’માં નાયિકા લેખા સ્વતંત્ર વિચારસરણી ધરાવતી સ્ત્રી છે. તેના વિચારો મુજબ લગ્ન માટે યુવક મળે તેવા લેખાના વિચારો છે. તેમાં તેનાં લગ્નની સમસ્યા રજૂ થઈ છે.

‘સુધારો’માં અમેરિકાથી પરત પોતાના નાનકડા ગામમાં આવેલ ઇજનેર ગૌતમ અને તેની પત્ની અચલા ગામડાંના લોકોની માનસિકતા વિશે નકારાત્મક વિચારે છે. તેમનાં પાડોશી મેનાનો પરિવાર તેમને ખબર પૂછે છે અને કંઈક વસ્તુઓ મોકલે છે, તેમાં તેમનો પડોશીધર્મ છે. પરંતુ ગૌતમ વારે ઘડીએ મેનાના પરિવારની કોઈ સ્વાર્થવૃત્તિ હશે, તેમની લાલચ હશે, માટે જ આ સંબંધો રાખતા હશે. પરંતુ વાસ્તવમાં એવું નથી. મેનાનો પરિવાર ગૌતમભાઈ અને અચલા સાથે નિઃસ્વાર્થ સંબંધ રાખેલો છે. જ્યારે વિહ્વલ (મેનાનો પતિ) ગૌતમના ઘરે વહેલી સવારે આવે છે ત્યારે નાયકને એવી શંકા જાય છે કે તે પૈસા લેવા આવ્યો હશે. પરંતુ તે તો ઘર બદલીને બીજે રહેવા જાય છે તેની ખુશીમાં મિત્રો અને પાડોશીને પાર્ટી આપવાના નિમંત્રણ માટે આવ્યો હતો. પાર્ટીમાં ગયા પછી ગૌતમ અને અચલાને મેનાના પરિવારની સમર્પિત ભાવનાનાં દર્શન થાય છે. અંતે ગૌતમના શબ્દો, ભારતનાં ગામડાં હવે સુધરતાં જાય છે! (પે. ૬૩) માં ગામડાંના લોકો નહીં પરંતુ ગૌતમ અને અચલાના સુધારા તરફ વાર્તાકારે ઇશારો કર્યો છે.

‘આ ઉંમરે, એકલી?’માં વિદેશમાં દીકરાના પરિવાર સાથે રહેતી ઉષા (જે હજી વૃદ્ધ નથી, પણ દીકરાની વહુ માજી તરીકે સંબોધે છે)ને પરિવારમાંથી નારાજગી બનેલ પાત્ર તરીકે ગણવામાં આવે છે. દીકરો આશુતોષ પણ પત્નીને કશું જ કહી શકતો નથી. ઉષાને પરિવારના સભ્યો સાથે વાત કરવી છે, સાથે જમવું છે પરંતુ પુત્રવધૂ ડિમ્પલ બધા પર પ્રતિબંધ લગાવી દે છે. ઉષા બહુ જ દુઃખી રહે છે અને પોતાનું વતન યાદ આવે છે. આશુતોષે વતનનું ઘર પણ વેચી દીધું છે. હવે ઉષા ક્યાં જઈને રહે? તે આશુતોષને વાત કરે છે કે તેને પૈસા આપે તો તેમાંથી તે વતનમાં ઘર બનાવશે. પરંતુ આશુતોષ કહે છે પૈસા નથી અને આપવાની સાવ ના પાડે છે. વાર્તાના અંતે દુઃખી પરંતુ હિંમતપૂર્વક દીકરાને જેમાં બધા રહે છે તે ઘર ખાલી કરવાનું કહી દે છે. આમ પણ તે પરિવાર વચ્ચે એકલી હતી અને તેમનાથી દૂર જવામાં પણ કશો ફેર નથી પડતો. “ધીમા મક્કમ અવાજે કહ્યું : ‘તો પછી આશુ, તું લોનની વ્યવસ્થા કરી તારે માટે બીજું મકાન ખરીદી લે. આ ઘરમાં તારી સાથે રહેવાનું મને નહીં ફાવે.’ આશુની આંખો પણ ફાટી ગઈ. ડિમ્પલ સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. જેમ તેમ કરીને બોલી : ‘પણ – પણ આ મકાન તો – એ મારા નામે છે.’ ઉષાએ સહજ સૂરે કહ્યું. શાંત થઈને ફરી બોલી : ‘આ મકાન મારા નામે છે. તમે લોકો બીજું ઘર શોધી લો. આ ઉંમરે – તેણે ડિમ્પલ સામે પૂરી નજર માંડીને ભાર દઈને ફરી

કહ્યું : ‘આ ઉંમરે એકલી, હું અહીં રહીશ રહીશ.’ (પે. ૪૬) ઉષાની વેદના અને સંતાનોની ફરજ મુક્તિની વાત આ વાર્તામાં સર્જકે કરી છે. ‘ઢોળાયેલી સુગંધ’ વાર્તામાં નાયિકા પુત્રી પલ્લીને દત્તક લેવા કોઈ આવ્યું ત્યારે બાળકીને પકડી રાખવાની ઘણી આશા હોવા છતાં પણ એને સોંપી દે છે. તેની વાત અહીં રજૂ થઈ છે.

‘મનુષ્ય થવું’માં વાર્તાનાયિકા દક્ષાના ઘરે કામ કરવા આવનાર બહેનની દીકરી સાથે માનવીય અભિગમ રાખીને વર્તે છે અને પોતાની દીકરી હોય તેવું વાત્સલ્ય તેના પર આરોપિત કરતા જેટલી પાર્ટીમાં ખુશી નહોતી મળી તેના કરતાં વધારે ખુશી કામવાળી બહેનની દીકરીને જમાડતાં થઈ. જેમાં માનવીય અભિગમ સાર્થક થયો છે. ‘સંબંધ’માં સુગીત નવા પિતાને ઘરે જવા પણ તૈયાર નથી, પરંતુ નવા પિતાના ઘરે જતાં કલાકારનું સંવેદનશીલ ચિત્ત ધરાવતા સોમનાથનાં રંગો અને ચિત્રો જોતાં સુગીતનું વાસ્તવિક દશ્ય અને તેના ચિત્તમાં તેની માતા નિરંકાનું સોમનાથ સાથેનું જોડાણ કરી આપવામાં નિમિત્ત બને છે. ‘ઉષ્મા’ વાર્તામાં સંબંધોને જાળવવાની અને તેને જીવવાની વાત તરફ અણસાર કર્યો છે.

‘તે ક્યાં છે?’, ‘દરિયાની સાક્ષીએ’ અને ‘ફ્લારવેલી’ જેવી વાર્તાઓમાં લગ્નજીવનના વિષયો છે. જ્યારે ‘મિલન’માં પાત્રો એકબીજાને યાહે છે પરંતુ મળી શકતાં નથી. તેમના સંબંધોને ટકાવવા માટે પત્ર અને રાખેલી આશાઓ જ અગત્યની બની રહે છે. ‘આ ઉંમરે એકલી?’નો મર્મ દીકરો, પુત્રવધૂ પોતાની માની જવાબદારી નિભાવતાં નથી અને તેની સાથે કશો જ પ્રેમપૂર્ણ વ્યવહાર ન રાખતાં માતા પરિવાર સાથે હોવા છતાં એકલતા અનુભવે છે. આ વાર્તાના સામા છેડાની વાર્તા ‘દરિયાની સાક્ષીએ’માં બેલા પોતાની માને સંભાળવા માટે યાહતા પાત્રનો લગ્ન માટે પણ અસ્વીકાર કરવા તૈયાર થાય છે. પરંતુ નીરવ બેલાની સ્થિતિ સમજતાં બંને સાથે મળીને માને સાચવવા તૈયાર થાય છે. જેમાં વાર્તાકારની કુનેહ દેખાય છે.

આ સંગ્રહની વાર્તાઓમાં સ્ત્રીપાત્રો કેન્દ્રમાં છે. આ સંગ્રહની બધી જ વાર્તાઓનો નાદ માનવીય સંબંધોની જાળવણી, તેમાં રહેલ સમર્પણ, વફાદારી, ફરજ, દોસ્તી અને એકબીજાને સાચવવાની વાત આ વાર્તાઓમાંથી પસાર થતાં અનુભવી શકાય છે. સાદી અને સરળ ભાષામાં વાર્તાઓ રજૂ કરી છે. શાંત, કરુણ રસનો સવિશેષ પ્રયોગ કર્યો છે. પાત્રોની લાગણીઓની સાથે સાથે ઉષા, બેલા, માધવ, મધુ અને સુગીત જેવાં પાત્રોમાં મનોદશાનું આકર્ષક રીતે નિરૂપણ

કર્ચું છે. જેમાં સર્જકની કુશળતા અને સામાજિક નિસ્ખત ઉજાગર થાય છે.

(‘મનુષ્ય થવું’ (વાર્તાસંગ્રહ), લે. કુન્દનિકા કાપડીઆ, પ્રથમ આવૃત્તિ : 1990,
પ્રકા. અનાયાસ પ્રકા. અમદાવાદ-15, મૂલ્ય : 12, પૃ. 99)

સંદર્ભ :

‘કુન્દનિકા કાપડીઆની વાર્તાઓમાં નારી’ – ‘સાહિત્યસેતુ’ ઇ-સામયિક, જુલાઈ-ઓગસ્ટ
2020

‘ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ’ ગ્રંથ 6, પ્રકા. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-09, અમદાવાદ,
ત્રીજી આવૃત્તિ, ઓગસ્ટ, 2017, મૂલ્ય : 425

વિસ્થાપિત આદિવાસીઓમાં આવેલું

સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન કે વિમુખતા

ડૉ. દિનેશ કણઝરિયા

પરિવર્તન એ સંસારનો નિયમ છે. પૃથ્વી ઉપર માનવજાતિના ઉદ્ભવથી લઈને આજદિન સુધી માનવજીવનમાં સતત પરિવર્તન થતું રહ્યું છે સમય જેમ જેમ બદલાય છે તેમ તેમ માનવજીવનમાં પણ બદલાવ આવે છે વિશ્વના જુદા જુદા માનવ સમુદાયોમાં સમયની સાથે જુદાં જુદાં પરિવર્તન આવ્યાં છે. વિશ્વમાં આવેલાં પરિવર્તનોની સાથે સાથે આદિવાસી સમુદાયોમાં ઘણાં બધાં પરિવર્તન આવેલાં જોવા મળે છે. ભારતમાં પણ મોટા ભાગના આદિવાસી સમુદાયોમાં સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન આવેલાં જોવા મળે છે. મધ્ય ભારતના આદિવાસીઓમાં સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતા આદિવાસી સમુદાયમાં પણ સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન આવેલાં જોવા મળે છે.

આઝાદી બાદ ભારતે રાષ્ટ્રનિર્માણ માટે આયોજિત વિકાસનો માર્ગ અપનાવ્યો. ઈ.સ. 1951થી પ્રથમ પંચવર્ષીય યોજનાની શરૂઆત થઈ, જેમાં આર્થિક વિકાસ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો. કૃષિ અને ઉદ્યોગોના વિકાસ માટે પાણીની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા વિવિધ નદીઓ ઉપર બંધ બાંધવા અનિવાર્ય બન્યા. પાણીનો સંગ્રહ કરવા માટે દેશમાં જુદી જુદી નદીઓ ઉપર બંધ બનાવવામાં આવ્યા. જેમાંથી મોટા ભાગના બંધો આદિવાસી ક્ષેત્ર એટલે કે અનુસૂચિત ક્ષેત્ર (શિડ્યુલ એરિયા)માં બાંધવામાં આવ્યા. ગુજરાતમાં પણ પૂર્વપટ્ટીના આદિવાસી વિસ્તારોમાં વિવિધ બંધો બાંધવામાં આવેલ. બંધોના કારણે આદિવાસીઓને અનુસૂચિત ક્ષેત્રોમાંથી વિસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા અને આ વિસ્થાપિતોને અન્ય જગ્યાએ વસાવવામાં આવ્યા. આમાંથી કેટલાક વિસ્થાપિતોને અનુસૂચિત ક્ષેત્રમાંથી સામાન્ય ક્ષેત્રમાં વસાવવામાં આવ્યા. જેથી આદિવાસીઓમાં સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તનો આવ્યાં છે કે વિમુખ થઈ રહ્યા છે?

કી વર્ડ : રાષ્ટ્રનિર્માણ, આયોજિતવિકાસ, પંચવર્ષીય યોજના, અનુસૂચિત ક્ષેત્ર, વિસ્થાપિત, પરિવર્તન, વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિ, પૂજાપદ્ધતિ, રીતરિવાજો, પ્રથાપરંપરા, નામકરણવિધિ, પરાપૂર્વ, ધર્મપૂર્વી, પ્રકૃતિપૂજક, સંપ્રદાય, પંથ, પૂર્વજો, વિમુખતા

વિસ્થાપિત આદિવાસીઓમાં આવેલા સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન કે વિમુખતા

વિશ્વમાં આદિવાસી વસ્તીની દૃષ્ટિએ ભારતનો ક્રમ બીજો છે. ઈ.સ 2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ ભારતમાં 8.6 ટકા અને ગુજરાતમાં 14.8 ટકા વસ્તી આદિવાસીઓની છે. રાષ્ટ્રના વિકાસ માટેની વિવિધ યોજનાઓની સૌથી વધુ કિંમત આદિવાસીઓએ ચૂકવી છે, કારણ કે, મોટા ભાગની યોજનાઓ આદિવાસી વિસ્તારોમાં બનાવવામાં આવી છે. બંધોના કારણે ગુજરાતની પૂર્વપટ્ટીના અનુસૂચિત ક્ષેત્રમાંથી વિસ્થાપિત કરી સામાન્ય ક્ષેત્રમાં વસાવવામાં આવેલ આદિવાસીઓ અન્ય લોકો સાથે તાલમેલ કેળવી શક્યા નથી. અનુસૂચિત ક્ષેત્રમાંથી સામાન્ય ક્ષેત્રમાં વસાવવામાં આવેલ વિસ્થાપિત આદિવાસીઓ તેમના બંધારણીય અધિકારોથી વંચિત થઈ રહ્યા છે.

વિસ્થાપન એ વિકસતા સમાજની ઘટના છે. વિકસતા સમાજમાં ઔદ્યોગિક વિકાસ, કૃષિ વિકાસ અને સિંચાઈની સુવિધા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. તેના પરિણામે વિસ્થાપનની પરિસ્થિતિ પેદા થાય છે કેટલાક વિસ્થાપનો હંગામી સ્વરૂપના હોય છે. અતિવર્ષા થાય ત્યારે એક સ્થળે રહેતા લોકોને થોડા દિવસ માટે પોતાનું સ્થળ છોડાવી બીજા સ્થળે ખસેડવામાં આવે છે. પૂર કે વરસાદ શમી જતાં આવા લોકો પોતાના મૂળ વસવાટના સ્થળે આવી જતા હોય છે. આ પ્રકારનું વિસ્થાપન હંગામી સ્વરૂપનું છે, જે લોકો માટે મોટા ભાગે સમસ્યારૂપ બનતું નથી. અમુક વિસ્થાપન કાયમી સ્વરૂપનાં હોય છે, જે લોકો માટે સમસ્યારૂપ બની જાય છે. કાયમી વિસ્થાપનમાં લોકોને પોતાની જમીન વતન કે ગામ છોડીને વસવાટ માટે કાયમી ધોરણે અન્યત્ર ખસેડવામાં આવે છે. આવા વિસ્થાપિતો પોતાની ભૂમિથી જુદા પડવાની તીવ્ર લાગણી અને આઘાત અનુભવે છે. નામરજીથી પોતાના વતનથી દૂર થવાની હતાશા અનુભવે છે. વિસ્થાપનની સમસ્યાનો ભોગ સૌથી વધુ આદિવાસી સમૂહ બન્યો છે. વિસ્થાપનનો પ્રશ્ન અન્ય સમૂહની સરખામણીએ આદિવાસીઓમાં વધુ જોવા મળે છે.

આદિવાસીઓની ઓળખનો આધાર તેમની વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિ છે. સંસ્કૃતિ એટલે સામાજિક રીતરિવાજો અને જીવવાની પદ્ધતિ. આદિવાસીઓની સંસ્કૃતિ અન્ય લોગોની સંસ્કૃતિથી અલગ છે. તેમની ધાર્મિક વિધિઓ અને પૂજાપદ્ધતિ આદિવાસીઓની સંસ્કૃતિ અન્ય લોકોની સંસ્કૃતિથી અલગ છે પહેલાંના જમાનામાં આદિવાસીઓ અન્ય લોકોથી અલગ રહેતા હતા અને તેમની સાથે

હળવામળવામાં ખચકાટ અનુભવતા હતા. આજે વિવિધ કારણોસર આદિવાસી પોતાનું વતન છોડીને અન્ય જગ્યાએ વસવાટ કરે છે. અન્ય લોકો સાથેના વસવાટના કારણે તેમની સાથેનો સહવાસ વધ્યો છે. અન્ય લોકો સાથેના સહવાસ અને દેખાદેખીના કારણે આદિવાસીઓમાં સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પરિવર્તન આવેલાં જોવા મળે છે.

આદિવાસીઓમાં બાળકના જન્મના પાંચમા કે ચોથા દિવસે નામકરણની વિધિ કરવામાં આવે છે. બાળકનું નામકરણ કરતી વખતે બાળકના જન્મદિવસ, બાળકના વર્ણ કે દેખાવના આધારે નામ રાખવામાં આવતું હતું. ઘરના સભ્યો જ બાળકનું નામ રાખતા હતા. આજે અન્ય લોકોની દેખાદેખીના કારણે નામકરણ કરવાની પદ્ધતિમાં પરિવર્તન આવેલું જોવા મળે છે. આજે શેહરી વિસ્તારોમાં રહેતા આદિવાસીઓમાં નામકરણ માટે બ્રાહ્મણોનો સહારો લેવામાં આવે છે.

બાળક ચાર-પાંચ વર્ષનું થાય એટલે તેના વાળ ઉતારવાની વિધિ આદિવાસીમાં પરાપૂર્વથી પ્રચલિત છે. બાળકના વાળ પ્રથમ વાર ઉતારવામાં આવે ત્યારે સગાંસંબંધીઓ ભેગાં મળે છે. બાળકના વાળ ગામમાં કે બીજા કોઈ અન્ય ધાર્મિક મહત્ત્વ ધરાવતા સ્થળે ઉતારવામાં આવે છે. બાળકના વાળ ઉતારવામાં આવે ત્યારે તેની ફોઈ વાળને પોતાના પાલવમાં ઝીલે છે અને વહેતા પાણીમાં વહાવી દે છે. બાળકના પિતા દ્વારા બાળકની ફોઈને બકરી અથવા ભેંસ બક્ષિસ સ્વરૂપે આપવામાં આવે છે. આજે જોઈએ તો આદિવાસીઓમાં આ પરંપરા ભુલાઈ ગઈ છે.

આદિવાસીઓના લગ્નપ્રસંગ અન્ય લોકોથી એકદમ અલગ હોય છે. લગ્નપ્રસંગે તેલ ચડાવવું, ભરાડી દોરવી, લાડા કે લાડીને ખાટલામાં બેસાડીને નચાડવા જેવાં જુદાં જુદાં રીતરિવાજો હોય છે. આદિવાસી સમુદાયમાં લગ્નપ્રસંગે ફોઈ અને કુઆ કે ઘરના જમાઈનું ખૂબ જ મહત્ત્વનું સ્થાન હોય છે. આજે રીતરિવાજોમાં પરિવર્તન આવેલું જોવા મળે છે. લગ્નપ્રસંગે થતાં નાચગાન અને ગવાતાં ગીતોમાં ખૂબ પરિવર્તન આવેલું જોવા મળે છે. સામૂહિક નાચગાનની જગ્યા ડી.જે.ના ઘોંઘાટે લઈ લીધી છે લગ્નગીતોમાં પણ અન્ય સમુદાયોમાં ગીતોની અસર જોવા મળે છે. પરંપરાગત લગ્નગીતો ભૂલી રહ્યા છે અને ડી.જે. સિસ્ટમથી ફિલ્મી ગીતો પ્રવેશી ચૂક્યાં છે. લાડીનું લગ્ન તેની ફોઈ જ કરાવતી હોય છે. આજે ફોઈનું સ્થાન બ્રાહ્મણે લીધું છે. આદિવાસીઓમાં લગ્નમાં જમણા હાથે ફેરા કરવામાં આવે છે. આજે ઘણી જગ્યાએ ડાબા હાથે ફેરા ફરતા હોય છે. આદિવાસીઓમાં મૃત્યુ બાદ કરવામાં આવતી વિધિમાં પણ

પરિવર્તન આવેલું જોવા મળે છે. મૃત્યુ બાદ કરવામાં આવતી વિધિમાં પણ અન્ય સમુદાયના લોકોની વિધિઓ ધીરે ધીરે પ્રવેશી રહી છે.

આદિવાસી સમુદાય એ ધર્મપૂર્વી સમુદાય છે. વિશ્વમાં કેલેન્ડરી ધર્મોની શરૂઆત થઈ તે પહેલાંથી આદિવાસી સમુદાયો વસવાટ કરે છે. આદિવાસી સમુદાયો પ્રકૃતિને જ પરમેશ્વર માને છે. તેઓ પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો, પોતાના પૂર્વજો અને ગામખેડા માતાને પૂજે છે. મતલબ કે આદિવાસી કાલ્પનિકને માનતા નથી પરંતુ વાસ્તવિકને માને છે. વાસ્તવિક પરિસ્થિતિમાં હયાત પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો અને પોતાના વાસ્તવિક પૂર્વજોને જ પૂજે છે. જુદા જુદા સંશોધકે આદિવાસીઓને પ્રકૃતિપૂજક પ્રકૃતિવાળી કે જીવવાદી તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

આદિવાસી સમુદાયમાં ખૂબ જ વ્યાપક પ્રમાણમાં ધાર્મિક પરિવર્તનો આવી રહ્યાં છે. આદિવાસીઓ પોતાના વાસ્તવિક દેવોને છોડીને અને લોકોના કાલ્પનિક દેવો તરફ જઈ રહ્યા છે. પોતાના પૂર્વજોને છોડીને બીજા લોકોના પૂર્વજોને પૂજતા થયા છે. આદિવાસીઓમાં ધાર્મિક ભેદાણ થઈ રહ્યું છે જે આદિવાસી સમુદાય માટે ક્યારેક ઘાતક સાબિત થશે. આદિવાસીની ઓળખ તેની વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિ અને રીતરિવાજો છે. અન્ય લોકોના સહવાસથી આદિવાસીઓ પોતાની સંસ્કૃતિ, રીતરિવાજો અને ધાર્મિક વિધિઓથી વિમુખ થઈ રહ્યા છે. આદિવાસીઓમાં આવી રહેલી આ વિમુખતા એક દિવસ આદિવાસીઓની ઓળખને ભૂંસી નાંખશે. જે દિવસે આદિવાસી પોતાની સાંસ્કૃતિક ઓળખ ગુમાવશે, તે દિવસે આદિવાસી પોતાનું અસ્તિત્વ ગુમાવી દેશે. પોતાને અને પોતાની આવનાર પેઢીને બચાવવી હશે, તો આદિવાસીઓએ પોતાની સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક ઓળખ જાળવી રાખવી પડશે.

સંદર્ભ-સૂચિ :

- (૧) આદિવાસીનું સમાજશાસ્ત્ર, એ.જી. શાહ, જે.કે. દવે
- (૨) ગુજરાતમાં વિસ્થાપન, લોબોલેન્સી અને કુમાર શશીકાંત
- (૩) Development-Induced, Displacement and HumanRights, Govt. of india

સમાજકરણ માટે શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા કે અન્ય ભાષા?

પ્રો. ઘનશ્યામ પટેલ

પરિવાર, સમાજ અને દુનિયાનું અસ્તિત્વ સારા લોકો અને સારાં તત્ત્વોની સાથે સાથે પોતાની માતૃભાષા પર અવલંબે છે. જે શિક્ષણ, સમજ અને સમજદારીમાં પરિણમે છે. જેમાં આપણે જે આપણી તળપટ્ટી કે વ્યવહારુ શુદ્ધ ગુજરાતી માતૃભાષાથી જોડાયા હોઈએ તેને પરિવાર, સમાજ પૂરો ન્યાય આપે છે. પ્રવર્તમાન સાંપ્રત સમયમાં માણસ પોતાની વિશેષ ઓળખ વિશિષ્ટ રીતે પ્રમાણિત થવા માટે પોતાનાં કુળ અને મૂળને કોરાણે મૂકતાં અંગ્રેજી શબ્દોને પોતાના વાર્તાલાપમાં ટાંકતાં પોતાની આગવી ઓળખ પુરવાર કરવા પ્રયત્ન કરે છે. અહીંથી ભારતીય સમાજ પર પાશ્ચાત્ય અનુકરણની વરવી અસરનું આવરણ ચડતું જાય છે, વાતાવરણ સ્પર્શતું જાય છે. પરિણામે તેની અસર સૌ પ્રથમ તેમના પરિવારથી શરૂ થાય છે. જ્યાં દરેક ભાષાની જનની સંસ્કૃત અને સંસ્કૃતિને હાંસિયામાં ધકેલીને પોતાના બાળકને અંગ્રેજી માધ્યમ સ્કૂલમાં પ્રવેશ આપી પોતે પોતાની જાતને વિશિષ્ટ સિદ્ધિ મેળવી હોય તેવા ગર્વ સાથે ભણાવવાની ફેશનમાં અમે અગ્રેસર છીએ એવી પોતાની છાપ અંકિત કરે છે. બાળકના માનસિક અને વૈચારિક કોરા સાઈનબોર્ડ પર જ્યાં માતૃભાષાનો કક્કો કે દેવનાગરી લિપિના અક્ષર મંડિત થવા જોઈએ ત્યાં A.B.C.D.ના માધ્યમથી એ ભૂલી જાય છે કે, માતૃભાષાના પાયા પર જ્ઞાનરૂપી ઈમારત ચણી શકાય છે. ગરવી ગુર્જરી ભાષાના મૂળથી સમજણરૂપી વૃક્ષ પર ચડી શકાય છે. માતૃભાષા એ જ જીવનનું અમૃત અને ગ્રહનશક્તિનું પ્રવેશદ્વાર છે. માતૃભાષા જ સંસ્કારની જનની અને આપણા આચરણની વિરાસત છે.

માતૃભાષામાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યના અનેક દેશ છે, જ્યાં પ્રાથમિક શિક્ષણ પોતાની માતૃભાષામાં જ આપવામાં આવે છે. કારણ કે, જીવનના બધા જ પડકારો ઝીલવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. જીવનમાં સહજ અને સાહજિક રીતે માતૃભાષાની મીઠાશ ઊપસી આવે છે. જ્યાં બાળક સમાજની મૂળ ધારા સાથે જોડાઈ રહે છે અને સંસ્કૃત અને સંસ્કૃતિનું જતન અને ઉછેર થતો રહે છે. પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ આજે શિક્ષણની ઘોર ખોદાઈ રહી છે, ગુજરાતી માધ્યમ સંકોચાતું

જાય છે અને અંગ્રેજી માધ્યમ વિસ્તરતું જાય છે. જ્યાં સાંસ્કૃતિક મૂલ્યોની સ્કૂલ પ્રાર્થનાનું સ્થાન અંગ્રેજી પ્રાર્થનાએ લઈ લીધું છે ત્યાં આપણા ઋષિપ્રેરિત વૈદિક સનાતન મૂલ્યોની જાળવણી કઈ રીતે થઈ શકશે? જે આજના પ્રવર્તમાન સમયનો સળગતો પ્રશ્ન છે. અંગ્રેજી ભાષા સાથે કોઈ પૂર્વગ્રહ નથી, આજના સમયમાં વ્યાવસાયિક વ્યવહારમાં અંગ્રેજી જરૂરી છે જે માધ્યમિક અભ્યાસક્રમમાં એટલું તો ભણાવવામાં આવે છે, જ્યાં તેની પૂર્તિ થઈ શકે છે. સહજપણે સવાલ એ થાય કે, જ્યાં આખી ભાષા જ બદલાઈ જાય એ કેમ કરીને સ્વીકાર્ય હોઈ શકે? વાસ્તવમાં ભાષાનું સ્વરૂપ બદલાય એમાં વાંધો ના હોઈ શકે! આજના સમયમાં બાળકોના સામાજિકીકરણ, વ્યક્તીકરણ અને શૈક્ષણિકીકરણનું માતૃભાષામાં જ ઘડતર થાય તે આવકારદાયક છે. આજના પ્રવર્તમાન યુગમાં જાગરૂક સમાજ અને સરકાર શૈક્ષણિક નીતિમાં માતૃભાષાને બચાવવા હેતુ યોગ્ય પગલાં લઈ સર્વજન હિતાય નીતિનિયમો બનાવે એ હિતાવહ છે.

શબ્દોના સુગંધની પ્યાલી જાણે, મારી ભીતર છલકાતી,
લાગ્યું એવું અમૃતથી મીઠી, મારી માતૃભાષા ગુજરાતી.
કલમ ને કાગળ વચ્ચેની ઘટનામાં, અંગ્રેજી ને ગુજરાતી,
પ્રશ્નો ને જવાબો વચ્ચે, સરળ શબ્દની ગોઠવણમાં,
ભાષાના કુળમાં, અર્થના મૂળમાં માતૃભાષા ગુજરાતી.
રગરગમાં વસતી, ભીતર મારી માતૃભાષા ગુજરાતી.

રમેશ પટેલ (રામજીયાણી)

કોઈ પણ સંશોધનના કારણે માનવ વિકાસશીલ બન્યો છે, પણ બાહ્ય પ્રકૃતિ સાથે માનવીની આંતરિક પ્રકૃતિ જો સંતુલિત હોય તો જીવન સરળતાભર્યું જીવી શકાય અને જીવનનું સંતુલન જાળવી શકાય. માત્ર માતૃભાષાનું શિક્ષણ જ એક એવું ઘટકબળ છે, જે ગમે તેટલાં સંશોધન ઇન્ટરનેટ, મોબાઇલ જેવાં ભૌતિક સાધનો વચ્ચે પણ પોતાની આંતરિક પ્રકૃતિને સંતુલિત રાખવા માટે મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. સહજપણે ભોગ એ આપણી માનસિકતા છે, એટલે સરળ તરલ અને સ્વાદિષ્ટ વાનગી પીરસવામાં આવે તો ઝડપથી પચી જાય છે. પરંતુ લાખ કોશિશ કરવા છતાં માણસ સ્વાર્થનો શીરો ખાવાનું ભૂલતો નથી. માતૃભાષા સરળ રીતે પાચક છે, જ્યારે વિદેશી ભાષા એ અપાચ્ય છે, એટલે જ માતૃભાષા પ્રત્યેનો પ્રેમ એ અમૃત સમાન છે. એ નામની અદ્ભુત સંજીવની માણસને ચેતનવંતો રાખે છે. માતૃભાષાની એક લીટીમાં વ્યાખ્યા એટલે મા વિના સુનો સંસાર... જે ભીતરના ભાવને સાક્ષાત્ કરતું અમીઝરણું. દરેક

ઉપલબ્ધિ માતૃભાષા નામની સંજ્ઞવની થકી સુઘડ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આજના સમયમાં સમાજ અને પરિચિત સમૂહમાં આધુનિક અને sofisticated કહેવડાવવા ખાતર પોતાના પાલ્યને અંગ્રેજી મીડિયમ સ્કૂલમાં ભણાવવામાં આવે છે. જ્યારે એ શિક્ષણ થકી બદલાતા માનસિક પ્રવાહમાં જ્યારે પરિપક્વ બન્યા પછી બાળકના હાથમાં આજે જ્યારે ઇન્ટરનેટ, ટેલિકોમ્યુનિકેશન અને મોબાઇલના માધ્યમથી સોશિયલ મીડિયાથી પ્રભાવિત થતા એ યુવાપેઢી વોટ્સએપ, ઇસ્ટાગ્રામ, ફેસબુક જેવાં હાથવગાં હથિયારને કારણે એવા 'વલ્ગર કલચર'ના શિકાર બને છે. કારણ કે, ગળથૂથીના સંસ્કાર, આચરણ અને પરંપરા જે માતૃભાષાથી ઘર, પરિવાર અને સમાજથી મળવાને વંચિત રહી જતાં પોતાની પોતાના ઈચ્છિત લક્ષને પામવા માટે સમાજ, પરિવારને કોરાણે મૂકીને એકનો ભાવ અને એકમાં સમસ્તના ભાવનું આંધળુંકિયું અનુકરણ કરતાં એ અંતર ભૂલી જાય છે, ત્યારે નિર્માણ થાય છે વ્યક્તિપતન, પરિવારપતન અને સમાજપતનની શરૂઆત. દુઃખ તો ત્યારે થાય છે કે, જ્યારે પોતાના કુળ અને આપણા ઋષિપ્રેરિત સનાતન મૂલ્યોને ભૂલીને પાશ્ચાત્ય અનુકરણ કરતાં એની અસર વ્યક્તિ, પરિવાર અને સમાજજીવન પર પડે છે. કોઈ પરિણીત પુરુષ અને પરિણીત મહિલા પતિ-પત્ની, બાળકો અને પરિવારની ઇજજત-આબરૂ કોરાણે મૂકીને ભર્યાભાદર્યા પરિવારનો માળો પીંખાય છે ત્યારે નિર્દોષ બાળક તેનું મૂક સાક્ષી બનતાં ક્યાંક માતાની તો ક્યાંક પિતાની છત્રછાયા ગુમાવવા મજબૂર બને છે. આવાં બેજવાબદાર મા-બાપનાં કરતૂતો બાળક સાક્ષીભાવે જુએ છે ત્યારે તેની અસર બાળમાનસ પર પડે છે. બાળક એ કોરું સાઇન બોર્ડ છે, એના પર જેવા અક્ષર પાડો તેવા પડે છે. આવા નમાલા ઉછેરના કારણે તરુણ અવસ્થામાં તે પણ પડેલા આવા નબળા સંસ્કારને કારણે બાળક પણ એ જ ઘરેડમાં પગલાં પાડવા લાગે છે.

બે વર્ષે પહેલાં સરકારશ્રીએ ઇજનેરીનાં પુસ્તકો અંગ્રેજીમાંથી ટ્રાન્સલેટ કરી દરેક રાજ્યની માતૃભાષામાં મોટી રકમ ખર્ચાને અનુવાદ કરી જે તે રાજ્યની સ્થાનિક માતૃભાષામાં ઇજનેરી અભ્યાસક્રમ લાગુ કર્યો. જેમાં ગુજરાતમાંથી એક પણ સીટમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રવેશ મેળવ્યો નહીં. અન્ય રાજ્યોમાં સારો કહી શકાય તેવો પ્રતિભાવ મળ્યો. સિત્તેર હજારથી વધુ બેઠકો ગુજરાતમાં છે, જેમાંથી પચીસ હજાર જેટલી બેઠકો દર વર્ષે ભરાય છે. પ્રવેશ ના મેળવવાનું મૂળ કારણ એ છે કે, વિદેશમાં મલ્ટિનેશનલ કંપનીમાં જોબ કરવા માટે અંગ્રેજી ભાષા જરૂરી છે. ઘર આંગણે આજે ઓન્જિનિયરિંગ માટે ઊજળી તકો પ્રાપ્ય

છે જ. આમ છતાં વિદેશ જવાની ઘેલછામાં ઘર આંગણે માત્ર માતૃભાષામાં અભ્યાસક્રમ હોવાથી એક પણ સીટમાં કોઈએ પ્રવેશ મેળવ્યો નહીં. વાસ્તવમાં એવું હોય છે કે, મલ્ટિનેશનલ કંપનીઓમાં આખું એન્જિનિયરિંગ કોમ્યુનિકેશન અંગ્રેજીમાં જ હોય છે. કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને બેચરલ પૂરું કરીને ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે કેનેડા, જર્મની, અમેરિકા, ફ્રાન્સ જેવા દેશોમાં અંગ્રેજીમાં જ ભણવાનું હોય છે. ઇજનેરીની જેટલી ટેકનોલોજી પ્રોગ્રામ, AI, મશીન લર્નિંગ વગેરેનું તમામ કોમ્યુનિકેશન અંગ્રેજીમાં જ હોય છે. જ્યારે એ બધાથી છુટકારો મેળવવા અને માતૃભાષામાં અભ્યાસ કરીને ઘર આંગણે વિદ્યાર્થીનું ઊજળું ભવિષ્ય નિર્માણ થાય એ હેતુ રહેલો છે. આપણે આપણી માતૃભાષા ગુજરાતીનું ખમીર અને ગૌરવ ત્યારે સાચવી શકીશું જ્યારે આપણાં બાળકોના પ્રાથમિક શિક્ષણની શરૂઆત ગુજરાતી માધ્યમથી કરીશું, ત્યારે આપણી ગરવી ગુર્જરીના સાતત્યને સાચવી શકીશું.

“ગુજરાતી થઈ ગુજરાતી કોઈ બોલે નહીં બરાબર,
ભાષામાં મીઠાશ નહીં, જાણે બોલે કાગડો અને કાબર.”

- કલ્પેશ શાહ

બાળકોનો વિકાસ અને સમસ્યાઓ

ડૉ. કુંજ વિહારી મકવાણા

બાળકના વિકાસની સમજ અને સામાન્ય સમસ્યાઓ :

બાળકનો વિકાસ એ શારીરિક, માનસિક, ભાવનાત્મક અને સામાજિક વૃદ્ધિ છે. જે બાળપણથી કિશોરાવસ્થા સુધી થાય છે. બાળવિકાસ એક જટિલ પ્રક્રિયા છે. જેને જીનેટિક (આનુવંશીય), પર્યાવરણીય અને સામાજિક પરિબલો પ્રભાવિત કરે છે. આ વિકાસને સમજવાથી કાળજી રાખનાર, શિક્ષકો અને આરોગ્ય નિષ્ણાતોને બાળકોને અસરકારક રીતે સહારો આપવા માટે મદદ કરે છે. જોકે, આ સમયગાળા દરમિયાન વિવિધ સમસ્યાઓ ઊભી થઈ શકે છે, જે બાળકનાં વિકાસકાર્યોને અસર કરે છે. આ લેખમાં બાળકના વિકાસના તબક્કાઓ અને કેટલીક સામાન્ય વિકાસસંબંધી સમસ્યાઓ પર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

બાળકના વિકાસના તબક્કા :

શિશુ અવસ્થાનો સમયગાળો 0-2 વર્ષનો છે. શિશુ અવસ્થા દરમિયાન શારીરિક વિકાસ ઝડપી થાય છે. વૃદ્ધિની સાથે સાથે મોટર સ્કેલનો પણ વિકાસ થાય છે. જેમા ફાઇન મોટર સ્કેલ અને ગ્રોસ મોટર સ્કેલ બન્નેનો વિકાસ થાય છે. ફાઇન મોટર સ્કેલનો વિકાસ એટલે નાની નાની વસ્તુઓ સાથે કામ પાર પાડવાનો વિકાસ. જેમ કે, પેન-પેન્સિલ પકડવી, ચમચી પકડવી. ત્યાર બાદ બાળકોનો બોધાત્મક વિકાસ પણ એટલો જ જરૂરી છે. બોધાત્મક વિકાસમાં મૂળભૂત વસ્તુઓને સમજી, વસ્તુ સ્થાયીત્વ સમજવું, ભાવનાત્મક અને સામાજિક વિકાસ પણ આ જ તબક્કામાં થાય છે. નજીકના સ્નેહીઓ સાથેનો લગાવ, પ્રારંભિક સામાજિક સંપર્કના વિકાસનો સમયગાળો છે. શરૂઆતની બાળાવસ્થાનો સમયગાળો 3-6 વર્ષનો છે. શારીરિક વિકાસમાં સુધરેલા સંકલન (કો-ઓર્ડિનેશન) અને મોટર કૌશલ્ય. બોધાત્મક વિકાસમાં ભાષાવિકાસ, કલ્પનાત્મક રમત, મૂળભૂત સમસ્યા ઉકેલવાની ક્ષમતા. ભાવનાત્મક અને સામાજિક વિકાસમાં આત્મસંકલ્પના વિકાસ, વહેંચવાનું શીખવવામાં આવે છે. મધ્યમ બાળ-અવસ્થાનો સમયગાળો 7-11 વર્ષનો છે. શારીરિક વિકાસ દરમિયાન સ્થિર વૃદ્ધિ અને મોટર સ્કેલમાં સુધારો થતો જોવા મળે છે. બોધાત્મક વિકાસ પણ આ

જ તબક્કામાં થાય છે. આ અવસ્થામાં તર્કશીલ વિચારની ક્ષમતા, વાંચન અને લેખનમાં કુશળતા, જટિલ વિચારોની સમજ તમામ પાસાંઓનો વિકાસ થતો જોવા મળે છે. સાથે સાથે આ અવસ્થામાં ભાવનાત્મક અને સામાજિક વિકાસ પણ થાય છે. આ ઉંમરમાં સમકક્ષ સંબંધો મહત્ત્વપૂર્ણ બનતા હોય છે. સાથે સાથે આ તબક્કામાં આત્મસન્માનનો પણ વિકાસ થાય છે. ત્યાર બાદ કિશોરાવસ્થાનો તબક્કો 12-18 વર્ષનો છે. શારીરિક વિકાસ, કિશોર અવસ્થા, વૃદ્ધિ, સ્પર્ધા, બોધાત્મક વિકાસમાં નિરાકરણલક્ષી વિચાર, નૈતિક વિચાર. ભાવનાત્મક અને સામાજિક વિકાસમાં ઓળખની રચના, સ્વતંત્રતા, ઊંડા સંબંધો બાંધવા. સામાન્ય વિકાસસંબંધી સમસ્યાઓ ભાષા અને વાણી વિલંબ બાળકોને ભાષા સમજવામાં કે બોલવામાં મુશ્કેલી હોઈ શકે છે. વિલંબનાં કારણોમાં સાંભળવાની સમસ્યાઓ, ન્યૂરોલોજિકલ સમસ્યાઓ અથવા ઉદ્દીપનાની ઊણપ હોઈ શકે છે. પહેલા ડગલે વાણી થેરપી મદદરૂપ થઈ શકે છે.

ઓટિઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર (ASD)

ASD વાતચીત અને વર્તનને પ્રભાવિત કરે છે. લક્ષણોમાં સામાજિકતા સાંકળવામાં મુશ્કેલી અને પુનરાવર્તિત વર્તન સામેલ છે. જેના ઉકેલ માટે મર્યાદિત નિદાન અને હસ્તક્ષેપ ખૂબ જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે.

અટેન્શન ડિફિસિટ હાઈપરએક્ટિવિટી ડિસઓર્ડર (ADHD)

ADHD ધ્યાનની ઊણપ, હાઈપરએક્ટિવિટી અને અણધારણાનો સમાવેશ કરે છે. તે શૈક્ષણિક કાર્ય અને સામાજિક સંબંધોને અસર કરી શકે છે. વ્યવહારમાં કૌશલ્યો, શૈક્ષણિક સહારો અને ક્યારેક દવાઓ પણ સામેલ હોય છે.

લર્નિંગ ડિસેબિલિટી

તેમાં ડિસ્લેક્સિયા (વાંચન), ડિસ્ગ્રાફિયા (લખાણ) અને ડિસ્કલ્ક્યુલિયા (ગણિત), ડિસ્પ્રેક્સિયા (સેપ, સાઈઝ, બોર્ડર) સામેલ છે. લર્નિંગ ડિસેબિલિટીઝ ધરાવતાં બાળકોને શૈક્ષણિક હસ્તક્ષેપની જરૂર હોય છે.

ભાવનાત્મક અને વર્તન સંબંધી વિક્ષેપ

આ પ્રકારની સમસ્યામાં વ્યાકુળતા, નિરાશા અને વિમુખ વર્તન વિક્ષેપનું પ્રકટ થવું બાળપણમાં થઈ શકે છે. આ સમસ્યા ઘરની અને શાળાની કાર્યક્ષમતાને અસર કરે છે. જેને કાઉન્સેલિંગ, થેરપી અને ક્યારેક દવાઓ અસરકારક ઉપચાર છે.

ડેવલપમેન્ટલ કોર્ડિનેશન ડિસઓર્ડર (DCD)

DCD - જે ડાયપ્રેક્સિયા તરીકે પણ ઓળખાય છે, મોટર કોર્ડિનેશનને

અસર કરે છે. બાળકોને નાની મોટર કૌશલ્યમાં મુશ્કેલી હોઈ શકે છે, જેમ કે, લખાણ કે બટન લગાવવું. વ્યાવસાયિક થેરપી મોટર કૌશલ્ય સુધારવામાં મદદરૂપ થાય છે.

ભાષા અને વાણી વિલંબ

બાળકના વિકાસના લગભગ દરેક તબક્કામાં ભાષા અને વાણી વિકાસનું મહત્ત્વ છે. તે તેમની જીવનભરની શૈક્ષણિક અને સામાજિક સફળતા માટે આધારસ્તંભનું કામ કરે છે. જ્યારે કોઈ બાળક તેમની વય માટે આશાનુરૂપ ભાષા અને વાણી કૌશલ્યનું પ્રદર્શન કરી શકતું નથી, ત્યારે તે વિલંબિત ભાષા અથવા વાણીવિકાસ ધરાવતું ગણાય છે. આ લેખમાં ભાષા અને વાણી વિલંબનાં કારણો, લક્ષણો અને શક્ય ઉપાયો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે.

ભાષા અને વાણી વિલંબનાં કારણો

આ અવસ્થામાં બાળકોને સાંભળવાની સમસ્યાઓ થતી હોય છે. બાળકને સાંભળવામાં મુશ્કેલી હોય તો તે અસરકારક રીતે શબ્દો અને અવાજો શીખી શકતું નથી, તથા જાતિની સમસ્યાઓ જોવા મળે છે. કેટલીક વાર બાળકોને ભાષા અને વાણી વિકાસમાં જનેટિક અથવા ન્યૂરોલોજિકલ સમસ્યાઓને કારણે મુશ્કેલી થાય છે. પર્યાવરણીય પરિબળોના કારણે પણ આ પ્રકારની સમસ્યા થતી હોય છે. જેમાં બાળકોને બોલચાલ માટે પૂરતું અનુકૂળ વાતાવરણ ના મળે તો ભાષા વિકાસ વિલંબિત થઈ શકે છે.

આટિઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર (ASD)

આટિઝમ ધરાવતાં બાળકોમાં સામાન્ય ભાષા અને વાણી વિકાસમાં વિલંબ થતો જોવા મળે છે. વિકાસના અન્ય વિક્ષેપો જોવા મળે છે, જેમાં ADHD અથવા વિકાસની સમસ્યા પણ ભાષા અને વાણીના વિકાસને પ્રભાવિત કરી શકે છે.

લક્ષણો : ભાષા અને વાણી વિલંબનાં લક્ષણો સામાન્ય રીતે આ પ્રકારના હોય છે :

12 મહિના : મમ્મી-ડેડી જેવા કેટલાક સામાન્ય શબ્દો ના બોલવું.

18 મહિના : ત્રણથી પાંચ શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાનું ટાળી દેવું.

24 મહિના : બે શબ્દોની મિશ્રિત વાક્યરચના ન કરવી.

3 વર્ષ : વિદેશી લોકો માટે અસ્પષ્ટ ભાષા વાપરવી.

4 વર્ષ : વાર્તા કહેવામાં અસમર્થતા અથવા તેમની વાતચીતમાં ખામીઓ.

ઉપચાર અને સહાય

શરૂઆતની જાણકારી : વિકાસકાળના દરરોજ તપાસ દ્વારા વિકલ્પો

ઓળખવા માટે કાળજી લેવી. સ્વિચ થેરાપી : કવિતાઓ અને ભાષાના કૌશલ્યને સુધારવા માટે વાણી થેરપિસ્ટની મદદ લેવી જોઈએ. જરૂરિયાત મુજબ પ્રાથમિક સહાયતા કાર્યક્રમો લગાવવા જોઈએ. જેમ કે, સ્કૂલ, હોસ્પિટલ અથવા સમુદાય દ્વારા કરવામાં આવતા મદદરૂપ થતા કાર્યક્રમો લગાવવામાં આવે. માતાપિતા અને કેર ટેકનો સહકાર લેવો જોઈએ. ઘરેલુ વાતાવરણમાં ભાષા અને વાણી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. બાળકો સાથે સતત વાતચીત કરવી, કથાઓ વાંચવી, અને તેમનાં કાર્યો અને સફળ પ્રયાસોની પ્રશંસા કરવી. કોમ્યુનિકેશન ડિવાઇસનો ઉપયોગ કરવો. કેટલીક વાર, કોમ્યુનિકેશન બોર્ડ્સ અથવા અન્ય સહાયક ટેકનોલોજી ઉપયોગી થઈ શકે છે.

માતાપિતાઓ માટે સૂચનો

નિરંતર વાતચીત : બાળકો સાથે દરરોજ વિવિધ વિષયોમાં વાતચીત કરવી. કથાઓ અને ગીતો : રોજ કથા વાંચવી અને બાળકો સાથે ગીતો ગાવાં.

ધીરજ અને સહનશીલતા : વિકાસકાળની સમસ્યાઓ સાથે ધીરજથી કામ કરવું.

યોગ્ય નિષ્ણાત વ્યાવસાયિકની મદદ લેવી : અત્યારે કોઈ પણ પ્રકારના વિલંબ જોવા મળે તો તરત જ વ્યાવસાયિક મદદ લેવી.

નિષ્કર્ષ

ભાષા અને વાણી વિલંબના સમયસર નિકાલ અને યોગ્ય ઉપચાર દ્વારા, બાળકના લાંબા ગાળાના શૈક્ષણિક અને સામાજિક વિકાસને મોટા પાયે લાભ થાય છે. માતાપિતાઓ અને કાળજીદારોનું સક્રિય સહયોગ અને સમર્થન, સાથે સાથે વ્યાવસાયિક સહાય, બાળકોને તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતાને પહોંચવામાં મદદ કરે છે. બાળકના વિકાસના તબક્કાઓની સમજ અને શક્ય સમસ્યાઓનું પ્રારંભિક ઓળખવું બાળકના સર્વાંગી વિકાસ અને સુખાકારી પર મહત્ત્વપૂર્ણ અસર કરે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને સહાયક પર્યાવરણ બાળકોને વિકાસની સમસ્યાઓ પર જળવાઈ રહેવામાં અને તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતાને પહોંચી વળવામાં મદદરૂપ છે. જાણકારી અને સામેલગીરીથી કાળજીદારો અને શિક્ષકો તંદુરસ્ત વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી શકે છે.

આટિઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર (ASD)

આટિઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર (ASD) એ વિકાસકાળના વિક્ષેપોનું જૂથ છે, જે સામાજિક ક્રિયાઓ, સંવેદનાત્મક વ્યાપાર અને વર્તનના મર્યાદિત અને પુનરાવર્તિત પેટર્ન દ્વારા વર્ગીકૃત છે. આટિઝમનાં લક્ષણો અને તીવ્રતા

વ્યક્તિવિશેષે અલગ હોઈ શકે છે, જે તેને 'સ્પેક્ટ્રમ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ લેખમાં ASDનાં લક્ષણો, કારણો, નિદાન અને સંભાળ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે.

ASDનાં લક્ષણો

ASD ધરાવતાં બાળકો સામાન્ય રીતે નીચેનાં મુખ્ય ક્ષેત્રોમાં લક્ષણો દર્શાવે છે :

સામાજિક ક્રિયા અને સંવાદની સમસ્યાઓ :

આંખનો સંપર્ક ટાળવો.

શૈક્ષણિક અને સામાજિક વાતચીતમાં મુશ્કેલી.

ભાવનાઓની સમજણ અને વ્યક્ત કરવામાં અસમર્થતા.

સહકર્મી અથવા સહઉત્તરનાં બાળકો સાથે સંબંધ બાંધવામાં મુશ્કેલી.

પુનરાવર્તિત (કોપી) વર્તન અને આસપાસમાં મર્યાદિત રસ.

એક જ ક્રિયાઓનું પુનરાવર્તન, જેમ કે, હાથ ફટકાવવું. (હેન્ડ ફ્લેપિંગ)

રૂટીનમાં ફેરફાર માટે પ્રતિસાદી પ્રતિક્રિયા.

ખાસ કરીને ચોક્કસ વિષયો અથવા પ્રવૃત્તિઓમાં તીવ્ર રસ.

સંવેદનાત્મક અસર, જેમ કે, અજાણ્યો અવાજ, પ્રકાશ, અથવા ટેક્સચર પર અત્યંત પ્રતિક્રિયા.

ASDનાં કારણો

ASDનાં ચોક્કસ કારણો હજી સુધી સ્પષ્ટ નથી, પરંતુ વિવિધ પરિબલો અસરકારક છે :

રંગસૂત્રોનાં પરિબલો : જનેટિક્સનો પ્રભાવ છે. ASD ધરાવતાં બાળકોના પરિવારજનોમાં પણ આટિઝમનાં લક્ષણો જોવા મળતાં હોય છે.

પર્યાવરણીય પરિબલો : ગર્ભાવસ્થાના દોરાનાં પ્રદૂષક, દૂષણ અથવા માતાનાં આરોગ્ય પરિબલો પણ અસરકારક હોઈ શકે છે.

મગજની રચના અને કાર્ય : મગજના વિશિષ્ટ વિસ્તારોમાં અસમાનતા અથવા ન્યૂરોલોજિકલ વિક્ષેપો ASDને કારણે હોઈ શકે છે.

નિદાન

ASDનું નિદાન સામાન્ય રીતે મલ્ટિ-ડિસિપ્લિનરી ટીમ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જેમાં પીડિયાટ્રિશિયન, બાળ માનસશાસ્ત્રી, ભાષા અને વાણી થેરપિસ્ટ અને અન્ય નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે. નિદાનમાં સામેલ હોય છે :

વિકાસકાળની ચકાસણીઓ : માતાપિતા અને શિક્ષકો દ્વારા ધ્યાનમાં લીધેલા

વિકાસકાળના માઈલસ્ટોન અને લક્ષણો.

પ્રમાણિત સ્કીનિંગ ટૂલ્સ : આટિઝમ નિદાન માટેનાં ચોક્કસ ટૂલ્સ અને ક્વિચ.

વ્યાવસાયિક મૂલ્યાંકન : વર્તન, સામાજિક ક્રિયાઓ અને સંવાદનાના વ્યાપક મૂલ્યાંકન.

સંભાળ અને ઉપચાર

ASD માટે કોઈ એકમાત્ર ઉપચાર નથી, પરંતુ વિવિધ થેરપીઓ અને હસ્તક્ષેપો બાળકોને તેમની ક્ષમતાઓ ઉકેલવામાં મદદરૂપ થાય છે.

વ્યવહાર અને શૈક્ષણિક થેરપી

અપ્લાઈડ બેહેવિયર એનાલિસિસ (ABA) : વર્તન સુધારવા માટે ઉપયોગી.

સ્પીચ થેરપી : ભાષા અને સંવાદ સુધારવા માટે.

ઓક્યુપેશનલ થેરપી : ફાઇન મોટર અને ગ્રોસ મોટર કૌશલ્ય અને દૈનિક કાર્યો માટે.

સોશિયલ સ્કિલ્સ થેરપી : સામાજિક કૌશલ્ય, સામાજિક ભય, સામાજિક વર્તન સુધારવા માટે.

દવાઓ : ક્યારેક વિશિષ્ટ લક્ષણો, જેમ કે ચિંતા, ડિપ્રેશન, અથવા બૌદ્ધિક વિકાસ માટે દવાઓ પ્રિસ્ક્રાઇબ કરી શકાય છે.

પરિવાર અને માતાપિતા માટે તાલીમ : માતાપિતા અને પરિવારના સભ્યો માટે તાલીમ આપી શકાય, જેથી તેઓ તેમનાં બાળકોને વધુ સારી રીતે સમજી શકે અને સહારો આપી શકે. જેમાં માતાપિતાનું નિરીક્ષણ સૌથી વધારે જરૂરી છે.

શૈક્ષણિક સહાયતા : ખાસ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો અને આઈઈપી (ઇન્ડિવિડ્યુઅલાઇઝડ એજ્યુકેશન પ્રોગ્રામ) બાંધવામાં આવે છે. જેમાં ખાસ સ્પેશિયલ ટીચર દ્વારા બાળકોને તાલીમ આપવામાં આવે છે.

નિષ્કર્ષ

ASD સાથે જીવન જીવતાં બાળકોને વહેલી તબક્કે ઓળખવા અને ઉપચાર આપવાથી તેમના જીવનની ગુણવત્તા વધારે સારી બને છે. મલ્ટિ-ડિસિપ્લિનરી અભિગમ અને માતાપિતાના સહકાર દ્વારા, આ બાળકો તેમની પૂર્ણ ક્ષમતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સમાજમાં વૃદ્ધિ પામેલા સહકાર અને સમજણ સાથે, ASD ધરાવતાં બાળકો માટે સરળ અને મજબૂત ભવિષ્ય સુનિશ્ચિત થઈ શકે છે.

અટેન્શન ડિફિસિટ હાઈપરએક્ટિવ ડિસઓર્ડર (ADHD)

અટેન્શન ડિફિસિટ હાઈપરએક્ટિવ ડિસઓર્ડર (ADHD) એ બાળકોમાં

સામાન્ય રીતે જોવા મળતા ન્યૂરોડેવલપમેન્ટલ વિક્ષેપ છે. ADHDની વિશિષ્ટતાઓમાં ધ્યાનની ઊણપ, હાઈપરએક્ટિવિટી, અને અણધારણાનું વર્તન હોય છે. આ લક્ષણો બાળકોનાં શૈક્ષણિક પ્રદર્શન, સામાજિક સંબંધો અને દૈનિક જીવનને પ્રભાવિત કરી શકે છે. આ લેખમાં ADHDનાં લક્ષણો, કારણો, નિદાન અને સંભાળ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે.

ADHDનાં લક્ષણો : ADHD ધરાવતાં બાળકોમાં લક્ષણો સામાન્ય રીતે ત્રણ મુખ્ય શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત થાય છે :

અટેન્શન ડિફિસિટ (ધ્યાનની ઊણપ) :

કાર્યમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં મુશ્કેલી.

ઘરનાં અને શાળાનાં કાર્યમાં ભૂલો કરવી.

નિર્દેશો અનુસરી શકતાં નથી અને કાર્ય પૂર્ણ કરી શકતાં નથી.

સરળતાથી ધ્યાન બગડવું.

વ્યવસ્થાપન અને આયોજનમાં મુશ્કેલી.

હાઈપરએક્ટિવિટી (અતિશય ચંચળતા) :

સતત ચલિત (એક્ટિવ) રહેવું.

બિનજરૂરી રીતે દોડવું અથવા ચઢવું.

શાંતિથી બેસી શકતાં નથી.

ખૂબ જ બોલવું.

ઈમ્પલ્સિવિટી (અણધારણું વર્તન) :

પ્રશ્ન પૂરો થાય તે પહેલાં જ જવાબ આપવો.

પળવારની રાહ જોવામાં અસમર્થતા.

અન્ય લોકોનાં કાર્યમાં અવરોધાણ કરવું.

ADHDનાં કારણો :

ADHDનાં ચોક્કસ કારણો હજી સુધી સ્પષ્ટ નથી, પરંતુ વિવિધ પરિબળો પ્રભાવિત કરી શકે છે :

જાતિનાં પરિબળો : ADHDનાં મકાનોમાં ઘણી વાર આ વિક્ષેપ કુટુંબમાં જોવા મળે છે, જે જીનેટિક્સના મહત્ત્વને સૂચવે છે.

મગજની રચના અને કાર્ય : મગજના વિશિષ્ટ વિસ્તારોમાં અસમાનતા ADHDને કારણે હોઈ શકે છે.

પર્યાવરણીય પરિબળો : ગર્ભાવસ્થાના દોરાના પ્રદૂષણ અથવા માતાનાં આરોગ્ય પરિબળો ADHDના જોખમમાં વધારો કરી શકે છે.

અન્ય પરિબળો : ફલાલય ભોજન અને નકશીકામનાં ઘટકોનો ઊંચો વપરાશ, ગર્ભાવસ્થાના દોરાના ખોટા આહાર જેવી પરિસ્થિતિઓ પણ ADHDને અસર કરી શકે છે.

નિદાન

ADHDનું નિદાન સામાન્ય રીતે મલ્ટિ-ડિસિપ્લિનરી ટીમ દ્વારા કરવામાં આવે છે. તેનો સમાવેશ થાય છે :

માતાપિતા અને શિક્ષકોની જાણકારી : બાળકના વર્તન અને ધ્યાન સંબંધિત મુદ્દાઓ અંગેની માહિતી.

વ્યાવસાયિક મૂલ્યાંકન : પીડિયાટ્રિશિયન, બાળ માનસશાસ્ત્રી અથવા ન્યૂરોલોજિસ્ટ દ્વારા મૂલ્યાંકન.

પ્રમાણિત સ્કીનિંગ ટૂલ્સ : ADHD માટેનાં ચોક્કસ ક્વિચ અને મૂલ્યાંકન ટૂલ્સ દ્વારા નિદાન કરવામાં આવે છે.

સંભાળ અને ઉપચાર

ADHD માટેના ઉપચારનો શ્રેષ્ઠ અભિગમ મલ્ટિ-મોડલ અભિગમ છે, જેમાં તબીબી, શૈક્ષણિક અને વ્યાવહારિક હસ્તક્ષેપનો સમાવેશ થાય છે :

બીહેવિયર થેરપી : બાળકને સકારાત્મક વર્તન શીખવવામાં મદદ કરે છે.

સોશિયલ સ્કિલ્સ થેરપી : સામાજિક કૌશલ્ય સુધારવા માટે મદદ કરે છે.

દવાઓ : ADHDની દવાઓનું મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રભાવ છે. જેમ કે, મેથિલફેનિડેટ અને એમ્ફેટામિન અને નોન-સ્ટિમ્યુલન્ટ્સ, જેમ કે, એટોમોક્સેટાઇનનો સમાવેશ થાય છે.

શૈક્ષણિક સહાયતા :

આઇઇપી (ઇન્ડિવિજ્યુલાઇઝડ એજ્યુકેશન પ્રોગ્રામ) : વ્યક્તિગત શૈક્ષણિક આવશ્યકતાઓ માટે શાળા દ્વારા બનાવવામાં આવે છે.

કલાસરૂમમાં સમાયોજન : સમજણ અને ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે શિક્ષકો દ્વારા ખાસ શૈક્ષણિક કૌશલ્ય ઉપયોગમાં લેવાય છે.

પરિવાર અને માતાપિતા માટે તાલીમ : માતાપિતા અને પરિવારના સભ્યો માટે ADHDને સમજવા અને વ્યવહારવા માટે તાલીમ.

જીવનશૈલીમાં ફેરફાર :

વ્યાયામ અને આહાર : નિયમિત વ્યાયામ અને પોષક આહાર ADHDનાં લક્ષણોને ઘટાડવામાં મદદરૂપ થાય છે.

નિયમિત રૂટીન : ઘરમાં નિયમિત સમયપત્રક અને રૂટીન બનાવવું.

નિષ્કર્ષ

ADHD ધરાવતાં બાળકો માટે યોગ્ય ઉપચાર અને સહારો દ્વારા તેમના જીવનની ગુણવત્તામાં સુધારો શક્ય છે. મલ્ટિ-મોડલ અભિગમ, જે શૈક્ષણિક, તબીબી અને વ્યાવહારિક હસ્તક્ષેપનો સમાવેશ કરે છે, બાળકોને ADHDનાં લક્ષણો વ્યવસ્થિત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. માતાપિતાઓ અને શિક્ષકો દ્વારા સહકાર અને સમજણ સાથે, ADHD ધરાવતાં બાળકો માટે સફળતા અને તંદુરસ્ત ભવિષ્ય સુનિશ્ચિત કરી શકાય છે.

બાળકમાં લર્નિંગ ડિસેબિલિટી :

લર્નિંગ ડિસેબિલિટી (LD) એ ન્યૂરોડેવલપમેન્ટલ વિક્ષેપ છે, જે શૈક્ષણિક કાર્ય, જેમ કે, વાંચન, લખાણ અને ગણિતના કૌશલ્યમાં અડચણરૂપ છે. LD ધરાવતાં બાળકો સામાન્ય રીતે બૌદ્ધિક ક્ષમતા અને શૈક્ષણિક પ્રદર્શન વચ્ચે તફાવત દર્શાવે છે. આ વિક્ષેપ લાંબા ગાળાની સમસ્યાઓ ઊભી કરી શકે છે, તેથી વહેલી તબક્કે ઓળખ અને યોગ્ય હસ્તક્ષેપ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. આ લેખમાં લર્નિંગ ડિસેબિલિટીનાં પ્રકારો, લક્ષણો, નિદાન અને સંભાળ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે.

લર્નિંગ ડિસેબિલિટીના પ્રકારો

ડિસ્લેક્સિયા : વાંચવામાં મુશ્કેલી. શબ્દોની ઓળખ, ઉચ્ચાર અને સમજૂતની સમસ્યાઓ. ધીમું અને મક્કસદી રીતે વાંચવું.

ડિસ્ગ્રાફિયા : લખાણમાં મુશ્કેલી. ગેરસમજણ, અસ્પષ્ટ હસ્તાક્ષર અને વ્યાકરણની ભૂલો. વિચારોને સંકલિત અને વ્યક્ત કરવામાં મુશ્કેલી.

ડિસ્કલ્કુલિયા : ગણિતના કૌશલ્યમાં મુશ્કેલી. સંખ્યાઓની સમજણમાં અડચણ. ગણિતના તર્ક અને ગણનામાં ત્રુટિઓ.

લર્નિંગ ડિસેબિલિટીનાં લક્ષણો

લર્નિંગ ડિસેબિલિટી ધરાવતાં બાળકોમાં નીચેનાં લક્ષણો જોવા મળે છે :

મૂળભૂત શૈક્ષણિક કૌશલ્યમાં મુશ્કેલી : વાંચન, લખાણ અને ગણિતમાં નિરંતર અડચણ.

નિર્દેશો અનુસરી શક્તાં નથી : બિનમૌખિક અથવા મૌખિક નિર્દેશો સમજી શક્તાં નથી.

સાથે ગતિશીલ રહેવું : કામ પૂર્ણ કરવામાં અસમર્થતા.

સંવાદ અને ભાષા સંબંધિત સમસ્યાઓ : વિચારો વ્યક્ત કરવામાં અથવા નવા શબ્દો શીખવામાં મુશ્કેલી.

સંયોજન અને આયોજનમાં મુશ્કેલી : દૈનિક કાર્યો અને શાળાકાર્યનું સંયોજન અને આયોજન કરવાનું ટાળી દેવું.

લર્નિંગ ડિસેબિલિટીનાં કારણો

LDનાં ચોક્કસ કારણો હજી સુધી સંપૂર્ણપણે સમજી શકાયાં નથી, પરંતુ વિવિધ પરિબલો અસરકારક છે :

જાતિનાં પરિબલો : કુટુંબમાં LDનો ઇતિહાસ.

મગજની રચના અને કાર્ય : મગજના વિશિષ્ટ વિસ્તારોમાં અસમાનતા અથવા વિક્ષેપ.

પર્યાવરણીય પરિબલો : ગર્ભાવસ્થાના દોરાનાં પ્રદૂષણ, માતાનાં આરોગ્ય અને ઉછેરનાં પરિબલો.

નિદાન

LDનું નિદાન સામાન્ય રીતે મલ્ટિ-ડિસિપ્લિનરી ટીમ દ્વારા કરવામાં આવે છે. તેમાં સામેલ છે :

શૈક્ષણિક મૂલ્યાંકન : બાળકના શૈક્ષણિક પ્રદર્શન અને કૌશલ્યની સમીક્ષા.

માતાપિતા અને શિક્ષકનું અવલોકન : બાળકનાં વર્તન અને શૈક્ષણિક કાર્ય વિશેની જાણકારી.

માનસિક પરીક્ષણ : બૌદ્ધિક ક્ષમતા અને શૈક્ષણિક પ્રદર્શન વચ્ચેના તફાવતનું મૂલ્યાંકન.

સંભાળ અને ઉપચાર

LD ધરાવતાં બાળકો માટે વિવિધ ઉપચાર અને સહાય ઉપલબ્ધ છે :

શૈક્ષણિક હસ્તક્ષેપ :

વિશિષ્ટ શિક્ષણ : વૈવિધ્યપૂર્ણ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો અને વ્યાખ્યાઓ.

આઈઈપી (ઇન્ડિવિજ્યુલાઈઝડ એજ્યુકેશન પ્રોગ્રામ) : વ્યક્તિગત શૈક્ષણિક આવશ્યકતાઓ માટે ખાસ કાર્યક્રમ.

વાણી અને ભાષા થેરપી : ભાષા અને સંવાદ કૌશલ્ય સુધારવા માટે.

વ્યાવસાયિક થેરપી : ફાઇન મોટર કૌશલ્ય અને લેખન માટે સુધારો કરવો.

વર્તન કૌશલ્ય તાલીમ : સકારાત્મક વર્તન અને સામાજિક કૌશલ્ય વિકાસ માટે.

માતાપિતા માટે તાલીમ : LD અને સહાય માટેનાં રીત-રિવાજ અને કૌશલ્ય સમજવા માટે.

માતાપિતાઓ માટે સૂચનો

સકારાત્મક વાતાવરણ : બાળકોને સહકાર અને સહાનુભૂતિપૂર્ણ વાતાવરણ પ્રદાન કરો.

શૈક્ષણિક સહયોગ : સ્કૂલ અને શિક્ષકો સાથે નજીકથી કામ કરો.

દરરોજનું વાંચન : બાળકોને દરરોજ વાંચન અને કથાઓ સાંભળવા પ્રોત્સાહન આપો.

ધીરજ અને સમજણ : બાળકોને તેમની ગતિએ શીખવા માટે પ્રોત્સાહન આપો.

નિષ્કર્ષ

લર્નિંગ ડિસેબિલિટી ધરાવતાં બાળકો માટે વહેલા તબક્કે ઓળખ અને યોગ્ય ઉપચાર ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. માતાપિતાઓ, શિક્ષકો અને વ્યાવસાયિકોના સહકાર સાથે, LD ધરાવતાં બાળકોને તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવા માટે મદદ કરી શકાય છે. સમજણ, સહાનુભૂતિ અને આધાર દ્વારા, LD ધરાવતાં બાળકો સફળતા અને તંદુરસ્ત ભવિષ્યની તૈયારી કરી શકે છે.

ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી આંતરકોલેજિક્ષાએ

વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલા ખેલાડી ભાઈઓના પગનો વિસ્ફોટક બળનો તુલનાત્મક અભ્યાસ

ડૉ. ધ્રિજેશ પ્રજાપતિ

Abstract

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી આંતરકોલેજિક્ષાએ વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલા ખેલાડી ભાઈઓના પગના વિસ્ફોટક બળનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી આંતરકોલેજિક્ષાએ વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલા ખેલાડી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 17થી 25 વર્ષના વયજૂથના ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. માપનના ધોરણમાં પગનું વિસ્ફોટક બળનું માપન સ્ટેન્ડિંગ બ્રોડ જમ્પ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. વોલીબોલ અને ફૂટબોલના ખેલાડીઓના પગના વિસ્ફોટક બળના માપનના પ્રાપ્તાંકોને આંકડાકીય પ્રક્રિયામાં 't' રેશિયો લાગુ પાડી સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ ચકાસવામાં આવ્યું હતું. જેનું તારણ આ પ્રમાણે જોવા મળ્યું હતું. વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ કરતાં ફૂટબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ પગનું વિસ્ફોટક બળ કસોટીમાં ચઢિયાતું જોવા મળ્યું હતું.

પ્રસ્તાવના : શારીરિક ક્ષમતા એ વ્યક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે, એ વાસ્તવિકતા છે અને દરેક વ્યક્તિએ એ સ્વીકારવું જોઈએ. આપણા શરીરને સ્વાચ્છવું જોઈએ, એ સૌથી મોટી સંપત્તિ છે. વધારેમાં વધારે કેળવણીકારો અને સરકારી નેતાઓ પણ એમ જણાવે છે કે “જો લોકશાહીને આગળ વધારવી હોય તો દરેક વ્યક્તિમાં ગુણવત્તા તો હોવી જોઈએ” અને આ ગુણવત્તાએ વ્યક્તિના આરોગ્ય અને શારીરિક ક્ષમતા ઉપર નિર્ભર રહે છે.

એ જરૂરી નથી કે વજન ઘટાડવા માટે કસરત જરૂરી છે. પણ વજન ઘટાડવું તો જરૂરી છે અને શારીરિક શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ સહમત છે કે, બંને, શારીરિક

શ્રમ અને ખાવાપીવામાં કાબુ રાખવો. વધુ વજન કેલેરી સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જો કેલેરી વધુ લે અને શ્રમ ઓછો કરે તો શરીરમાં ચરબીનું પ્રમાણ વધી જાય છે. જો શ્રમ વધારે હોય અને કેલેરી ઓછી હોય તો પણ વજન ઘટી જાય છે.

બળ એ સ્નાયુ સંકોચનનું સીધું પરિમાણ છે. વિવિધ પ્રકારની શારીરિક શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓ તેમ જ વિવિધ પ્રકારની રમતોમાં જે હલનચલન થતું હોય છે તે સ્નાયુઓના સંકોચનને કારણે જ હોય છે. તેથી બળ એ બધી જ ગત્યાત્મક ક્રિયાઓ, કૌશલ્યો અને વ્યૂહાત્મક અથવા યુક્તિ-પ્રયુક્તિ ક્રિયાઓનું એક મહત્ત્વનું અને અવિભાજ્ય અંગ છે. તેથી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને રમતોમાં ઉચ્ચ પ્રકારની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે બળનું ઘણું જ મહત્ત્વ રહેલ છે.

હરદયાલ સિંઘના મત મુજબ “બળ એ અવરોધ નિવારવા માટેની અથવા અવરોધ સામે ક્રિયા કરવાની શક્તિ છે”.

આપણે જાણીએ છીએ તે મુજબ કોઈ પણ પ્રકારના બળનો ઉપયોગ તેની સામેના અવરોધ સિવાય શક્ય જ નથી. એટલે કે અવરોધ પેદા થાય અથવા ઊભો કરવામાં આવે તો તેને નિવારવા માટે બળ આવશ્યક બની રહે છે.

કેટલીક કસરતો અને પ્રવૃત્તિ વર્ષની અમુક ઋતુમાં અને આબોહવામાં અનુકૂળ રહે છે, પરંતુ દિવસના કયા સમયે કસરત કરવી તેનો આધાર સામાન્ય રીતે વ્યક્તિગત વલણ, ફુરસદનો સમય અને બીજા કેટલાક નિર્ણયાત્મક સંજોગો પર રહેલો છે.

આરોગ્યની દૃષ્ટિએ સવારે પછી સાંજના પાંચ વાગ્યા પછીનો સમય કસરતો માટે યોગ્ય અને હિતાવહ ગણાય. આખા દિવસના કામ બાદ ઉત્પન્ન થયેલો ક્યરો કસરત કરવાથી દૂર થાય છે તથા શરીરનાં તંત્રો ઉત્તેજિત થાય છે.

ઉત્તમ અને સારું શારીરિક સ્વાસ્થ્ય મેળવવું એ દરેક વ્યક્તિનું ધ્યેય હોવું જોઈએ. આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલી તમામ કસરતો તે માટે ઉપયોગી છે. એટલું જ નહિ, પણ વિવિધ રમતગમતો માટે શરીરને સુસ્થિતિમાં રાખવા માટે એટલે કે, વ્યક્તિમાં બળ વિસ્ફોટશક્તિ, સહનશક્તિ, નમનીયતા, ચપળતા તથા સમતોલન શક્તિ વિકસાવવા માટે પણ તે ખૂબ જ ઉપયોગી છે. કસરતોની શરૂઆત સહેલી તથા શ્રમવાળી કસરતોથી કરી ધીમે ધીમે શ્રમની માત્રા વધારતા જઈ વધારે શ્રમકારક કસરતો તરફ જવું જોઈએ. જે તે રમત માટેના કન્ડિશનિંગ માટે દર્શાવેલી કસરતો અટક્યા વિના સળંગ કરાવવી જોઈએ. એટલું જ નહિ, પણ આ કસરતોમાં થતી ગતિને અનુલક્ષીને તાલ તથા લય સચવાય તે પણ જોવું જોઈએ.

અભ્યાસનો હેતુ :

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી આંતરકોલેજ કક્ષાએ વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલ ખેલાડી ભાઈઓના પગના વિસ્ફોટક બળનો તુલનાત્મક અભ્યાસ છે.

વિષયપાત્રોની પસંદગી :

આ સંશોધન અભ્યાસમાં ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી આંતરકોલેજ કક્ષાએ વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલ 30-30 ખેલાડી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 17થી 25 વર્ષની વયજૂથના ખેલાડી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

માપનનાં ધોરણો :

ક્રમ	ચલાયમાન	કસોટી	માપન
1	પગનું વિસ્ફોટક બળ	સ્ટેન્ડીંગ બ્રોડ જમ્પ	સે.મી.

આંકડાકીય પ્રક્રિયા :

વોલીબોલ અને ફૂટબોલના ખેલાડીઓના પગના વિસ્ફોટક બળના માપનના પ્રાપ્તાંકોને આંકડાકીય પ્રક્રિયામાં 't' રેશિયો લાગુ પાડી સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ ચકાસવામાં આવ્યું હતું.

અભ્યાસનાં પરિણામો :

સારણી-૧

વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલ ખેલાડી ભાઈઓના પગના વિસ્ફોટક બળનો મધ્યક, પ્રમાણિત વિચલન, મધ્યક તફાવત અને 't' રેશિયો દર્શાવતી સારણી જૂથ (આંતરકોલેજ) સંખ્યા મધ્યક પ્રમાણિત મધ્યક 't' રેશિયો વિચલન તફાવત

વોલીબોલ રમતના	30	6.63	0.79		
ખેલાડી ભાઈઓ				0.06	0.29
ફૂટબોલ રમતના	30	6.69	0.81		
ખેલાડી ભાઈઓ					

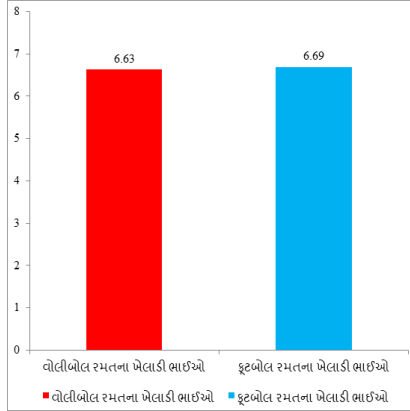
*સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ 't' (58) = 2.04

સારણી-૩માં જોઈ શકાય છે કે પગના વિસ્ફોટક બળ કસોટીમાં વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓના પ્રાપ્તાંકોનો મધ્યક 6.63 અને ફૂટબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓના પ્રાપ્તાંકોનો મધ્યક 6.69 જોવા મળ્યો હતો. વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓનું પ્રમાણિત વિચલન 0.79 અને ફૂટબોલ રમતના

ખેલાડી ભાઈઓનું પ્રમાણિત 0.81 જોવા મળ્યું હતું. તેમ જ બંને જૂથોનો મધ્યક તફાવત 0.06 જોવા મળ્યો હતો. જ્યારે 'દ' રેશિયો 0.29 જોવા મળ્યો હતો. જે 0.05 કક્ષાએ (58) = 2.04 એ ચકાસતાં બંને જૂથો વચ્ચેનો સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.

શોધખોળની ચર્ચા

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ અને ફૂટબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓના પગના વિસ્ફોટક બળ કસોટીમાં સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો ન હતો. વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ કરતાં ફૂટબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ પગના વિસ્ફોટક બળ કસોટીમાં ચઢિયાતા જોવા મળ્યા હતા. આલેખ-૧ : વોલીબોલ અને ફૂટબોલ રમેલ ખેલાડી ભાઈઓના પગના વિસ્ફોટક બળના મધ્યકો દર્શાવતો આલેખ

તારણ :

વોલીબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ કરતાં ફૂટબોલ રમતના ખેલાડી ભાઈઓ પગના વિસ્ફોટક બળ કસોટીમાં ચઢિયાતા જોવા મળ્યા હતા.

સંદર્ભગ્રંથ :

- ભરત પ્રવીણકાંત રેશમવાળા, 'સન્નારી ફિટનેસપ્લસ' (ગુજરાતમિત્ર, 4 ઓક્ટો. 2008), પા.નં. 9.
- કાન્તિભાઈ રા. પટેલ, રમત તાલીમના વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો, પા.નં. 59-60
- પ્રહલાદ એમ પટેલ અને દક્ષાબહેન બી. દેસાઈ, શારીરિક શિક્ષણ સાધન કૌશલ્ય કલા, (ધવલ પ્રકાશન, નારણપુરા, અમદાવાદ, 2000), પા.નં. 1

INDIANIZATION OF ENGLISH

Dr. Rupal Patel

ABSTRACT

Indianization of English, a fascinating linguistic phenomenon, delves into the historical and cultural contexts shaping the transformation of English in India. It examines linguistic nuances, societal influences and the impact of political change on English language. The fusion of English with Indian elements reflects a complex interplay between colonial legacies and indigenous cultural richness. This paper will explore how English language dynamics in India underwent distinct shifts during the pre – independence and post – independence periods.

Key Words: Indianization, sociocultural, colonial legacies, cultural richness, linguistic fusion, adaptability

INDIANIZATION OF ENGLISH

During the colonial rule, English served as a tool of power and administration. The language however, assimilated Indian vocabulary, expressions and grammatical nuances. This period laid the foundation for the hybridization of English, influenced by regional languages and diverse cultural practices. English absorbed elements from Hindi, Sanskrit and other regional languages, creating a distinctive indianized version. Authors also infused their works with native themes, idioms and cultural references.

Nowadays, English can no longer be considered an alien language. The Indian English writers and other Indians have started to use English language in an Indianized way. They colour the English language with Indian culture. The linguistic factors

which generally determine the Indianness of Indian English or not different from those in any other language. Braj Kachru, one of the eminent writers on Indian English and a renowned linguist, has given the whole process of Indianization of English.

Braj Kachru, has extensively studied the indianization of English. His views emphasized the emergence of distinctive varieties of English in India, referred to as “New – Englishes”. Kachru emphasized the notion that English in India is not a mere imitation of the language’s standard forms but rather a creative and evolving linguistic entity in its own right. The result is Indian English has developed its own syntactic structures, vocabulary and idiomatic expressions. Kachru’s three – circle model is pivotal in understanding these variations.

1. INNER CIRCLE

English in countries like the UK, the USA and Australia where it is the native language.

2. OUTER CIRCLE

English as a second language in the countries like India, Nigeria and Malaysia. Here, English serves various functions including education, administration and communication between linguistic communities.

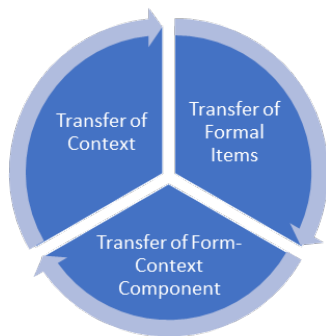
3. EXPANDING CIRCLE

English as a foreign language in countries where it has no historical, administrative or cultural roots. This includes many Asian and European nations.

Kachru recognizes the development of an “Indian English” characterized by vocabulary, syntax and idiomatic expressions influenced by local languages. According to him, this evolution is not a deviation from Standard English but an enriching process that reflects the linguistic and cultural tapestry of India. He emphasized the need to acknowledge and appreciate the legitimacy of these

new Englishes, contributing significantly to the global linguistic landscape.

Many Indian lexical items transfer in Indian English. The process of transfer in Indian English is in three levels.

1. Transfer of Context

This presents the transfer of those cultural patterns which are absent or different in those cultures where English is used as L1

For example

The Indo - Anglian novelists use the English language in a way that will be distinctively Indian and still remain English. They use Indian plots with typical caste system, social attitudes, social and religious taboos and superstitions. R. K. Narayan's *Malgudi Days* is an excellent example of it.

Many hybridized items are also created with contextual classification.

For Example -

In administration- Kotwali police, taluka magistrate

In agriculture- Fasal

In animals - Dhaman snake

In clothing - Choli piece, cooliehat

2. Transfer of Formal Items:

The meaning of an item of an Indian language may be transferred to an item of English.

For example -

Bhabani Bhattacharya uses the word Phool Souza, instead of flower bed in his book Music for Mohini.

Other examples like rape - sister, salt -giver, three- eyed, the eater of your master etc.

3. Transfer of Form - Context Component

Here, the contexts used in English for typical Indian as opposed to purely English or American context . In Indian languages, there are specific formal items which are literally translated into English and function in Indian context. While writing in English about such context, these items are transferred to Indian English. This process involves Indianization of the speech function such as abuses, curses, greetings, blessings and flattery.

We can see several abuses in Indian English language like

From the Master to the Servant:

- You eater of your masters
- you spoiler of my salt
- You of the evil star
- son of a concubine
- you donkey's husband

From Parents to Children:

- You have eaten my life
- Did I rare a serpent with the milk in my breast ?
- Would that you had died in my womb ?

Address to Women only:

- May thy womb be dead
- eater of my child
- go and lie with a licking male dog
- oh you prostitute of wind

Used by Men to Men:

- Sister sleeper

- you lover of your mother
- pimps of his sister and daughter

Address to One's Ownself:

- I am a leaper if there is a lie in anything I say
- May my limbs be paralyzed and my tongue dumb
- May progeny forever destroyed

Use of Threat and Challenge :

- What seducer of his mother can throw bangles at me
- a crocodile in lion clothes
- if I don't spit in male's mouth my name is not Jagat Singh

Greetings

- Bow my forehead
- touch your feet
- Fall at your feet,
- Salam Huzoor,

Blessings and Flattery

- Your shoe and my head
- oh Maharaj, we are all lickers of your feet
- King of pearls
- inspector Sahib,
- Jamadar Sahib,
- Jewel of jewels,
- mother of my daughter

The transfer of Indianism may also be involved as the translation of an Indian item based on an underlying Indian source item. The translation means literal translation. As Mulk Raj Anand writes:

Is this any talk?

There is no talk, sir

Are you talking a true talk?

These are the literal translations of Hindi phrases just as expressions like "May I be your sacrifice". The pages of Mulk Raj

Anand's novels are crowded with such literal translations. Among the more prominent are phrases like 'eating the air' (to take a stroll) "counter field luck" (rotten luck) "breaking the vessel" (to expose a secret) or "black in the pulse" (Something wrong) which are very common in Hindi.

A welcome like "come on our head", "come on over forehead" or a polite inquire like "how is your gentle temperament" are merely translations of well-known formalities in North Indian languages.

Indian proverbs in English are also a common trial of most of the Indo -Anglian writers. Khushwant Sing in I Shall Not Hear the Nightingale points out:

Shahib, you are a big man and we are but small radishes from an unknown garden (165).

While Bhabani Bhattacharya's novels are full of literal translations of Bengali proverbs like "when an ant grows wings and started flying in the air, it is not far from its doom (79)," "you may be digging a canal from the river to the house door and inviting the crocodile' (M.M. 75), "after eating seven mice, the cat is going on a pilgrimage" (125), The elephant lays the road for the rat (M.M. 62), A rat slips in through a door way is too narrow for the bulky elephant (SMH 129), the tale of a cow and a tongue of a rustic never cease wagging (M.M. 83).

Apart from idioms, phrases and proverbs, another aspect of the device of literal translation is the coining of new compound words. Bhabani, Bhattacharya uses expressions that are obviously not English. For example -

Words like a picture place (for the cinema)

Joy moments (for the moments of joy)

Many writers use Hindi words in English as nouns. Mulk Raj Anand uses such words as nouns like angrezlog, Yaar, but

sometimes more directly as verbs like sea sisking with cold, burburred in his sleep. Sometimes the Indian English writers use such words which are incomprehensible to the non-Hindi speaking readers. For example

chup sally, shouted Ram Din, striking Gupta a thappar on the head

Shut up Sale, stop your tain tain, etc.

Indian English Collocations :

Indian English collocation includes those formations which have Indian characteristics. The first is deviation grammatically from American and British English formation.

For example

Those words which are coined by Indian English writers in the Indian context, missing and intrusive articles, wrong articles, reduplication of words like hot, hot coffee, long, long thing etc. are commonly used in Indian English. Secondly, they may involve lone shifts from Indian languages and thirdly they may be formally non - deviant and only contextually deviant.

For example

The construction of N + V

Fan dancer, baby sister, sister sleeper etc.

Other is V + N construction

For example-

Carry - all, Spit - fire

Hybrid Indianisms

Hybrid formations are those Indianisms which comprise two or more elements and in which at least one element is from an Indian language and other from English language.

For example -

attar bottle, congress pandal, lathi charge, police Jamadar, Kumkum Mark, Farsan House etc.

The elements of hybrid formation may belong either to an open set or to a closed system in Lexis. An open set item is considered open in the sense that there are no grammatical constraints on the selection of the items like lathi charge, Kumkum mark. A closed system is closed in the sense that at large, one element belongs to the closed system of a South Asian language like the suffix wala, police wala

Types of hybrid innovations

There are generally four types of hybridization in South Asian English. They are

- 1 Hybrid collocations
- 2 Hybrid Lexical Set
- 3 Hybrid Ordered Series of Words
- 4 Hybrid Reduplication

Hybrid Collocations

A hybrid collocation has additional characteristic. It is composed of elements from two or more different languages. It is formally and contextually restricted and its operation is generally restricted to one register in South Asian English.

For example-

Khilafat committee, sarvodaya leader, Swadeshi clothes, satyagraha movement, Swatantra party etc.

Hybrid Lexical Sets

In the South Asian source language, a South Asian lexical item does not have contextual constraints in the same sense in which it has these constraints in South Asian English. These may also be termed a hybrid lexical sets. The following examples may clarify this distinction.

The term Pardah in Indian and Pakistani English preceded only women system lady. On the other hand in Hindi, Urdu Pardah does not have any such register restriction. The following contexts

to which it occurs

Drapes, curtain (of a movie theatre) screen, hindrance, veil, wail layers, oar. It is also used to expose a secret,

Parada Dalna - to cover up

Parada Rehna - to remain unexposed

Parde me Baithna - to remain under protection

Other items such as ahimsa, satyagraha, sarvodaya are again restricted to one register while in Hindi and Urdu, they have no such register restriction.

Hybrid Ordered Series of Words

A hybrid lexical set is obstructed on the basis of the function of items in particular registers. The basis for obstructing them is essentially their structural similarity.

For example -

Angizi - chair- furniture – proverb – race -sweet

Hybrid Reduplication

Sometimes two or more components with an identical lexical meaning in the languages from which they are used. Such formations may be termed hybrid reduplication. For example - Lathi stick, cotton kapas, curved – kukri etc.

Lexical level

There are also some hybrid formations which may start as area bound and they slowly cut across the linguistic, isoglosses into another language area. These are by and large contextually determined. For example -

Coconut paysam, gibba pocket, kurupai straw etc. are mostly used in North India. Jutka carriage of South India.

Classification of hybrid formation

This is divided into two sub groups

South-Asian item as head

South Asian item as modifier

South Asian item as head

In it, the first component - the modifier is from English and the Head is from South Asian language.

For example -

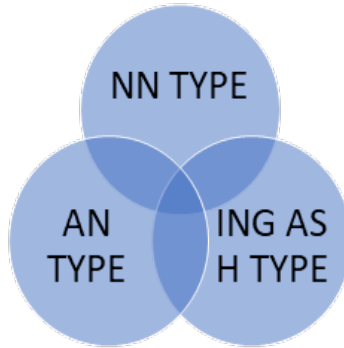
British Sarkar, Angrej Lok, British Jamadar

The second group also belongs to the class nominal but the order of elements in the group is reversal. In this case, a South Asian lexical item functions as a modifier and an English lexical item as the head.

For example-

Ayurveda system, farsan sweets, Nasta house, lathi charge, Kumkum Mark

The first group, the formations of modifier - Head (NH) relationships have been further subgrouped according to the position of the components.

1. NN type

Here, the first element belongs to the class noun. For example-

Babu English, Christian Sadhu, Canal Bund, city Kotwali, coconut paysam, college Babu, Village Panchayat etc.

AN type

Here, the first element belongs to the class adjective. For example-

Double Roti, eternal upavasi, evil Sarkar, landless Kisan,

Swadesi clothes, religious diwan etc.

ING as H type

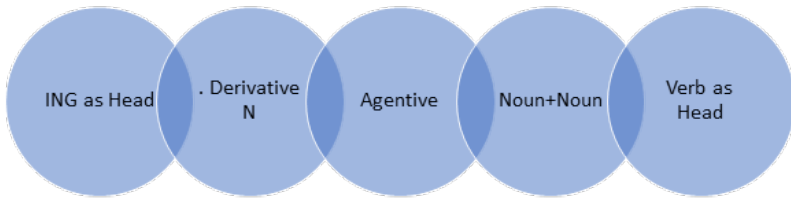
In the restricted number of permissions, the -ING form functions as a modifier.

for example-

Burning Ghat, burning ghee, sisking Tea

South Asian item as modifier

In terms of structure, the items discussed here are also of the unit group (class nominal). But the difference is that the position of the modifier is reversed. In this case an English item functions as a head. This group has been subdivided into five groups:

Derivative N

Anjali -salutation, Bazaar musician, haldi invitation, Kashi pilgrimage, Vilayati mixture etc.

ING as head

Beedi smoking, pan spitting, Pooja offering etc.

Agentive

Beedi Seller, Paria mixture, Sarangi player, Tonga driver etc.

Verb as head

Khadi bound, Khaddar Clad etc.

Noun + Noun

This class is more productive. Such formations are frequently

seen in the newspapers and other pieces of creative writing. These hybrid formations are used in various sociocultural context in

South Asia. For example -

Anna coin, Kumkum Mark, Mela festival, Bhajan group, Namak Haraam

String formations

In a string formation, we have more than two elements. One of which may be a compound modifying a head which may be from a South Asian language or from English. For example –

Four anna, high-class Lalas, Hill Men, coolie, pit – bellied bania

Hybridisation and Derivative Suffixes:

It is grouped into three categories -

1. Non-English head and English derivational suffix
2. English head and non-English derivational suffix
3. Non-English, Head and English prefix of negation

The following English derivative suffixes are used with South Asian lexical items

Dom - Cooliedom

Hood - Sadhu hood, Chaprasihood

Ism - goondaism, Buddhism

Ship - Patelship

Worth - pieceworth

In textbooks, generally the South Asian suffix - wallah is used with a large number of nouns to denote an owner or master.

For example-

Higher - type Wallah, factory Wallah, congress Wallah, chai wallah

To conclude on account of the Indianization of English, Indian English has enriched the English language. It is now slowly being accepted and recognized both in India and in the English world as a whole. As Gokak says :

The English language has linked India with the world

CONCLUSION

The indianization of English has been an organic and dynamic process; shaped by historical events and the socio - cultural landscape. The coexistence of English and Indian elements in language signifies a unique linguistic fusion, showcasing adaptability and resilience in the face of evolving national narratives.

REFERENCES:

- Bhatia, R. (2002) "English in South Asia". Cambridge Uni. Press.
- Gokak, Vinayak Krishna. (1964) English in India : its Present and Future. New York: Asia Pub. House.
- Kachru, B.B. (1986) "The Alchemy of English : The Spread, Functions and Models of Non - Native Englishes". OUP
- Singh, Khushwant. (1996) "I Shall Not Hear the Nightingale". Collected Novels. New Delhi : Penguin Books,
- Bhattacharya, Bhabani.(1964) So Many Hungerst. Bombay: Jaico.
- , Music for Mohini. (1964) Bombay: Jaico.
- , "The Writer Who Rides Together". Indian Fiction in English. (1985) Ed. M.K. Naik. New Delhi : Abinav Publications.

Didactic and Aesthetic Values in R.K. Narayana's 'The Guide'

Dr. Ajitha Nair

Abstract

In the novel 'The Guide' one can witness the transformation of Raju from a tourist guide to the spiritual guide. Here the novelist tries to present a character who transforms from a sinner to a saint. He has presented domestic themes like preference in love and marriage, relationships like father-son, husband-wife and the character who are highly ambitious to words their goals. The heterogeneous career of Raju is inevitably controlled by his destiny.

Keywords: transformation, spiritual, sinner, ambitious, destiny.

Didactic and Aesthetic Values in R.K. Narayana's 'The Guide'

R.K. Narayana was born at Rasipuram in South India in 1906. Narayan had his education entirely in south India, and his thoughts and feelings are all of India. He never wrote to achieve fame nor had his aim been to interpret India to the West as Ramanujan did. He viewed and recorded Indian life artistically. Narayan won Sahitya Akademi Award for "The Guide". In 1966, and four years later he was awarded "Padma Bhushan".

R.K. Narayana's "The Guide" has a mixture of themes. Materialism and spiritualism, greed and detachment, selfishness and self-sacrifice, marriage and sex, roguery and sainthood, ignorance and knowledge are all blended together in the novel.

To some, the theme of the novel appears to be the loneliness of man in a crowded world. At the end of the novel, we find all the major characters lonely and separated from others. Raju's mother is separated from her only son and longs to see him. Raju passes

through a phase of solitude before his death. Marco is destined for the secluded life of scholar. Rosie shoots into fame as dancer, but is forced to settle down alone in madras. Sex has no place in their married life for they are both obsessed by their ambitions. Rosie is grateful to Marco for having raised her from the low status of a Devadasi, but he can never accept her as his equal though he has stooped to marry her. In spite of her post-graduate degree, she cannot appreciate his devotion to his profession. She expects him to appreciate her art which he fails to do. Each being centred in their own pursuits, they drift apart until Raju enters their life driving a wedge between them for good. But she loves her art more than anyone, and needs Raju only to promote her talent. After she has won an abiding place in the field of art, she abandons him. She is still devoted to her alienated husband and can never let Raju take the slot. It is unfortunate that Marco has been blind to her youth and beauty, for that causes the freeze in their relationship. Raju loves Rosie, but his greed, dishonesty and hypocrisy are repellent to her. The ultimate consequence is that all the three are cursed to live in isolation.

Solitude is not the main theme of the novel. "The Guide" is essentially the story of a man who deceives society by passing for a spiritual man. Raju wears the mask of a sadhu, not because he likes it, but he is drifted into it by the circumstances. But once he is cast into the role of an ascetic, he performs it with gusto because it is not only a means of livelihood for him, but also because it seems to fit in well with his personality. He has started his career as tourist guide and shopkeeper; then he becomes the manager of Rosie's performances; in the third stage he happens to be a convict and ultimately he plays the role of a sadhu. In all these roles his performance is hard to beat. He is endowed with a ready wit which enables him to play any role assigned to him by

Fate. Not even once has he deliberately tried to pass off as a holy man; but when the sainthood is thrust upon him by the people, he cannot disappoint them. In fact he longs to tell them of his shady past, but he finds that it may not be believed or it may hurt their feelings. But once he is accepted as sadhu, he pays attention to his appearance and is careful to utter mystifying statements. The fasting the he undertakes has also been the consequence of an accidental statement he makes. When the drought overwhelms the village, the villagers indulge in petty quarrels. The fear that these rows may bring the police to the spot engulfs Raju with fear and he casually says that he will not eat until they stop fighting with one another. His words have been distorted into a message that he will not eat until it rains. Raju is thus forced to fast to bring rains to the village. Ironically enough, Raju who has donned the role of a sadhu to gain a free supply of food is deprived of his privilege. His disciples not only refuse to bring him food, but also keep a twenty-four-hour vigil on him. The situation has thus gone beyond his control. He cannot wriggle out of sainthood which he has accepted to fulfil the needs of his stomach. But in a country like India, where Valmiki and Ekalavya have risen from roguery to sainthood, Raju is no rare phenomenon. The needs of his stomach are swept aside, and it is the collective faith of the people that transform him into a saint. He is no more an actor, for the act becomes the reality, the mask becomes the man. Raju's former greedy self is engulfed in the deception he has created for himself. The ideal of asceticism has roused the indignation or contempt of Indo-Anglian writer; but Bhabani Bhattacharya in "He Who Rides a Tiger" and R.K. Narayan in "The Guide" study the significance of the saffron robe and portray the psychological changes wrought by the role of a sadhu. At the end of the novel Raju ceases to be the fraud he has been.

Love and sex play a significant part in the theme of the novel, "The Guide". Rosie is described as a "Serpent-woman" fond of cobra. She stings her husband and Raju; and both of them suffer the consequence. Raju flames out into passion at the very sight of her dance but his over-commercialisation brings the curtain down on their affair. Usually in Narayan's novels. Love gets bogged down in social issues. Rosie is drawn towards Raju on account of his interest in her art which finds no encouragement on the part of her husband. Marco fails to realize that his wife has desires and spirit. His cold and unresponsive nature drives her to the arms of Raju who wins her heart by flattering her. While Marco's mind is seething with ideas regarding the "dead and decaying things", his wife seeks refuge in the bosom of Raju. Raju and Rosie are both romantic, and they break the shackles of custom and tradition to enjoy their romance. After Marco deserts Rosie, Raju makes her a money-spinner. Rosie has loved art for art's sake, but Raju commercialises it. While staying with her husband, Rosie has been sex-frustrated and, therefore, sex has been the primary motive behind her relationship with Raju. Yet Rosie, being a Hindu wife, does her best to atone for her unfaithfulness and grows repentant. Though a realist, Narayanan does not deal with sex in the naked manner. Sex is reduced to mere companionship in the novel. There is no description of violent sex or physical habits as we find in Maugham or D.H. Lawrence. To them, sex and beauty were like flame and fire, but to Narayan, they are double-edged sword. Illicit love and sex cause the downfall and moral degradation of the hero and the heroine the "The Guide". The role of mutual understanding in married life is also stressed by the novelist.

R.K. Narayan is purely Indian in his treatment of love, sex and marriage. The Indian woman is dependent on her husband, but

when Rosie's individuality is challenged, she raises her head like a serpent.

Some critics consider Malgudi the theme of the novel. The whole story takes place against the background of Malgudi and the village Mangala. The Malgudi railway station is presented as a beehive of activity. Memphi hills and forests add to the charm of this locality. The place is mentioned as losing its serenity as the people become modernised. It symbolises Narayan's India. The Memphi hills and the Srayu stand for the continuity of the universe and the unwavering nature of Fate. They are indifferent to human beings.

In conclusion, one can regard "The Guide" as a compromise between didactic and aesthetic values. Certain morals like the evil effects of immorality, the

absurdity in paying homage to the Swamis raised to a holy pedestal by the masses, and the ultimate result of commercialising everything including art are illustrated in a delightful manner. The conclusions in these matters are left to be drawn by the readers, and are not given directly by the writer. Thus R.K. Narayan teaches us even while delighting us, and instructs us while amusing us.

References

- Meleod, A.L. R.K. Narayan: critical perspectives, New Delhi: Sterling Publishers, 1994.
- Narayan, R.K. The Guide. New York: Penguin Books, 2006.
- Sharan, Nagendra Nath. A Critical Study of Novels of R.K. Narayan. New Delhi: Classical Publishing Company, 1993.
- Tharoor, Shashi. The Great Indian Novel. New York: Arcade Publishing House, 1993.
- Walsh, William. R.K. Narayan: A Critical Appreciation. New Delhi: Allied, 1983.

The 21st century re-telling of

Ramayana in Indian English Fiction

Dr. Jigarkumar Joshi

Introduction :

The 21st century has witnessed a remarkable resurgence of interest in traditional narratives, as authors across the globe engage in the re-imagining and re-telling of age-old myths and epics within contemporary contexts. Among these narratives, the Ramayana, one of India's most revered ancient epics, has emerged as a focal point for literary exploration and reinterpretation in Indian English fiction. The timeless tale of love, duty, and righteousness found in the Ramayana continues to captivate readers, while its themes resonate deeply with the complexities of modern life. In this era of globalization, rapid technological advancements, and cultural exchange, authors have seized upon the Ramayana as a rich source of inspiration, offering fresh perspectives and innovative narratives that reflect the diverse cultural landscape of contemporary India.

Different Versions of the Ramayana in India

The Mula Ramayana, attributed to sage Narada, is the oldest known Sanskrit version of Ramayana, passed down to Valmiki, who later wrote the Valmiki Ramayana. The Ramayana has as many as three hundred different version across the globe. The influence of the timeless story of Rama-Sita and Rama-Ravana has spread across the globe beyond India as well. Many Asian nations, including Burma, Indonesia, Cambodia, Laos, Philippines, Sri Lanka, Nepal, Thailand, Singapore, Malaysia, Japan, Mongolia, Vietnam,

and China, have made adaptations of the famous Ramayana story. Some of the prominent adaptations are the Tamil Ramavataram from the 12th century, the Telugu Sri Ranganatha Ramayanam from the 13th century, the Awadhi Ramcharitmanas from the 16th century, the Malayalam Adhyathmaramayanam Kilippattu from the 17th century, the Khmer Reamker, the Old Javanese Kakawin Ramayana, the Thai Ramakien, the Lao Phra Lak Phra Lam, and the Burmese Yama Zatdaw from the 17th century.

Talking about various Ramayanas in India, one comes across Adhyatma Ramayana that tells the the story from the perspective of Rama's divinity. Vasistha Ramayana is a dialogue between Rama and Sage Vasistha. Ananda Ramayan is attributed to Valmiki that recounts the traditional story of Rama. Agatsya Ramayana, Adbhuta Ramayana, Kannada Ramayana (Kumudendu Ramayana, Kumara-Valmiki Torave Ramayana), Assamese Ramayana (Kotha Ramayana), Bengali Ramayana, (Krittivasi Ramayan), Oriya Ramayana (Dandi Ramayana), Maratta Ramayana (Bhavartha Ramayana), Konakani Ramayana (Ramayanam), Avadhi Ramayana (Ramcharitmanas), Gujarati Ramayana (Tulsi-krut Ramayana), Urdu Ramayana (Pothi Ramayana), Jammu and Kashmir Ramayana (Ramavataram Charita), Buddhist Ramayana (Dasarata Jataka), Jain Ramayana (Paumachariyam), Ramacharit Manas, Kambaramayanam etc. are some of the notable version of The Ramayana in India.

The Ramayana myth in Indian English Fiction

The first two decades of the 21st century could witness certain novels in Indian English fiction that stand testimonial to the literary phenomenon of the Ramayana being re-told, re-imagined, and re-contextualized.

1. Ashok Banker wrote an 8-novels long series on the Ramayana with a little liberty with the widely accepted versions of the epic.

Prince of Ayodhya (2003) : The very first book in the series dives into Rama's younger days. We start with a request from Vishwamitra who arrives in Ayodhya needing Rama's help to protect his ashram from a demon in a dangerous forest. While the author plays loose with some details compared to traditional versions, the nearly 500-page story is full of drama and excitement. Here, Rama isn't the god-like figure we might expect, but he's definitely on the path to becoming legendary. The book ends with a cliffhanger – Vishwamitra announces they're heading to a wedding, and when Rama asks whose, the wise sage simply replies, "Yours".

Siege of Mithila (2003) : In the second book, Sita is no damsel in distress. She fights alongside Rama, just like Lakshmana. The story explores their connection as they travel back to Mithila with Sita disguised. The introduction of the villainous Ravana, his plans to conquer, and his dramatic arrival at Sita's competition for suitors are captivating. Magic plays a significant role, with a memorable chapter featuring the rescue of Ahilya and battles against evil spirits. The overall tone is dark, hinting at future challenges. The novel ends with Rama and Lakshmana using a powerful weapon to destroy Ravana's forces. Finally, the newly married couples head towards Ayodhya.

Demons of Chitrakut (2004) : The narrative picks up after Rama and Sita's wedding. Their joyous journey is disrupted by the fuming Parshuram, who challenges Rama for breaking Shiva's bow. We then experience a breathtaking description of Ayodhya's Raag Deepak festival, a dazzling display created especially to welcome Rama home. However, the joyous mood shatters as Kaikeyi, manipulated by Manthara, forces Rama into a 14-year exile. Here, the author portrays Kaikeyi more sympathetically than traditionally depicted. The story then slows down in the forest.

We witness a couple of dramatic encounters, like Rama's fight with demons, but mostly covers a decade of exile in a short span. Finally, the narrative reaches a turning point as Rama prepares for his last stand in Janasthan.

Armies of Hanuman (2005): Ashok Banker dedicates a significant amount of attention to developing Hanuman's character, making him possibly even more endearing than Rama himself. After defeating the Rakshasas, Rama, Sita, and Lakshmana retreat to Panchvati. Ratnakaran, the bear killer, departs for meditation and will later resurface as Valmiki. The pivotal kidnapping of Sita by Ravana in his Pushpaka Vimana is recounted in *Armies of Hanuman* with gripping intensity. The reader feels almost like an observer witnessing the events unfold. The novel concludes with Rama's mission to Kishkinda to eliminate Vali and restore Sugreeva to the throne of the vanara kingdom. This exemplifies brilliant military strategy. Rama, with his exile not yet complete, avoids seeking aid from Ayodhya's army to rescue Sita from Lanka. Instead, he strives to secure the support of the vanara army. The scene leading to Rama's anointment as Siyavar Ramachandra is masterfully written, building anticipation with every word as Rama pleads with the vanaras to help him recover his Sita.

Bridge of Rama (2005) : Picking up right after Rama defeats Vali, this story follows his quest to rescue Sita from Lanka. Aided by Sugreeva and Hanuman, Rama unites various monkey armies, each vividly described. Hanuman gains god-like powers, becoming a super strong and agile warrior. Through meditation, he convinces the mighty bear armies to join their cause. This ragtag army then journeys south to build a bridge to Lanka. However, the sea god Varuna destroys the bridge at Ravana's command. Rama uses special arrows to control Varuna, who creates a path with whales for the army to cross. The story also details the destruction

Hanuman causes in Lanka after setting his tail on fire. While the middle section features more dialogue than action, Banker's beautiful writing keeps it engaging. We even witness Rama being declared the ideal man, Maryada Purushottam.

King of Ayodhya (2006) : Rama's army arrives in Lanka expecting a desolate wasteland, but instead finds a beautiful and unexpected paradise. This initial surprise is quickly shattered by Ravana's use of illusion, creating a massive wall to trap the army and inflicting heavy casualties. After the slower-paced bridge-building section, this novel sets the stage for the epic final battle between Rama and Ravana. Banker excels at character development, introducing a rich cast of individuals with detailed descriptions of their appearance and behavior. Readers feel immersed in the story, as if witnessing the mighty general Vajradant leading the charge or observing the nuanced personalities of Kumbhkaran, Indrajit, and Mandodari. Banker's masterful writing brings to life the thrilling battle scenes, Ravana's defeat, Sita's reunion with Rama, the fire ordeal (Agnipariksha), and the triumphant return to Ayodhya with Vibhishana on the throne of Lanka.

Ashok Banker chose to end his Ramayana series after the sixth book, "King of Ayodhya." His decision is explained beautifully in the book's foreword and afterword, which feel like a personal conversation. He struggles with the idea of Rama, the hero who fought for Sita, banishing her based on rumors. You might agree with him, or argue that Rama's duty (Dharma) forced his hand. Banker's masterful storytelling throughout the first six books creates a vivid and believable world, making Rama's actions seem out of character.

However, similar to how Valmiki added the Uttarakanda to the Ramayana, Banker wrote two additional books. These explore the reasons behind Rama's change from the devoted husband to the one who banishes Sita.

Vengeance of Ravana (2011) : In the seventh book of the Ramayana series, titled "The Vengeance of Ravana," the author Ashok Banker takes a more creative approach compared to the traditional Ramayana story. The events seem entirely fictional and even have elements of science fiction, something not typically found in mythology. The book explores ideas of destiny and karma, and it reveals Rama's true identity as an avatar of Vishnu. Banker himself warns readers that the book might be frustrating because it raises many questions without providing answers. The story follows multiple characters and plotlines that don't appear connected at first. Despite the lack of clear resolution, the book offers intriguing elements like the backstory of Aatikeya (a new character) and a mind-bending scene involving alternate universes.

Sons of Sita (2012) : The last book in the series, Sons of Sita, features a much older Rama, unrecognizable from the previous novels. It takes time to grasp how much time has passed and how different Rama has become. This book introduces Sita's twin sons, Luv and Kush, born during her exile. Their youthful energy contrasts with the upcoming events as Rama embarks on a grand conquest through a unique Ashwamegha Yagna ritual. The reunion between Rama and Sita is emotional, but Sita undergoes another fire ordeal, this time feeling betrayed. Ashok Banker's signature detailed descriptions bring the scene to life. My favorite line, spoken by Sita before disappearing into the earth, chills me: "Then be forever a broken god." This line exemplifies Rama's flaws as a deity.

2. Asura: Tale of the Vanquished (2012) : Anand Neelakantan's debut novel, Asura: Tale of the Vanquished retells the story of the Ramayana from a fresh perspective. Instead of focusing on Rama, the hero, the novel explores the lives of Ravana, the villain, and Bhadra, a common Asura. Unlike the traditional Ramayana, this

book gives voice to those who lost. It delves into Ravana's past and the reasons behind his actions, and suggests a connection between the social structures of the time and the events of the Ramayana.

3. I, Rama - Age of Seers (2012) : Ravi Venu's "I, Rama" is a unique retelling of the Ramayana from Rama's perspective. It blends elements of science fiction and mysticism with the classic story, portraying Rama as a superhero shaped by spiritual wisdom. The book explores Rama's entire life, from his youth and love for Sita to his potential return in modern times. It also offers a fresh look at Kaikeyi, depicting her as a strong warrior rather than a villain. This retelling combines science and history to create a new experience for readers familiar with the Ramayana.

4. Sita: An Illustrated Retelling of Ramayana (2013) : Deviating from the traditional focus on Rama, Devdutt Pattanaik's "Sita: An Illustrated Retelling of Ramayana" explores the story through Sita's perspective. While Ramayana is a well-known epic about a prince, this book sheds light on Sita's strength and resilience. Often portrayed as meek, here Sita emerges as a woman who braved hardships alone, including single motherhood after being exiled with her husband. The author delves deeper into her life, showcasing her childhood with her spiritual father, King Janaka, her time in the forest, and even her connections with the women of Lanka. We see her bonds with her sisters and the natural world, revealing a complex and multifaceted woman.

5. Sita's Sister (2014) : Kavita Kane's Sita's Sister retells the Ramayana from a fresh perspective: Urmila, Sita's lesser-known sister. While the traditional Ramayana focuses on Rama and Sita's exile, this novel explores the story through the eyes of the women. Urmila, often overlooked, emerges as a strong and central character. The book contrasts her upbringing in progressive Mithila, where women were valued for their intellect, with the

patriarchal constraints of Ayodhya. Urmila acts as a pillar for her sisters, navigating the emotional turmoil caused by the family dynamics in Ayodhya. This novel sheds light on the experiences of all the women in the Ramayana, not just Sita. Urmila stands out for her wisdom, strength, and ability to forgive. The story highlights the stark difference between the freedom of Mithila and the restrictions faced by women in Ayodhya.

6. Lanka's Princess (2016) : Kavita Kane's Lanka's Princess tells the story of Surpanakha, born Meenakshi. Neglected by her family and constantly belittled, her kindness and compassion slowly erode into hatred and vengeance. We witness her transformation from a hopeful princess into the villainous Surpanakha, a journey both fascinating and heartbreaking. This retelling of the Ramayana not only sheds light on Surpanakha, but also explores timeless social issues. The story subtly weaves in themes of feminism, gender discrimination, prejudice, and violence, revealing their surprising presence in ancient times. The author avoids heavy-handedness, integrating these issues seamlessly into the narrative without solely focusing on any one problem. This approach allows readers to connect with the story and its characters on a deeper level.

7. Amish Tripathi also came a with a 4-volume Ramchandra Series.

Ram: Scion of Ikshvaku (2015) : Ram: Scion of Ikshvaku by Amish Tripathi is the first book in a new series exploring the life of Rama, the revered Indian prince seen as a god. Set before the events of the epic Ramayana, the story starts with King Dashrath's defeat by the Lankan trader Ravana and follows Rama's birth, upbringing, and the challenges he faces on his path to the throne, including a fourteen-year exile with his wife Sita and brother Lakshmana.

Sita: Warrior of Mithila (2017) : Amish's take on the Ramayana in the second volume of the series offers a fresh perspective on Sita. Here, she's not just a princess, but a skilled warrior, strategist, and administrator. Raised by King Janak, she surpasses even men in her abilities. The book emphasizes the need for strong women to lead and rebuild the kingdom. Sita's mother, who capably ruled while the king philosophized, is a prime example. Another key character is Samichi, Sita's protector and friend, rescued from poverty. The plot revolves around the rivalry between Vashishtha and Vishvamitra, tasked with finding a savior for the land. Sita engages in discussions with Vishvamitra on governance, justice, and social issues like caste and wealth disparity, which the villainous Ravana exploited. Amish cleverly uses revered figures to comment on contemporary Indian society. This allows him to introduce radical ideas, like state adoption of children, without facing resistance from readers. Sita's partnership with Rama, who enters the story later, is one of equals. This portrayal breaks away from the traditional image of a submissive Sita.

Raavan: Enemy of Aryavarta (2019) : The third book in the Ram Chandra Series, Raavan: Enemy of Aryavarta, explores the life of Raavan before his conflict with Rama. The story begins with Raavan's father, a revered sage, who is initially disappointed by Raavan being born into the Naga tribe, known for physical deformities. Raavan grows accustomed to his father's indifference and his own ostracization. This intensifies when his even more disfigured brother is born and their father abandons them. Fueled by poverty and anger, Raavan vows to become the most powerful man. Through cunning business strategies, he builds a vast trade empire, surpassing Lanka's most powerful trader, Kubera. With his newfound power and military, he seizes control of Lanka. Raavan also harbors a childhood love for a woman named Kanyakumari.

He strives to win her affection, but a shocking event during their pursuit of dharma (righteousness) deeply enrages him. Vowing revenge on the entire land of Sapt Sindhu, he defeats the king of Ayodhya, Dashrath, in the war of Karachapa. This victory marks his entry into a path of destruction, culminating in the Swayamvara of Sita, which takes place two decades later.

War of Lanka (2022) : Titled aptly, "War of Lanka" continues the Ramayana story, portraying the ultimate defeat of the evil king Ravana by Rama, signifying the victory of good over evil (dharma over adharma). This fourth installment in Amish Tripathi's series focuses on the epic clash between Rama, the embodiment of righteousness, and the power-hungry Ravana, who abducted Rama's wife, Sita. The narrative follows Rama's quest to rescue Sita and restore balance to the world. He gathers allies like Hanuman and wages war against Ravana's forces in Lanka. The book delves into the complexities of the characters. Rama, despite his virtue, faces challenges as a leader and husband. Sita endures hardship with unwavering loyalty. Even Ravana, though a villain, is portrayed as a tragic figure with depth. Tripathi skillfully blends mythology, history, and philosophy, creating a thought-provoking story. The war unfolds with strategic battles, magical encounters, and divine intervention. Vivid descriptions evoke awe and inspire readers. Interspersed with the action are moments of introspection, where characters contemplate their destinies and grapple with emotions. The unwavering love between Rama and Sita serves as a beacon of hope amidst the darkness. The climax is intense, leaving readers at the edge of their seats. Themes of sacrifice, redemption, and forgiveness linger long after the final page. "War of Lanka" is more than just a retelling; it's a profound exploration of humanity, its strengths, and its flaws. Tripathi's masterful storytelling brings the characters and their world to life, captivating readers across generations.

8. The Forest of Enchantments (2019) : Imagine the Ramayana, a legendary epic, retold from Sita's perspective. This captivating novel by Chitra Banerjee Divakaruni, crafted over ten years, gives Sita a voice. We travel with her, from the grand city to exile in the forest with her husband Rama. We witness her kidnapping by a demon king, her triumphant return, and a shocking final hardship. Woven into her story are the experiences of other often-overlooked women – Kaikeyi, Surpanakha, and Mandodari. This book delves into themes of duty, betrayal, loyalty, and the challenges women face in a male-dominated world. Divakaruni breathes new life into the Ramayana, making it a powerful and relevant exploration of love, loss, and a woman's fight for her place. Through Sita's journey, the novel asks: How should women be treated? What rights do they deserve? When is it time to take a stand?

9. Mandodari: Queen of Lanka (2018) : The novel "Mandodari" by Manini J. Anandani tells the story of Queen Mandodari, wife of the demon king Ravana, from her own perspective. It challenges the idea that entire races are bad based on the actions of a few. Mandodari, despite being part of a group often depicted as immoral, is portrayed as a virtuous and strong woman guided by wisdom and knowledge. Born from a divine mistake, Mandodari exhibits remarkable resilience throughout her life. Despite Ravana's flaws like womanizing, arrogance, and ultimately his fatal pride, she remains steadfast in her love and tries to guide him towards better choices. The novel showcases her as the ideal wife, unwavering in her support while remaining grounded in her own values.

10. Vanara: The Legend of Baali, Sugreeva and Tara (2018): Vanara by Anand Neelakantan retells the story of Baali and Sugreeva, brothers from a downtrodden tribe, who build a utopian city called Kishkindha free from discrimination. However, their bond fractures due to a love triangle involving the beautiful Tara.

The book delves into the complexities of their relationship: Baali's love for Tara, Sugreeva's burning desire for her, and Tara's own conflicted feelings. This ultimately leads to a devastating betrayal and a tragic war that changes their lives forever. Beyond the love triangle, the story explores themes of social hierarchy within the Deva and Brahmana clans, contrasting them with the freedom of choice allowed to women in the Asura and Vanara tribes. Vanara offers a fresh perspective on the Ramayana, providing a deeper understanding of Baali, a character often overshadowed in the epic. It's a captivating tale of love, lust, betrayal, and the fight for an egalitarian society.

11. Sita: A Tale of Ancient Love (2021) : Princess Sita of Mithila, though widely known, remains a complex and under-understood figure. Throughout her life, even amidst hardship and sacrifice, she chose grace and acceptance over bitterness. Despite a life filled with challenges, she brought abundance wherever she went. Her devotion to Rama was unwavering, yet she possessed immense patience. They reflected each other's strengths: Sita mirroring Rama's light and Rama reflecting her love. Bhanumathi's poignant narration allows us to see the world through Sita's eyes. We experience her thoughts and emotions, becoming one with her for a brief moment. Through this unique perspective, and the timeless story of Sita, we may gain a deeper understanding of true feminine strength.

Conclusion: In conclusion, the 21st-century retellings of the Ramayana in Indian English fiction demonstrate a vibrant and dynamic literary landscape. These diverse interpretations breathe new life into the epic, offering fresh perspectives on familiar characters and exploring timeless themes through a contemporary lens. By engaging with the complexities of human nature and the nuances of contemporary life, these retellings not only reimagine the

Ramayana for a modern audience but also contribute to the ongoing evolution of this enduring narrative. As these retellings continue to emerge, they promise to further enrich our understanding of the Ramayana and its enduring relevance in the 21st century.

References:

- "Ashok Banker's Ramayana Series.", lifein70mm [accessed April 30, 2024], <https://lifein70mm.wordpress.com/2013/03/07/ashok-bankers-ramayana-series>
- Anandani, Manini J. Mandodari: Queen of Lanka. India, Penguin Random House India Private Limited, 2018.
- Banker, Ashok K.. Demons of Chitrakut. India, Penguin Books, 2005.
- . King Of Ayodhya. India, Penguin Books, 2006.
- Banker, Ashok. Armies of Hanuman. India, Penguin Books, 2005.
- . Bridge of Rama. India, Penguin, 2006.
- . Prince of Ayodhya. United States, Warner Books, 2003.
- . Siege of Mithila. United Kingdom, Orbit, 2003.
- . Sons of Sita. India, Wisdom Tree, 2012.
- . Vengeance of Ravana: Book Seven of the Ramayana. India, Penguin, 2011.
- Desk, Tn Lifestyle. "Most Popular Retellings of the Epic Ramayana You Must Read." Times Now, 22 Oct. 2023, www.timesnownews.com/lifestyle/books/features/most-popular-retellings-of-the-epic-ramayana-you-must-read-article-104627551.
- Divakaruni, Chitra Banerjee. The Forest of Enchantments. India, HarperCollins Publishers India, 2019.
- Kane, Kavita. Lanka's Princess. India, Rupa, 2017.
- . Sita's Sister. India, Rupa Publications India Pvt. Limited, 2014.
- Narasimhan, Bhanumathi. Sita: A Tale of Ancient Love. India, Penguin Random House India Private Limited, 2021.
- Neelakantan, Anand. Asura:Tale of the Vanquished: The Story of Ravana and His People. India, Platinum Press, 2012.
- . Vanara: The Legend of Baali, Sugreeva and Tara. India, Penguin Random House India Private Limited, 2018.
- Pattanaik, Devdutt. Sita: An Illustrated Retelling of the Ramayana. India, Penguin Random House India Private Limited, 2013.
- Tnn. "Modern Retellings That Give Ramayana a Fresh New Perspective." The Times of India, 2 Nov. 2021, timesofindia.indiatimes.com/life-style/books/
-

features/modern-retellings-that-give-ramayana-a-fresh-new-perspective/
phostory/70155226.cms.

Tripathi, Amish. The Ram Chandra Series: Boxset of 4 Books (Ram - Scion of Ikshvaku, Sita : Warrior of Mithila, Raavan : Enemy of Aryavarta, War of Lanka). India, HarperCollins India, 2022.

Venu, Ravi. I, Rama - Age of Seers. India, Cratus Media, 2012.

Wikipedia contributors. "Versions of the Ramayana." Wikipedia, The Free Encyclopedia. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 14 Apr. 2024. Web. 1 May. 2024.

Water Scarcity and Irrigation Issues in Indian Farming

Dr. Sangeeta Ghate

Introduction :

Abstract

Water scarcity and irrigation issues pose significant challenges to Indian agriculture, affecting crop productivity and food security. With a rapidly growing population and increasing urbanization, the demand for water is escalating, exacerbating the strain on already stressed water resources. In many regions, inefficient water management practices, outdated irrigation infrastructure, and erratic rainfall patterns further compound the problem. Smallholder farmers, who constitute a significant portion of India's agricultural workforce, are particularly vulnerable to water scarcity. Limited accesses to irrigation facilities and reliance on rainfall for crop cultivation make them susceptible to crop failures and income instability. Addressing water scarcity in Indian farming requires comprehensive strategies encompassing efficient water use technologies, modernization of irrigation systems, and watershed management initiatives. Moreover, policies promoting water conservation practices, crop diversification, and sustainable agricultural practices are essential to mitigate the impacts of water scarcity and ensure the resilience of Indian agriculture in the face of climate change and growing water demands.

Keywords - Water scarcity, Indian agriculture, Indian agriculture irrigation issues.

Introduction

Water scarcity and irrigation pose significant challenges to Indian farming, impacting agricultural productivity, food security, and livelihoods. With over 50% of the population reliant on agriculture, water scarcity exacerbates existing pressures on the sector. India's erratic monsoon patterns, coupled with depleting groundwater reserves due to over-extraction, worsen the situation.

Inefficient irrigation practices further strain water resources, with traditional flood irrigation methods prevalent in many regions. This not only leads to wastage but also contributes to soil degradation and salinization.

Moreover, disparities in access to irrigation infrastructure disproportionately affect smallholder farmers, who often lack resources to invest in modern irrigation technologies. Climate change adds another layer of complexity, with unpredictable rainfall patterns and increased frequency of droughts.

Addressing water scarcity and irrigation issues in Indian farming requires a multifaceted approach, including sustainable water management practices, promoting water-saving technologies, enhancing irrigation infrastructure, and fostering equitable access to resources. Such efforts are crucial for ensuring agricultural sustainability and resilience in the face of mounting challenges.

Objectives of Paper

Investigate the socio-economic factors influencing water scarcity mitigation strategies in Indian agriculture.

Assess the efficacy of precision irrigation technologies in optimizing water use efficiency and crop productivity in Indian farming systems.

Analyze the policy frameworks and institutional mechanisms governing water allocation and management in mitigating irrigation challenges in Indian agriculture.

Methodology used for this paper

The present paper is based on secondary data by nature. Newspaper, magazines, online blogs, articles and research paper published on Water scarcity, Indian agriculture, Indian agriculture irrigation issues.

Main Theme

Water scarcity and irrigation issues in Indian farming arise due to a combination of natural and human factors. Here are some key causes:

1. **Climate Change:** Changes in precipitation patterns and rising temperatures due to climate change have led to altered hydrological cycles, affecting water availability for agriculture.

2. **Uneven Distribution of Water Resources:** India has uneven distribution of water resources across regions and seasons, leading to disparities in water availability for irrigation.

3. **Groundwater Depletion:** Excessive groundwater extraction for irrigation purposes, often due to the lack of regulation and unsustainable agricultural practices, has led to depletion of aquifers in many regions.

4. **Inefficient Irrigation Practices:** Traditional flood irrigation methods, which are prevalent in many parts of India, are highly inefficient, leading to significant water wastage. Additionally, outdated irrigation infrastructure contributes to inefficiencies.

5. **Water Pollution:** Pollution of water bodies from industrial effluents, agricultural runoff containing pesticides and fertilizers, and domestic sewage reduces the availability of clean water for irrigation purposes.

6. **Deforestation and Land Degradation:** Deforestation and land degradation contribute to reduced water retention capacity of soils, leading to increased surface runoff and decreased groundwater recharge.

7. Population Pressure: Rapid population growth exerts pressure on water resources for various needs, including agriculture, leading to increased competition and scarcity.

8. Policy and Governance Issues: Inadequate water management policies, weak implementation of regulations, and lack of efficient governance contribute to mismanagement of water resources and exacerbate water scarcity issues.

9. Overexploitation of River Basins: Many river basins in India face overexploitation due to the construction of dams, diversion of water for urban and industrial purposes, and interstate water disputes, which further aggravate water scarcity for agriculture.

10. Economic Factors: Subsidized electricity for agriculture and free or heavily subsidized water for irrigation in some regions lead to overuse and wastage of water resources.

These challenges requires a multi-faceted approach, including improved water management practices, investment in water-efficient irrigation technologies, promotion of sustainable agricultural practices, strengthening of water governance frameworks, and efforts to mitigate and adapt to climate change.

Remedies

Water scarcity and irrigation issues pose significant challenges to Indian farming, threatening agricultural productivity and food security. To address this, a multi-faceted approach is essential. Firstly, investing in modernizing irrigation systems is crucial. Implementing drip and sprinkler irrigation methods can minimize water wastage and ensure efficient water distribution to crops. Additionally, promoting rainwater harvesting techniques can help capture and store precipitation during monsoon seasons, mitigating the impact of water scarcity during dry periods. Secondly, enhancing water management practices through farmer education and community initiatives is vital. Encouraging farmers to adopt crop

diversification and drought-resistant varieties can reduce water dependency and enhance resilience to changing climate patterns. Moreover, promoting policies that incentivize water conservation and penalize wasteful practices can further encourage sustainable water usage in Indian agriculture, safeguarding the livelihoods of millions dependent on farming.

Conclusion

In conclusion, water scarcity and irrigation challenges in Indian farming demands a holistic approach combining technological innovation, community engagement, and policy intervention. By modernizing irrigation systems, promoting water-efficient practices, and fostering a culture of conservation, India can safeguard its agricultural productivity and ensure food security for its burgeoning population. Collaboration between government, agricultural stakeholders, and local communities is essential to implement sustainable solutions that mitigate the impacts of water scarcity and foster resilience in the face of climate change.

References

- RAJNI JAIN¹, PRABHAT KISHORE² and DHIRENDRA KUMAR SINGH,
Irrigation in India: Status, challenges and options, *Journal of Soil and Water Conservation* 18(4): 0-0, October-December 2019 ISSN: 022-457X (Print); 2455-7145 (Online)
- NITI Aayog (2019). COMPOSITE WATER MANAGEMENT INDEX (PDF). National Institute for Transforming India. Archived (PDF) from the original on 25 February 2020. Retrieved 3 April 2020.
- Khadka, Navin Singh (6 August 2019). "Global report warns of Indian water crisis". BBC News. Archived from the original on 4 February 2021.
- Tripathi, Bhasker (25 June 2018). "Bengaluru, Delhi, Chennai among 21 cities to run out of groundwater by 2020". Tech2. Firstpost. Archived from the original on 26 June 2020.
- National Water Mission, Ministry of Jal Shakti, Department of Water Resources, RD & GR, Government of India". nwm.gov.in. Archived from the original on 28 March 2020.

Cloud Accounting Software

Dr. Shilpa Patel

Introduction :

Cloud Accounting involves using accounting software applications hosted on remote servers, accessible over the internet.

As we discussed earlier, Cloud Computing provides the infrastructure, i.e. the base on which Cloud Accounting can work. These cloud-based accounting platforms, such as Zoho, QuickBooks Online, Oracle, and Sage Intacct, store financial data and perform accounting functions in the cloud. Users can access their accounting data securely from any location with an internet connection, using various devices like desktops, laptops, or mobile devices. This is giving a literal meaning to the phrase: all figures of business on my finger tap!

Accounting Automation & Cloud Accounting

Cloud Accounting is a valuable and efficient tool for businesses of all sizes as it refers to the ease of process & properly maintained records that can be accessed anytime, anywhere. It helps businesses to save time and money, improve security, increase collaboration, and stay compliant with government regulations.

Accounting Automation plays a significant role in enhancing the efficiency and effectiveness of Cloud Accounting.

Let's discuss the ways in which accounting automation can be an integral part of Cloud Accounting:

(a) Systematic Data Entry of each Transaction:

Accounting Automation eliminates the need for manual data

entry as it has advanced features of automatically capturing and importing financial data from various sources. It can automatically fetch transaction details from bank statements, invoices, receipts, and reports. this process helps and organization reduce the time and effort required for data entry tasks. This streamlines the accounting process and minimizes the risk of errors such as posting errors, casting errors, and recording errors.

(b) Faster and Accurate Bookkeeping:

Automation tools can automatically categorize transactions, post the transactions to relevant ledgers, can write narration basis the statements provided, reconcile accounts, and update financial records on a real-time basis . Due to this automation, the bookkeeping process gets faster along with the reasonable assurance to get the up-to-date and accurate financial data. Automation also helps to reduce the time spent on repetitive tasks . That allows accounting professionals to focus on more strategic and value added activities rather than data entry.

(c) Accurate & Proper Financial Reporting:

Cloud Accounting, automation tools fetch data from various sources, and with the help of the Artificial Intelligence interface, it has the ability to generate meaningful yet easy-to-understand reports. With the help of various Formula and back-end processes Automation enables the businessman to generate more faster and accurate financial reports. Due to this, stakeholders get timely and accurate insights into financial information, which will facilitate them to make better decision-making.

(d) Seamless Integration with Business Systems:

Automation allows for the seamless integration of Cloud Accounting Software with other business systems such as CRM, inventory management, or point-of-sale (POS) systems. This integration enables automatic synchronization of data between

different systems, eliminating the need for manual data entry or data transfer. It ensures data consistency and reduces the likelihood of errors or discrepancies.

(e) Enhanced Audit and Compliance:

Bookkeeping computerization devices can further develop review trails and consistency by keeping up with itemized records of monetary exchanges and changes. Computerization guarantees legitimate documentation and maintenance of monetary information making it simpler to track and survey exchange history when expected for reviews or consistency purposes.

(f) Efficient Invoice and Expense Management:

Automation makes the invoice and expense verification process easier. It also helps to manage & control the process. It can automatically generate and send invoices to registered parties in the database and can track payment statuses. They also help to manage expense reimbursements. This reduces manual efforts, minimizes errors, and ensures timely processing of invoices and expenses.

(g) Time and Cost Savings:

By robotizing monotonous and tedious bookkeeping assignments, Cloud Accounting with Automation saves significant time for accounting professionals. It increases productivity, allowing them to focus on more strategic and analytical aspects of financial management. Moreover, automation reduces the need for additional staff, resulting in cost savings for businesses.

Overall, accounting automation greatly complements Cloud Accounting by improving efficiency, accuracy, and productivity. It allows businesses to leverage the full potential of cloud-based accounting systems, enabling better financial management and decision-making.

Features & Benefits of Cloud Accounting :

Since we understood the nature and functions of Cloud Accounting, let's understanding the basic features and benefits of Cloud Accounting to understand its uniqueness and advantages:

(a) Accounting Software:

Cloud Accounting Software provides businesses with all the requisite tools that are required by accounting professionals. The software also provides various important modules such as accounts payable, accounts receivable, general ledger, and budgeting.

(b) Invoicing:

Cloud Accounting Software makes it easy for businesses to create and send invoices to their customers. The reason is software provides tools for invoice preparation. The software also maintains a database of all customers so that invoice sending can be integrated with the database and the software will automatically send the invoice to the concerned customer.

(c) Payments:

Cloud Accounting Software also provides the facility to integrate payment processes with invoices along with the interface to accept payments from their customers online.

(d) Reports:

Cloud Accounting Software can generate reports that can help businesses to track their financial performance. The reports can be customized as per the requirements of the industry or businessman.

History of Cloud Accounting :

Cloud Accounting refers to the practice of using online software or services to manage and process financial transactions and accounting functions. It involves storing financial data on remote servers, known as the cloud, instead of on local computers or traditional accounting systems. Users can access their accounting information and perform various accounting tasks from any device

with an internet connection.

The origin of Cloud Accounting can be found along with the emergence of cloud computing technology in the late 1990s and early 2000s. As internet connectivity improved and software-as-a-service (SaaS) models gained popularity due to their easy operation and affordable, professionals began to give a shot to develop accounting software using the interface of cloud computing. Hence, we cannot imagine cloud accounting without the development of cloud computing.

NetSuite, Intacct, and QuickBooks Online can be identified as the early pioneers in Cloud Accounting worldwide. These platforms offered businesses the flexibility to access their accounting data from anywhere, collaborate with multiple users as updated in accordance with real-time database, and automate various accounting processes.

(4) Cloud Accounting in India :

Cloud Accounting has gained significant traction in India in recent years. The adoption of cloud-based accounting software and services has increased across various sectors, including small and medium sized enterprises (SMEs), startups, and even larger enterprises.

One of the key reasons for the growth of Cloud Accounting in India is the increasing availability of reliable and high-speed internet connectivity. The Internet has reached to end person in India. With the expansion of internet infrastructure and the decreasing cost of internet services, more businesses in India now have access to stable internet connections, making it feasible to utilize cloud based accounting solutions.

The history of Cloud Accounting in India is a relatively short one, but it has grown rapidly in recent years. The first Cloud Accounting Software was introduced in India in 2008, and the

market has grown significantly since then.

The development of Cloud Accounting in India has likewise been driven by the public authority. The public authority has acquainted various drives with advance the utilization of distributed computing in India, including the Public Computerized India Mission. These drives have assisted with establishing a better climate for the development of Cloud Accounting in India. As Cloud Accounting continues to grow in India, it is likely to have a significant impact on the way businesses manage their finances. Cloud Accounting can help businesses s to save time and money, improve security, and increase collaboration. It can also help businesses to stay compliant with government regulation.

Conclusion :

Cloud Accounting software can be accessed from anywhere, on any device. This means that students can work on their accounting assignments from home, the library, or even on the go. Cloud Accounting software is often more affordable than traditional accounting software. This is because students can typically access cloud accounting software for free or at a discounted rate. Cloud Accounting software is designed to be easy to use. This makes it a great option for students who are new to accounting.

References :

- Sachin Srivastava, Cloud Accountant: Oracle Apex Financials Setups Steps By Step, Nation Press Media Pvt Ltd., 2020
- Tally Education Private Limited, Official Guide to Financial Accounting using Tally Prime, BPB Publisher, 2021
- Various Websites

An analytical study of consumer behaviour towards online market place

Dr. Manish Chudasama

Abstract

E-Commerce (Electronic Commerce) is presently an indispensable ingredient of India's trade facilitation policy. Since 1991, after economic reforms explicitly took place in India as a result of opening of the economy, with a view to integrate itself with the global economy, the need to facilitate international trade both through policy and procedure reforms has become the foundation stone of India's trade and fiscal policies. Recently, last few years we have witnessed a technological revolution accompanied by the wide spread internet, web-technologies and their applications. E-Commerce as part of the information technology revolution became widely used in the World Trade in general and Indian economy in particular.

E-Commerce provides multiple benefits to the consumers in form of availability of goods at lower cost, wider choice and saves time. People can buy goods with a click of mouse button without moving out of their house or office. Similarly online services such as banking, ticketing (including airlines, bus, and railways) bill payments, hotel booking, etc. have been of tremendous benefit for the customers. Online business like financials services, travel, entertainment and groceries are all likely to grow. E-Commerce evolved in various means of relationship within the business processes. It can be in the form of electronic advertising, electronic

payment system, electronic marketing, electronic customer support-service and electronic order and delivery.

Undoubtedly, the power of the internet to reach any part of the world holds terrific potential for enhancing international trade and boosting global economy. However, just as every coin has a flip side: it has been observed that doing business on the internet also has a risk and legal issues associated with it. The rapid pace of E-Commerce development has generally left the legal system struggling to keep up and gasping for breath. India is one of the few countries across the globe that has enacted on e-commerce legislation.

Introduction

E-marketing can be defined as marketing of products and services on electronic media. E-marketing is one of the latest and emerging tools in the marketing world. It includes the creative use of internet technology including use of various multimedia, graphics, text etc with different languages to create catchy advertisements, forms, e-shop where product can be viewed, promoted and sold. E- marketing does not simply entail building or promoting a website, nor does it mean placing a banner ad on another website. It includes advertisement (flash, text, graphics, audio or video), product display, product navigation, 3-D products view, basket selection, checkout and payment. E-marketing & internet marketing terms are used in the same sense. This form of marketing is equally applicable in most of the business models:

~ E-commerce Direct sales of goods to the mass customer/consumer or the business customers.

~ Publishing Services where advertisement are sold

~ Lead-based websites like policy bazaar, sulekha where sales leads are generated are sold to either third party or used in-house to convert them into sales through appropriate channel.

~ Affiliate marketing — a referral marketing strategy where reward is given for referring product, company, or website to other friends, relative or in nutshell other potential customer or target segment.

Think of a situation where each time marketer has to do media planning and repeated telecast of same advertisement to reach the different customer as and when they can be targeted and very less option of customization per segment is available but E- marketing is a very cost effective tool where customization is very easy and affordable along with very less criticality of managing the marketing efforts. As respondent hit can be stored easily with the monitoring and statistical software's it become inexpensive, fast, reliable to perform data analytics and majorly all the aspects of an e- campaign can be traced, stored, analysed, and tested. The advertisers can use a variety of methods: pay per impression, pay per click, pay per play, or pay per action. Therefore, marketers can determine which messages or offerings are more appealing to the audience. E-marketing is convenient than the traditional marketing for both customer and the marketer. It offers large number of variety for the particular product relatively with lower prices and in less time. But use of E-commerce requires customers familiarity with the latest innovation both in digital technology as well financial and legal domain. In this way it appeal is limited due to requirement of High speed Internet connections, overly-complicated websites, from the buyer's perspective, the inability of customer to touch, taste or to smell or to have the trail before making them purchase online, and among them biggest is the concern of security with online payments etc.

Literature Review

The Internet is an open worldwide communication network, linking countless number of computer networks throughout the

world, through an intensive network of telephone lines. The increased availability of Internet is influencing the growth of Internet users around the world. The popularity of e-marketing has been increased tremendously in last 15 years. Companies are investing heavily in promotion of their products & services via internet based marketing. But its growth rate is relatively slower as compared to other emerging technologies.

The prominent reason of slower growth than expected may be due a large proportion of population in India as well as other developing & under developed countries that people are still not aware of computers & internet technology also security concern regarding personal information on websites. Companies need to create buying behavior of the consumers. Studying buying behavior, motives and intention along with the attitude of the online buyers is within the theoretical constructs of the Theory of Reasoned Action.

The Theory of Reasoned Action (Fishbein, 1980) examines the relationship between attitudes and future intention to participate in these buying behaviors. The behaviors include: when they click on banner ads (with which site and age group), response to e-mail advertisements, way in which product information is searched using search engines and within the site, use of comparison engines, attention and time to customer review and reaction toward them, product basket, online support services, use of e-mail service, feedback form, checkout.

Culture can also be considered as one of the critical factors in both adopting and the success of E-marketing. The first element in the adoption of E-marketing is the availability of a supportive atmosphere and environment. In order for the E-marketing tools (i.e. the Internet) to serve as an effective marketing tool, all parties in the relationship or the transaction must be familiar with PCs

and appreciate the benefits and the potential applications of the Internet and WWW. Without a supportive culture, technology may not be able to replace fully the enterprise-customer relationships. If the culture place more value on strong relationships in business and people prefer informal and personal relationship based communication there will be either no or low implementation for E-marketing. This strong human orientation can make the self service mode of many E-marketing based activities somewhat unattractive. On the other hand, there are a lot of cultural aspects that can affect E-marketing adoption enterprises.

These aspects include: people attitude towards E-marketing activities, trust, security, lack of social acceptance for electronic economic activity and customer acceptance and participation in the E-marketing transaction.

Objectives

- ~ Our research to study consumer behavior on e-marketing is based on certain objectives:
- ~ To study awareness of e-marketing among the people in Ahmedabad city.
- ~ To study the acceptance of e-marketing among consumers.
- ~ To study the impact of e-marketing on purchase decision of consumers.
- ~ To study the impact of frequency of web adds on purchase decisions of consumers.

Hypothesis

- H1 Age group between 18-30 years surf internet most.
- H2 Gender does not play any role in internet surfing.
- H3 There is high degree correlation between income of the respondents and their purchase decision.

H4 Respondents find e-shopping more convenient because it is time saving, availability of alternatives to choose from &

possibly less expensive products and services.

H5 Most of the respondents are hesitant to purchase items over internet because of security concerns.

H6 Usage of newer technology in online trading has made process more complicated, affect buying behavior of respondents. Most of the respondents prefer traditional buying because they do not prefer changes.

Data Analysis and Findings

Since data collected is nonparametric in nature therefore data analysis is done using CHI SQUARE test at 5% significance level ($\alpha=0.05$). Null hypothesis is rejected where $\alpha \leq 0.05$ & it is accepted when $\alpha > 0.05$. SPSS software is used to analyze data. Distribution of study samples according to three strata of the research is as follows:

Hypothesis 1: Age group between 18-30 years surf internet most. In order to prove above hypothesis CHI SQUARE test is conducted. H_0 : There is no significant difference between age & internet surfing or there is no relation between age of the respondents & internet surfing. H_A : There is significant difference between age of the respondents & internet surfing, in other words there is relation between age of the respondents & internet surfing. Test statistics showed that Chi-Square calculated at 12 degree of freedom is 111.373 at 0.00% significance level. Hence null hypothesis is rejected at $\alpha=0.00$ & alternate hypothesis (i.e. there is strong relation between age of the respondents & internet surfing) is accepted. However Test statistics shows that there is significant relationship between occupation and internet surfing frequency of the respondents.

Hypothesis-2: Gender does not play any role in internet surfing. Chi-square test between gender of the respondent & internet surfing data is done. Test statistics shows that Chi-square

calculated at 72.9% significance level is 31.093. It means that null hypothesis is accepted i.e. there is no relation between gender and internet surfing of the respondents.

Hypothesis-3: There is high degree correlation between income of the respondents and their purchase decision. Chi-square test is conducted between income of the respondents & their purchase decision affected by e-marketing. Chi-square statistic shows that at 0.0% of significance level calculated value comes out to be 57.653 at 15 degree of freedom. Hence it can be concluded that null hypothesis is rejected & alternate hypothesis is accepted that there is significant difference of a strong relation between income of the respondents & purchase decision. Also a significant difference is found between age, occupation of the respondents and their purchase decision.

Hypothesis-4: Respondents find e-shopping more convenient because it is time saving, availability of alternatives to choose from & possibly less expensive products and services. In study liker scale (five point agreement-disagreement scale) was used to determine respondents' response. It was found that 65% were highly agreed on easy accessibility of online products. Further, most of the respondents found online shopping more convenient & time saving than brick & mortar system.

Hypothesis-5: Most of the respondents are hesitant to purchase items over internet because of security concerns. In order to prove the above hypothesis respondents were asked to rate the drawbacks of the online shopping in the rating scale of 1-5 and it was observed that 52% of the respondents claimed security concern regarding disclosure of personal information as first rank. 47% of them rated lack of physical approach on products/services offered, second. While quality & authenticity of products/services offered was rated fourth by 48% of the respondents.

Hypothesis-6: Usage of newer technology in online trading has made process more complicated, affect buying behavior of respondents. Consumers were asked if product/service of their requirements is being offered online at reasonable price, then will they prefer to buy that product/service online or purchase the same from brick & mortar system. It is found that 68% of the respondents claimed product/service of their requirement through traditional shop, while 32% favored online purchases. To prove the hypothesis statistically Chi-Square test is conducted between age & preference of the respondents in purchasing product/service. Test statistics showed that null hypothesis is rejected at significance level 0.00% and alternate hypothesis is accepted i.e. there is relation between the two variables. Hence people do not prefer online trading as compared to traditional purchasing. It can be inferred that besides other drawback of online trading, respondents are conventional and have traditional approach towards shopping. People resist changes and introduction of newer technology has indeed made process of online shopping much complicated.

Mode of Payment: Respondents were asked to select the mode of payments while shopping online. 52% preferred credit card payment, while 28% opted for debit card payments, 12% preferred payments through cheques and 8% preferred for demand draft or pay order services.

Hypothetical Web Advertisement Attributes: Respondents were asked to rate hypothetical web advertisement having attributes; frequency of occurrence (very high-very low), attractiveness in presentation of web advertisement (high, average), content of web advertisement (good, average, below average), offers (yes, no). Different combinations of these attributes were assigned hypothetical web advertisements. It was found that 32% respondents ranked

WEB AD. 'A' as their first choice having attributes; frequency (very high), attractiveness in presentation of web advertisement (high), content of web advertisement (average), offers (yes). Also 32% of the respondents ranked WEB AD. 'B' as their first choice having attributes; frequency of occurrence (high), attractiveness in presentation of web advertisement (high), content of web advertisement (good), offers (yes). While 23% of the respondents ranked WEB AD. 'C' as their first choice having attributes; frequency of occurrence (average), attractiveness in presentation of web advertisement (high), content of web advertisement (below average), offers (yes). And WEB AD. 'D' & WEB AD. 'E' were ranked 7% and 4% as their first choice respectively.

Inferences

- ~ Purpose of study was have a thorough analysis regarding different attributes of e-marketing with age, gender & income of the respondents. Our analysis on the respondents of Ahmedabad city showed various results. It was found that there is no significant difference between internet surfing & gender of the respondents.
- ~ While age group of 18-30 years surf internet most. Main possible reason behind this may be that younger people are more technology oriented & also they may be working in organizations where they need to work upon computer and internet.
- ~ A strong relation exists between monthly income, occupation and purchase decision of the respondents. People with higher income group usually have little time to go and purchase products/services from tradition shops because of their busy schedule. Hence in order to save time they trade online.
- ~ Most of the respondents (irrespective of gender) are hesitant to trade online because of security reasons. There have been cases

in the past where personal information regarding passwords & identification theft has occurred. Those incidences have feared consumers. Besides this lack of physical approach, time required to deliver products & authenticity of the product merchandised are other factors.

- ~ Consumers do not have faith in most of the online trading sites. Also usage of newer technology has made online trading more complicated & people resist changing, that is why consumers prefer traditional shopping as compared to online trading.
- ~ Most of the respondents irrespective of gender of different age group (especially age group of 18-30 years) find e-shopping more convenient & time saving. A wide range of products/services with variety are available to choose from and also in general traditional shopping in India has never been pleasant for Indian consumers. There has been a mixed reaction in response to quality & authenticity of the products offered.
- ~ Most of the respondents irrespective of gender of different age group prefer credit cards as the most suitable option of payment followed by debit cards. This is probably due to the fact that with credit cards we can purchase products/services on credit and also now a days they can be easily obtained from different banks. It was also found in our analysis that there is a strong relationship exist between mode of payments and income of the respondents. It implies that electronic payment (credit cards, debit cards) has also gained popularity in middle income group.
- ~ Most of the respondents responded similarly as predicted when they have given options to rate various attributes of hypothetical web-advertisement. By interpreting their reaction graph it can be inferred that information content, additional service-offered & frequency of web-advertisement leave behind major impact

on people mind. Service offered & the way of presentation of information plays a major role in positioning an e-product in consumer mindset.

Conclusion

E-marketing is rapidly changing the way people do business all over the world. In the business-to-consumer segment, sales through the web have been increasing dramatically over the last few years. Customers, not only those from well-developed countries but also those from developing countries, are getting used to the new shopping channel. Understanding the factors that affect intention, adoption and repurchase are important for researchers and practitioners alike. E-marketing is gaining popularity among people specially the younger generation but in today scenario to become equally popular among all age groups e-marketing will have to cover a longer distance. People have hesitations in using e-services due to security concerns, lack of physical approach towards product offered, delays in product delivery along with price & quality concerns. More-over people are more resistant to change & not easily adaptable to newer technology. 68% of respondent found shopping from shop easier, convenient & preferable over online purchasing. Above finding clearly supports our conclusion that people are tradition bound & have doubt in mindset as far as issue of online shopping/purchase of product is concerned.

People have dubious attitude towards e-marketing of product & services mainly due to security concern related to privacy of personal information. Personal information privacy should be given preference by the companies involved in online marketing of product & services. The other major concern among people includes authenticity of product & services offered online. Companies involved in online trading should focus on building their brand awareness among people so that trust-worthy relationship can be

developed between producers & consumers. On-time delivery of products purchased through online shopping will prove to be quite beneficial in a long run. Significant price-cuts should be offered to customers as there are relatively no/lesser intermediaries involved as far as e-marketing is concerned. Currency fluctuation should be dealt with great care & steps should be taken both by government & companies so as to reduce currency fluctuation to its minimal. Promotional schemes should be launched to promote e-marketing business. Advertising of web-products & services is one of the major issues where companies fail to attract potential consumers attention. Companies should focus on offering informative advertisements which would contain product information along with additional products & services offering which best suits needs of people.

References

- [1] Baourakis, G., Kourgiantakis, M. & Migdalas, A. (2002), The Impact Of E- Commerce On Agrofood Marketing: The Case Of Agricultural Cooperatives, Firms And Consumers In Crete, *British Food Journal*, 104, 580-590.
- [2] Barletta, M. (2003). *Marketing To Women: How To Understand, Reach, And Increase Your Share Of The World's Largest Market Segment*. Chicago, IL, Dearborn Trade Publishing..
- [3] Boudreau, M.-C. & Watson, R. T. (2006), *Internet Advertising Strategy Alignment* *Internet Research*,16, 23 - 37.
- [4] Canavan, O., Henchion, M. & O'reilly, S. (2007), The Use Of The Internet As A Marketing Channel For Irish Speciality Food *International Journal Of Retail & Distribution Management* 35, 178 – 195.
- [5] Deitel, H., Deitel, P., And Neito, T. (2001), *E-Business And E-Commerce (How ToProgram)*, Prentice Hall, New Jersey.
- [6] Hanson, W. A. (2001), *Principles Of Internet Marketing*, Cincinnati, OH, USA, South Western College Publishing.
- [7] Harridge-March, S. (2004), *Electronic Marketing, The New Kid On The Block. Marketing Intelligence & Planning*, 22, 297 - 309

Social Accounting and CSR in India

Prof. Milin Danak

Abstract:

Social Accounting and CSR is a process that enables organizations to measure their social and environmental performances against their aims and objectives, assessing the true impact of their activities on stakeholders and the public. It goes by various names such as social accounting and auditing, social accountability, social and environmental accounting, corporate social reporting, corporate social responsibility reporting, non-financial reporting, and accounting. This approach provides tools and guidelines for collecting, analysing, and monitoring financial, social, and environmental data. The concept of 'social accounting' relates to how an organization interacts with its social surroundings. Today, most organizations provide information on their social performance to demonstrate to shareholders and the public that they are ethical and moral. An example is Reliance Industries Ltd, India's most valued company, which allocates substantial funds to CSR activities. The main aim of this study is to discuss the use of social accounting, involving the analysis of social accounting practices in Reliance Industries Ltd over a six-year period.

Keywords: Social Accounting, CSR, Cost Benefit Analysis,
Object

Introduction:

Business is known to be a socio-economic activity hence Social accounting and CSR are one of the important parts of running a business smoothly. The change and growth in the economic structure

have compelled enterprises to adopt the culture of involvement in the creation of social accounting. Social Accounting, also known as Social Responsibility Accounting(SRA), is a part of an evolving corporate reporting system that assesses and takes responsibility for the company's effects on the environment and its impact on social welfare. It is a concept that has been introduced to better articulate the measures that contribute to long-term value and the role organisations play in society.

The term "social accounting" refers to a company's social responsibility as well as standard corporate responsibility standards. Every business must prepare a social responsibility income and balance sheet. However, making these remarks is not required. The social concerns addressed included "productivity, contribution to knowledge, employment security, fairness of employment opportunities, health, education and self-development, physical security, transportation, recreation, and environment".

Social accounting' could be a methodology by that a firm seeks to put a worth on the impact on society of its operations. It's a scientific analysis of the results of the organization on its shareholders, with neutral input as a part of the info that square measure analyzed for the accounting statement. It provides tools and tips to gather, analyze and monitor monetary, social and atmosphere information. The thought of Social Accounting; relates to the style within which a corporation interacts with its social surroundings. The company's adoption of this concept of social responsibility must be represented in the information and disclosure it provides to various stakeholders such as shareholders, creditors, workers, and the community.

History of Social Accounting:

Social Accounting is required to assess social performance and social duties, as well as to assign a monetary value to the influence of a company's operations on society. The term "social accounting" refers to a company's social responsibility as well as standard

corporate responsibility standards. Social and environmental accounting, corporate social responsibility reporting, non-financial reporting, and other terms have been used to describe it. Every business must prepare a social responsibility income and balance sheet. However, making these remarks is not required. The top countries where social responsibility statements are made with other financial statements are France, the United Kingdom, and the United States. In India, social accounting is not widely used, but some Indian companies, such as Tata Iron and Steel Company Ltd., Cement Corporation of India, and Indian Textile Corporation are focusing on social responsibility. Pigou further elaborated on the difference between societal and private costs in 1920. The concept of social accounting was clearly established in the 1970s, and professional and academic accounting organisations thereafter gave it considerable consideration. When the Public Interest Research Group founded Social Audit Ltd in the early 1970s, it was the beginning of social accounting as a concept in the United Kingdom. This has resulted in a growing awareness of CSR as a measure of business success, with companies being judged not only on their financial performance, but also on their social and environmental effect. The profit and loss statement and the balance sheet, as well as other traditional measures of profitability and growth, are insufficient to disclose the degree of a company's contribution to the community in fulfilling its responsibilities to many aspects of society. It could take a few more years to establish appropriate approaches for quantifying social and community impact with a reasonable level of confidence and precision.

Objectives and Scope of Social Accounting:

The main objectives of social accounting are to assist society by having businesses provide various services and keeping track of them. The following are some of them:

Efficient use of natural resources: The primary goal of social accounting is to identify whether or not a corporation is properly utilizing its natural resources.

Employee assistance: Determine whether the company can assist employees by offering educational opportunities for their children, offering free transportation, and offering decent working circumstances.

Contribution to society: Industry pollutes the environment, which is extremely detrimental to society. As a result, it must determine whether the company can benefit society by planting trees, creating new parks in factory zones, and even developing new clinics.

Customer service: In social accounting, this refers to the portion of a firm's advantages to society, such as if the company provides good quality goods at a reasonable price.

Investor assistance: Determine whether the Company assists investors by providing honest accounting information, as many objectives are tied to natural resource preservation.

Human Resource Contribution: This metric indicates the impact of the organization on its human resources. Recruitment policies and procedures, training, experience building, work enrichment, pay and salary, employee-organizational alignment, job safety, and occupational health are all examples of organizational activities.

Public Contribution: This metric measures the influence of an organization's operations on people outside the organization. The organizational operations include: General Philanthropy, General volunteer community activities, Training and employment of handicapped persons.

Environmental Contribution: This metric measures the environmental impact of a company's operations.

Product or Service Contribution: This section focuses on the

organization's product or service's quality. It includes customer satisfaction, honesty in advertising their products etc.

Need for Social Accounting :

Only a few public-sector firms use social accounting. In India, there is a rising need for social accounting for;

- ~ The management complies with its social responsibilities and educates its members, the government, and the general public.
- ~ The business must meet specific legal duties, such as social security duties and welfare measures, among others. Through social accounting, the management informs the public and the government about its efforts in this area.
- ~ From the standpoint of public interest groups, social organizations, investors, and government entities, social accounting is also required.
- ~ The corporation demonstrates that it is not socially unjust in light of moral, cultural, and environmental degradation through social accounting.
- ~ Management receives feedback on its efforts and policies aimed at improving society's well-being.

Approaches in Social Accounting

There are different approaches to social accounting which are as below:

(a) Classical Approach - This is the approach of accounting in which businesses show how they have maximised their profits within the constraints of legal and ethical framework, acting in the best interest of society at large.

(b) Descriptive Approach - This is the traditional method of reporting social information. In this social activities are disclosed in narrative form along with financial statements.

(c) Integral Welfare Theoretical Approach - This approach accounts for both social benefits and social costs in the financial

statements themselves. This is a type of accounting format that highlights the creation of social reports that involves the social benefits and social costs.

(d) Programme Management Approach - In this approach, the organisation has to disclose its Social Objectives, how it is going to achieve them and how the feedback and control have been exercised.

(e) Pictorial Approach - In this approach, photographs of various welfare activities conducted by the organization are presented in annual reports.

Social Accounting in India:

The Sachan Committee in its report in 1978 recognised the need for social disclosures. For India, the notion was very new and has failed to find traction. Tata Iron Steel was the first company in India to conduct social accounting with the sole purpose of examining and reporting on how well the company has met its social and community goals. India could be the first country in the world to make corporate social responsibility mandatory. The parliament voted in August 2012 to make CSR mandatory. According to the statement, enterprises having a net worth of more than Rs. 500 crore or an annual revenue of more than Rs. 1,000 crore should devote 2% of their three-year average net income to CSR. The CSR element was voluntary in the proposed Firms Bill of 2009, yet it was mandatory for companies to disclose their CSR spending to shareholders. It was also advised that at least one female member of a company's board of directors be included. (Times of India, 16 October 2012) Organizations are increasingly realizing that providing funding to support causes begun by non-profits is insufficient, and that when employees volunteer for a cause, it is a win-win situation for both the organization and the individual, as it improves managerial skill and increases profit.

Infosys:

Infosys is actively involved in a number of community development initiatives. The Infosys Foundation was established in 1996 as a not-for-profit trust to which the firm gives up to 1% of its annual income after taxes. Furthermore, the Infosys Education and Research Department collaborates on community development programs with staff volunteers. Infosys' management team continues to lead by example in terms of corporate citizenship, actively participating in key national organisations. They have taken steps to help the Infosys Foundation in the fields of research and education, community service, rural outreach projects, employment, healthcare for the poor, education, arts and culture, and welfare.

Reliance Industries Limited:

RIL's contributions to the community are in the areas of health, education, infrastructure development (drinking water, improving village infrastructure, building schools, etc.), environment (effluent treatment, tree planting, hazardous waste treatment), relief and assistance in the event of a natural disaster, and other miscellaneous activities such as contribution to other social development organizations. RIL is a key supporter of the government's drive to improve girls' education. RIL's Dahej Manufacturing Division in Gujarat has provided financial help to girl children in the state under the scheme "Kanya Kelavani." To provide complete health services. Project Drishti, a unique joint project of RIL and the National Association of the Blind, has provided free corneal transplant procedures to visually impaired Indians from the impoverished section of society. Reliance also runs a number of programs and provides social services.

CONCLUSION :

Social Accounting and CSR can be defined as a way of demonstrating the extent to which an organisation is meeting its stated social or ethical goals. It is a process that an organisation

should follow to account for its act and does not indicate the levels of execution the organisation should achieve. For this, the compliance of the organisation to improve is more vital rather than simple. Social accounting provides a complete and systematic structure for proper accounting, auditing and reporting against an organisation's social objectives.

The concept of social accounting encourages an organisation to take impact assessment more seriously. It provides opportunity for the management information systems to be developed and embedded in the organisation to provide ongoing monitoring and learning from programme activities. It assists the combination of social aims into strategic projection. However, 'doing social accounting' alone is not adequate for achieving good impact assessment of an organisation's activities. compliance.

References

1. Crowther, Social and Environmental Accounting
2. <http://www.neweconomics.org>
3. Moser, Donald V., and Patrick R. Martin. 2012. A broader perspective on corporate social responsibility research in accounting
4. Porwal, L S and Sharma N, 1991, "Social Responsibility Disclosure by Indian Companies", The Chartered Accountant, Feb. 1.pp.630-635
5. R.H. Gray, D.L. Owen & K.T. Maunders, Corporate Social Reporting: Accounting and accountability (Hemel Hempstead: Prentice Hall, 1987)
6. <http://www.neweconomics.org>
7. <http://www.pacindia.org>
8. <http://www.irft.org>
9. www.cogsi.berkeley.edu/lakoff/metaphors/Social_Accounting.html
10. www.dti.gov.uk/socialenterprise/documenth.pdf
11. Home (csr.gov.in)

Cloud Accounting

Prof. Parashar Dave

Introduction

Cloud-based accounting is versatile enough to enhance operations at both small and large businesses. Rather than having all of the information stored on someone's desktop, the information is stored on a remote server. It can be accessed from anywhere with an Internet connection, because the software does not have to be installed on the machine, unlike traditional desktop software. The program usually runs on a standard web browser.

Keywords: Cloud, Technology, ERP, Security

Cloud Accounting

With cloud accounting, you access your accounting software via the internet instead of storing it on your computer's hard drive. You do not have to install any software or application on your computer to run the program of your choice. From pen-and-paper ledgers, accounting software on the cloud is a significant step forward in the evolution of the accounting process.

While cloud computing has spread its influence over countless areas, accounting is one field that is ideally suited for unison with cloud technology. Cloud technology brings the required seamlessness to this highly data-driven and regulated work. Its advantages are proven by the rapid growth of the cloud accounting market in recent years.

History of cloud accounting and traditional accounting software

Before computers, accountants and bookkeepers used paper logs to track expenses and income and manage customer records. In the

early 20th century, the first punch card machine, popularized by IBM, allowed accountants to manage financial data.

Accounting software originally ran on mainframes and mini computers, and financial data was stored in databases, from which the software accessed it. As computing power became cheaper and software capabilities expanded to handle increasingly complex accounting tasks, businesses faced a decision between keeping their legacy computer systems (with older software) or entirely upgrading.

Accounting software installed on computers on-premises had many shortcomings. This service model required costly hardware, including dedicated computers installed with the software, a local network, and on-site data storage.

Other costs included software licensing, maintenance, and hiring or contracting IT support staff. Data could be cumbersome to keep secure and to sync across devices and users. Increasing data capacity was costly, access to data was limited, and users had to deal with software end-of-life (EOL) issues.

In 1998, NetSuite released the first online accounting software, generally considered to be the start of cloud accounting. Today, cloud accounting software provides advanced business intelligence and analytics that increase the insights companies gain from their accounting platforms.

How Cloud Accounting Works

In cloud accounting, accountants, controllers, CFOs and other relevant parties receive login credentials for the system and access it through a web browser, whether on a laptop, smartphone or tablet. The provider may also offer a mobile app to improve the user experience on phones and tablets.

The software is typically integrated with the company's bank accounts, so all transactions automatically post to the correct

digital ledger. Users often have a home dashboard that displays the financial information most critical to their roles, like available cash, bills due in the next five days or past-due payments from customers. All numbers update immediately as the software receives new information, and users can drill down into the data for additional details.

Accounting is one of the key components of an enterprise resource planning (ERP) system. An ERP platform unifies essential business functions like accounting, financial planning and budgeting, inventory and order management, human resources (HR), customer relationship management (CRM) and more on a central database. This database connects modules designed to manage different aspects of the organization and thus supports cross-functional processes, many of which need to tie back to accounting. Payroll, purchase orders and the value of inventory on hand, for example, all need to be recorded in the accounting system as they happen.

Advantages

1. Increase efficiency by accessing data anytime, from any location:

Business owners often work on-the-go, from their mobile devices. Cloud accounting enables remote access to their financial data. They can see all the pertinent account information anytime, as long as they have an active internet connection.

CPAs can coordinate with their team from any location. This flexibility increases efficiency, as urgent tasks are no longer delayed.

2. Lower cost of ownership:

Unlike traditional accounting software, cloud accounting requires no software installation or maintenance. Updates are automatic and often a part of the package with no added charges. Data backups happen on the cloud as well. All these added features

lower the operational costs involved in accounting. Most cloud accounting software are available at a predictable subscription price. Vendors like Ace Cloud Hosting customize their prices according to business requirements.

3. Automation of manual data processing:

Cloud accounting software automatically integrates all your transactions with other accounting data. This software matches the bank statements with invoices and ledgers. All these processes are traditionally handled via a painstaking and time-consuming method. It frees up your team's time and reduces the probability of human error.

4. Increased real-time collaboration and updates:

All data is viewable and accessible to all authorized users. They can work on it simultaneously and get updates in real-time. It is perfect for coordination and collaboration in your team. User permissions can easily be managed to ensure only critical personnel access data.

5. Improved business continuity:

Accounting data is critical and expansive. Its loss can mean long-term financial consequences. Cloud accounting software stores your data on a remote server, with backups in several other locations. It offers an invaluable security blanket. Business disruptions due to technical errors or natural disasters do not pose a threat to your data security.

What Are the Key Features of a Cloud-Based Computerised Accounting System ?

Cloud technology allows us to store information online rather than on our computers. More than that, data stored in the cloud is secure and encrypted. We are now using cloud-based software in many areas, from personal to business. Just as we can access our social media and email accounts, we can also access other cloud

computing software as an alternative to on-premises data storage. To that end, businesses are reaping the benefits of cloud-based software such as ERP, CRM, and cloud-based accounting systems. But you may still be wondering what the key features of a cloud-based computerised accounting system are before you switch.

Cloud-Based Accounting Offers Improved Security

Security is your primary concern when it comes to business software of any kind. The information stored on your system is easier to access through on-premises servers because cloud-based software has multiple levels of security, such as advanced encryption and access control. Your accounting software provider will have more people on the job protecting your information than you would be able to employ. Aside from cyber security, servers must be stored in an environment that will protect them from theft or fire.

Cloud-Based Accounting Allows You To Access Data in Real-Time

Getting fast and up-to-date reporting can be difficult when information needs to be consolidated and managed through spreadsheets. Once linked to your financial system, cloud accounting will allow you to pull up-to-date reports so that you have an instant overview of your finances. This allows business owners to spot trends and issues quickly to make problem-solving decisions. It is also easier to pull reports and visualise the data garnered from the information available.

Cloud-Based Accounting Means Less Software Maintenance

The time and cost involved in maintaining a server and IT infrastructure can drain a business of any size. With cloud-based computerised accounting software, there is less time required to install and configure software, remember to run backups, or set up a server. The provider of your cloud-based accounting system

maintains offsite servers and automates backups, and you always have access to the very latest version of the software. Servers are expensive to buy and maintain; the less time and staff you need to run your accounting software, the better.

Cloud-Based Accounting Gives You Access to Your Data Anytime, Anywhere

The work-from-home trend is going nowhere, and these days teams are often comprised of people spread across the world. Cloud-based computerised accounting systems allow employees to work from anywhere, at any time. This functionality also allows teammates to share information quickly, approve payments, or send invoices as necessary from anywhere.

Cloud-Based Accounting Offers Access to Live Bank Feeds

Some cloud-based accounting software enables you to connect your accounting data with your bank account. This allows users to access bank statements with ease and reconcile the data more efficiently.

Knowing the key features of cloud-based computerised accounting software is the first step in deciding which accounting software to invest in. Cloud-based software is an attractive alternative to server and computer-based software, and with so many features and benefits, it's easy to see why. Are you ready to make the switch to cloud-based accounting software?

The Challenges Cloud Computing

Cloud computing is posing several challenges for national accountants. The transactions associated with the sale and purchase of cloud-based IT services are quite different from the transactions associated with the more traditional model where firms would self-provision their IT services. One way to illustrate the far-reaching nature of these changes is by way of an example that compares how national accountants record 'traditional' computing

services such as infrastructure, storage and networking with how they record 'cloud computing' services in the various economic statements that they compile.

Consider four firms:

a firm that manufactures and sells IT equipment (e.g., servers);
an accounting firm that requires a server to run their accounting practice;

a clothing wholesaler that requires a server to deliver wholesaling services; and

a computer processing firm that provides cloud computing services such as processing services and storage services.

Conclusion:

This paper was a first attempt to outline the challenges associated with 'accounting' for a wide-scale sales and purchases of cloud computing services. The paper argued that the delivery of the service is concentrated and global. The potential number of buyers is very large and given the scale and global nature of the activity the implications on macroeconomic indicators and measurement could be large – impacting output, trade, investment and real value added. The paper then noted that most NSOs and IOs are currently not well-placed to measure this transformative change since its measurement requires a new set of tools and instruments. Finally, the paper noted that while most of the challenge is on the measurement side of the border, there are a few conceptual lines that may need to be crossed or moved in order to ensure users are able to interpret and have an appreciation for the changes that are occurring.

References

- Baer, Andrew, Thomas Hill, Thomas Ponikowski, Bonnie Murphy, Melanie Santiago, and Jason Carnival. 2018. "ISIC 6311 Data processing, hosting,

and related services.” <https://voorburggroup.org/Documents/2018%20Rome/Papers/1014.pdf>.

- Byrne, David, Carol Corrado, and Daniel E. Sichel. 2018. “The Rise of Cloud Computing: Minding Your P’s, Q’s and K’s.” NBER Working Paper Series. <http://www.nber.org/papers/w25188>.
- Cebula, Beata and Agnieszka Matulska-Bachura. 2018. “ISIC 6311 Data processing, hosting, and related services.” <https://voorburggroup.org/Documents/2018%20Rome/Papers/1018.pdf>
- Coyle, Diane, David Nguyen. 2018. “Cloud Computing and National Accounting.” ESCoE Discussion Paper 2018–19. <https://www.escoe.ac.uk/research/discussion-papers-3/>.
- Coyle, Diane, David Nguyen. 2019. “Cloud Computing, Cross-Border Data Flows and New Challenges for Measurement in Economics.” National Institute Economic Review 249 (August). <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/002795011924900112>.
- Dignan, Larry. “Top cloud providers 2019: AWS, Microsoft Azure, Google Cloud; IBM makes hybrid move; Salesforce dominates SaaS.” ZDNet. Last modified August 15, 2019. <https://www.zdnet.com/article/top-cloud-providers-2019-aws-microsoft-azure-google-cloud-ibm-makes-hybrid-move-salesforce-dominates-saas/>.

EVOLUTION OF ACCOUNTING

Prof. Nakul Solanki

INTRODUCTION

The evolution of accounting in India spans centuries and has been shaped by various historical, cultural, and economic factors. Here's an overview of the key phases in the evolution of accounting in India:

Accounting practices can be traced back to the ancient civilization of the Indus Valley, where rudimentary forms of record-keeping existed. The Arthashastra, an ancient Indian treatise on statecraft and economics written by Chanakya, provides insights into early accounting practices, including taxation, budgeting, and record-keeping.

During the medieval period, accounting practices continued to develop under various ruling dynasties such as the Gupta Empire and the Mughal Empire. The concept of "Bahis" or account books emerged, which were used to record financial transactions and business dealings.

AUTOMATED ACCOUNTING PROCESS :

(1) Definition :

Automated accounting refers to the use of software and technology to streamline and optimize accounting processes. Including data entry, transaction recording, reconciliation, financial reporting, and analysis. It involves the automation of repetitive and manual tasks using accounting software, data integration tools, artificial intelligence (AI), and robotic process automation (RPA) to improve efficiency, accuracy, and timeliness in financial management and reporting.

(2) Components :

Accounting Software : Utilizing specialization accounting software, such as Quick Books, Xero, or Sage, to automate routine accounting tasks, including general ledger management, accounts payable/receivable, payroll processing, and financial reporting.

Data Integration : Integrating accounting software with other business systems, such as enterprise resource planning (ERP), customer relationship management (CRM), and procurement systems, to streamline data entry, eliminate duplication, and ensure data accuracy and consistency.

Artificial Intelligence (AI) : Leveraging AI technologies, such as machine learning natural language processing (NLP) and predictive analytics, to automate data analysis, detect anomalies, predict trends, and provide insights for decision-making.

Robotic Process Automation (RPA) : Deploying software robots or bots to automate repetitive, rules-based tasks, such as data entry invoice processing, bank reconciliations, and financial statement preparation, to reduce manual effort and improve productivity.

Cloud Computing : Using cloud-based accounting solutions to access accounting software and data remotely from any location, enable real-time collaboration, and ensure data security, scalability, and disaster recovery.

Workflow Automation : Implementing work flow automation tools to standardize and streamline accounting processes, automate approval workflows, notifications, and reminders, and track progress and performance in real-time.

(3) Benefits :

Improved Efficiency : Automated accounting reduces manual effort, eliminates repetitive tasks, and accelerates accounting processes, allowing finance teams to focus on value-added activities, such as analysis, decision support, and strategic planning.

Enhanced Accuracy : Automation minimizes human errors, data entry mistakes and inconsistencies, leading to more accurate and reliable financial information, reports, and forecasts.

Cost Savings : By reducing the need for manual labor, paper-based processes, and administrative overhead, automated accounting helps organizations lower operating costs, improve productivity, and achieve higher ROI.

Faster Reporting : Automation enables real-time data capture, processing, and analysis, facilitating faster financial close, reporting cycles, and decision-making, and providing stakeholders with timely insights into business performance.

Compliance : Automated accounting ensures compliance with accounting standards, regulations, and internal controls by enforcing consistent processes, audit trails, and data integrity checks, reducing the risk of errors, fraud, and non-compliance .

Scalability : With automated accounting systems, organizations can easily scale operations, adapt to changing business needs, and accommodate growth, mergers, acquisitions, or global expansion without significant IT infrastructure investments or resource constraints.

(4) Implementation Considerations:

Needs Assessment: Assessing current accounting processes, pain points, and requirements to identify areas for automation, prioritize initiatives, and define clear objectives and success criteria.

Software Selection : Evaluating accounting software vendors, features functionalities, and pricing models to select the right solution that aligns with the organization's size, industry, complexity, and budget.

Data Migration : Ensuring smooth data migration from legacy systems or manual records to automated accounting software, maintaining data integrity, accuracy, and completeness throughout

the transition process.

Training and Change Management : Providing comprehensive training and support to finance teams and end-users to familiarize them with the new accounting software, processes, and workflows, and addressing resistance to change through effective communication and stakeholder engagement.

Integration and Customization : Integrating accounting software with existing business systems, customizing configurations, workflows, and reports to meet specific requirements, and ensuring seamless interoperability and data exchange between different applications and platforms.

Security and Compliance: Implementing robust cybersecurity measures, access controls, encryption, and data privacy policies to protect sensitive financial information, comply with regulatory requirements, and mitigate cyber threats, breaches, or data leaks.

(5) Challenges :

Implementation Complexity : Automated accounting initiatives may face challenges related to software integration, customization data migration, and process redesign, requiring careful planning, project management, and coordination across functional teams.

Technical Issues : Organizations may encounter technical issues, such as software bugs, system downtime, compatibility issues, or data synchronization errors, which can disrupt operations, impact productivity, and affect user experience.

User Adoption : Resistance to change, lack of training, and unfamiliarity with new technologies may hinder user adoption and acceptance of automated accounting systems, necessitating effective change management strategies and ongoing support and training.

Data Quality : Automated accounting relies on accurate, reliable, and timely data inputs from various sources, systems, and

stakeholders, requiring robust data governance, validation, and quality assurance processes to ensure data integrity, consistency, and relevance.

Regulatory Compliance : Organizations must ensure that automated accounting systems comply with relevant accounting standards, tax regulations, industry-specific requirements, and data protection laws, such as the General Data Protection Regulation (GDPR) or the Sarbanes-Oxley Act (SOX), to avoid legal or regulatory penalties, fines, or reputational damage.

(6) Future Trends :

AI and Machine Learning : Continued advancements in AI and machine learning technologies will enable more sophisticated automation capabilities, such as predictive analytics, anomaly detection, and intelligent decision support, to enhance financial analysis forecasting and risk management.

Blockchain and Distributed Ledger Technology (DLT) : Blockchain and DLT solutions offer opportunities to improve transparency, traceability, and security in accounting processes, such as audit trails, transaction verification, and supply chain management, by providing immutable, decentralized ledgers.

Integration with Emerging Technologies: Automated accounting systems will increasingly integrate with emerging technologies, such as Internet of Things (IoT) big data analytics, and augmented reality (AR), to capture, analyze, and visualize real-time financial and operational data driving insights and innovation in accounting and finance.

Sustainability and ESG Reporting: As environmental, social, and governance (ESG) considerations become more prominent, automated accounting systems will incorporate features for tracking and reporting sustainability metrics, carbon emissions, and social impact indicators to meet investor, regulatory, and

stakeholder demands for transparent and responsible business practices.

Cloud-Based Solutions: Adoption of cloud-based accounting solutions will continue to rise, enabling organizations to access scalable, flexible, and cost-effective accounting software-as-a-service (SaaS) solutions reduce IT infrastructure investments, and enhance collaboration, mobility, and data security in accounting operations.

Conclusion :

Automated accounting processes offer significant benefits, including improved efficiency, accuracy, cost savings, and compliance, by leveraging software, technology, and data automation to streamline and optimize accounting tasks and workflows. However, successful implementation requires careful planning stakeholder engagement, and ongoing monitoring to address challenges, ensure user adoption and capitalize on future trends in accounting and finance.

References :

- Bhushan Kumar Goyal & Dr. H.N. Tiwari, Financial Accounting, Taxmann, November 2022
M C Shukla, S C Gupta & T S Grewal, Advanced Accounts, S. Chand Publishing. 2017
Various Websites

Problems Of Rural Girl Students In Getting Higher Education In India

Prof . Nirav Pandya

INTRODUCTION

Higher education refers to the third stage of education that learners take on in the learning process. Tertiary education is the under taken in colleges or educational institutes and it may be delivered virtually or at a distance. In present era, Education is the sole weapon which can be successfully used against almost all the deep rooted evils prevailing in the society. Some of the prominent problems in girl's education are social problem, economical problem and educational problem.

MEANING: TERTIARY EDUCATION

Tertiary means education after second level. Primary and secondary levels are compulsory in most of the countries, where as tertiary is not so any form of Higher Education College, university is called tertiary education.

Tertiary education refers to the third stage of education that learners take on in learning process which may be delivered virtually or at a distance place.

PROBLEMS IN GIVING TERTIARY EDUCATION TO RURAL GIRL STUDENTS

There are a large number of problems that girl students have to face for developing their career potential. Some of the serious problems are as follow.

Sex-Basis at home

The teaching of difference between the boy and the girl is started from the family. The uninvited and unwanted girl child who is devoid for proper food, love and care in comparison to the boy child. The house hold chores and sibling care grow into a female adolescent with expected feminine and marriage goal. Hence physical, personal, social and emotional development is restricted. Her bringing up does not prepare get for higher education.

In Society

Many societies are strongly sex-biased. The expectations of family, neighbors and social groups from a girl are of traditional woman, who has no sense of me. She is subservient committed home maker, obedient wife and daughter in law, and sacrificing mother. The general and underlying causes that lead to the dropout statistics in education are complex. They are amalgam poverty, illiteracy, weak family structure, inadequate parenting and an over burdened higher education system.

Educational Institutions

After the home, the place which affects children's behavior is school. Here children face sex-bias in books, curriculum transactions, allocation of subjects and participation in some of the co-curricular activities. In this way the quality of girl education does not match with that of educational, vocational and personal development.

GIRL'S STUDENTS PROBLEM IN GETTING TERTIARY EDUCATION

Social Problems

The girl students are highly motivated to avoid success. They perhaps feel secure if they opt for more traditional occupational then non-traditional ones. Some more problems faced by rural girls to have tertiary education are ignore of higher education by

illiterate parents, no adequate transport facilities in remote areas, adoption of girl for daily wages, girls are considered weaker sex in the society. Proper guidance and counseling for higher education are out of reaching of rural girls and their parents.

Economical Problems

When there is no one to feed the family and educate the male “wanted” child how can the parent afford to enroll the girl child in school. Who will take care of siblings perform household chores earn and contribute to family income? In the families where they can afford education it is the boys who get this benefit.

Educational Problems

The major educational problem is lack of educational institutions especially beyond tertiary level in the rural areas. There are some institutions for girls but they too far away from village and having lack of hostel facilities for girls.

The problem is both ways. On one hand the girls are not prepared to join further education or training and on the other hand there is lack of institutions and facilities available to them.

INFLUENCING FACTORS RESPONSIBLE FOR CREATING PROBLEM AMONG GIRL STUDENS IN RURAL AREA

~ Difficulties in pursuing higher education because of unplanned family.

~ Parents feel that they don't support economically in future.

~ Parents fix marriage while continuing the higher education.

~ No adequate transport facilities in remote area.

~ Not getting proper guidance to know the importance of higher education.

~ More expensive higher education.

~ Parents think that girls are meant for home guards.

BENEFITS OF GETTING TERTIARY EDUCATION FOR GIRL STUDENTS

- ~ Boost career prospects and earning potential among girls
- ~ Get healthier life style and reduce risk of obesity.
- ~ Increase level of civic participation.
- ~ Increase social connectivity for the rural girl students.
- ~ More job opportunities.

Conclusion:

The opportunity for higher education is very important. But girl students could not avail this opportunities. Until and unless they also have opportunities to earn, to pursue and participate in a democracy way and they cannot develop as an independent individual. Girl students suffer because of discrimination and unequal treatment. Therefore, girls children must enhance their awareness in getting higher education and they must be trained to develop their status.

A Comparative Study on

Consumers' Attitude towards OTT Platform with special reference to Rajkot District

Ms. Archana Jani

ABSTRACT:

In today's competitive world, every industry strives to provide customer-centric values. In recent years, the entertainment industry has seen an ever-growing adoption of OTT (Over The Top) Service over d2h or local cable service. Since last several years, India has observed an exponential increase in the demand for and propagation of OTT (Over The Top) service. A pandemic and forced lockdown dramatically contributed for viewer's choice for online streaming. More free time (during pandemic and attractive online streaming offers played significant role in uplifting Indian OTT (Over The Top streaming) Market. The Covid era and its immediate aftermath changed the face of the entertainment business. OTT services were deemed more convenient and on-demand by customers. The appealing and high-quality content enticed young people to use OTT platforms. With the introduction of 5G in India, the number of OTT users will grow even more. The paper hereby explores consumer behavior towards trendy and more promising online streaming option. The context of the study is the Rajkot region (comprises urban and rural) where OTT service market is highly heterogeneous and therefore, this descriptive research provides useful insights to the OTT streaming service providers operating in this competitive space. The primary

variables considered are quality, content, price, convenience, and features of streaming service. The effect of these five factors along with demographics of age, education, income and occupation is tested on subscription decisions using a statistical tools. The findings indicates that there is a difference among rural and urban population in terms of perceived value and access to global content through OTT Platform.

1. INTRODUCTION

The world of visual communications has changed dramatically since the invention of television. The concept of satellite television, i.e., Best DTH in India, was introduced in 2003. This provided a variety of options, such as live feeds, thousands of channels, and services on demand. DTH (Direct-to-Home) service is a method of receiving satellite television via direct-broadcast satellites. And, with over 67 million registered subscribers, India has the largest DTH services industry and the largest user base on the market. In 2003, Dish TV launched India's first DTH channel. In 2004, India currently has a plethora of options for selecting the best DTH service. The most significant advantage of d2h is Satellites' bandwidth availability allows broadcasters to transmit an unlimited number of high-quality channels, unlike other distribution options, which have a limit on the total number of channels that can be provided. With increasing use of internet and tech innovation service provider tries to attract viewers by customizing their viewing experience. All creative innovations are answers to consumers' dissatisfaction with service. The competition will focus more on target audience need and expectations. With wide-spread use and demand of online video has paved way for OTT Platforms. The businessman can catch nerves of audience and hit entertainment market with attractive global content and features.

OTT can be categorized into four types.

- ~ OTT Television: Apple TV, Amazon Fire Stick, Xbox, Play station.
- ~ OTT Video: Netflix, Amazon Prime, Hotstar, etc.
- ~ OTT Messaging: WhatsApp, Facebook messenger and many more.
- ~ OTT Voice Calling: Skype, WhatsApp, WeChat, etc.

1.1 Evolution of OTT platform in India

In 2010, Digivive launched nexGTV, India's first over-the-top (OTT) mobile application. It allowed access to live television and on-demand programming. During 2013 and 2014, nexGTV was the first to live-stream Indian Premier League (IPL) matches on mobile phones. In India, OTT picked up steam in 2013 when DittoTV (Zee) and Sony Liv were both launched at the same time. Ditto TV featured programming from Sony, Star, Viacom, Colors, Zee, and other media outlets (Sundaravel & Elangovan, 2020).

However, the first Indian OTT stage was BIG Flix, also known as "Personal Blockbuster Theatre," which was launched by Reliance Entertainment in 2012 and provided a variety of movies on demand for a monthly subscription fee. Later in 2015, Netflix (a California-based firm) successfully introduced its streaming services in India, which were well embraced by the Indian population. Following that, other players entered the Indian entertainment industry, paving the path for the expanding adventure of online streaming services. Amazon Prime Video, Sony LIV, Disney+Hotstar, Zee5, VOOT, MX Player, EROS Now, ALT Balaji, and Jio TV, to mention a few, join the list, as do other regional players. Video streaming has become one of the most successful avenues in the content consumption space in India. Even the smaller OTT platforms are raising capital from international investors and making a significant impact on the market. (Elangovan, 2020). VoD is still in emerging stage and will go through many transforms until final Business Model for entertainment service will be discovered for complete

switch over to OTT Platform. Currently Entertainment market is having mix of cable satellite, cable television and online media streaming.

1.2 OTT Market in India

The Indian OTT streaming video business is currently in its second development phase, with total sales expected to reach \$3 billion in 2022, according to a report released by Media Partners Asia (MPA). 7-9% of the revenue and market share of the entertainment business are currently controlled by OTT. The business is growing swiftly and continuously, with over 40 players delivering original content in all languages. In India, there are already more than 45 million OTT subscribers. By the end of 2023, this number is anticipated to reach 50 million.

The OTT market is anticipated to develop from 2,590 crore in 2018 to a \$12,000 crore sector by 2023 at a compound annual growth rate of 36%.

In line with the global trends, the Indian consumer is increasingly consuming the content on digital platforms. This trend is observed for all type of content including news (text), music (audio), or video. Increasing internet penetration and mobile device proliferation and convenience of consuming the content anytime, anywhere are the key drivers for this trend (Digital Media: Rise of On-demand Content, 2015). During the epidemic, major changes were made to Indian consumers' habits and preferences. Younger generations, in particular, favor OTT platforms more because of their flexibility and freedom to watch whenever they want! Prioritizing OTT subscriptions depends on several crucial variables, including more convenience, better value, personalized experience anytime and anywhere.

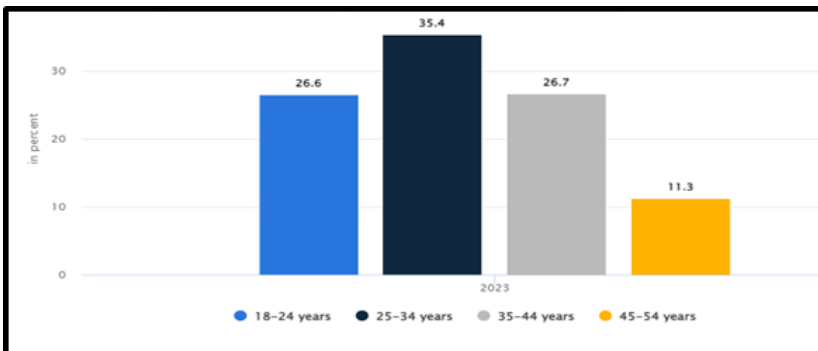
Despite the pandemic's disruptions, India's entertainment and media industry is expected to grow, aided by segments such as OTT, internet advertising, video games, e-sports, music, and

podcasts. India's OTT market remains one of the largest and fastest growing market. The closure of cinemas and theatres for more than a year due to the pandemic has accelerated the adoption of video OTT platforms in India. Amazon Prime Video, Disney + Hotstar, Netflix India, ALT Balaji, and Gaana.com are some of the key players in the Indian market.

OTT Market Facts

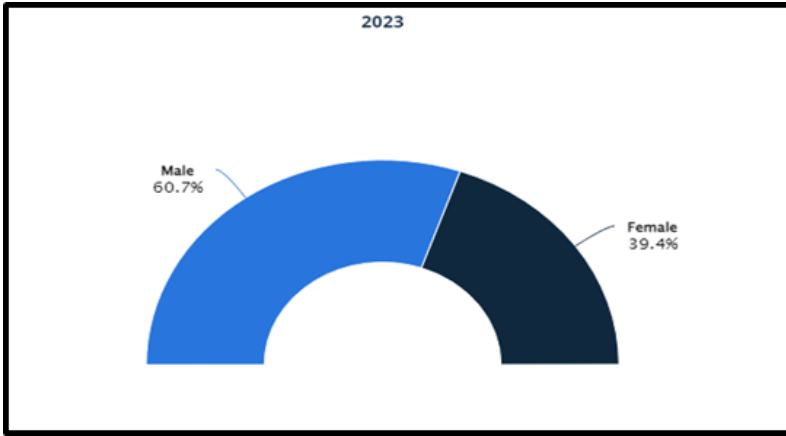
- ~ Revenue in the OTT Video industry is expected to reach \$4.06 billion by 2024.
- ~ Revenue is estimated to expand at a 7.43% annual rate (CAGR 2024-2029), with a projected market volume of \$5.81 billion by 2029.
- ~ Video Streaming (SVoD) is the largest market, with a market volume of US\$2.02 billion by 2024. In global comparison; the United States will create the largest income (US\$132,900.00 million in 2024).
- ~ The OTT video market is estimated to have 807.5 million consumers by 2029.
- ~ User penetration will be 45.1% in 2024 and is predicted to reach 53.7% in 2029.
- ~ By 2024, the OTT Video industry is expected to have average revenue per user (ARPU) of US\$6.24.

AGE-WISE USAGE OF OTT PLATFORM IN 2023 IN INDIA

The findings show that the age group of 25-34 years has the highest usage of OTT platforms, while the other two age groups, 18-25 and 35-44, have about similar utilization. The age group above 45 is not yet familiar with the next generation watching experience.

GENDER-WISE OTT PLATFORM USAGE IN 2023

The semi-circle donut figure illustrates that, in comparison to females, men are more inclined to employ new age entertainment options.

1.3 OTT and Reality

Numerous service providers entered this area of the entertainment industry as a result of its rising popularity and promising trends. When creating packages and offers, consideration is given to customer preference and satisfaction. The choice of consumers has become more difficult due to fierce supplier competition. Each platform's effort to offer unique content and deals has a big impact on the budget and raises the price of entertainment services. For a variety of web series and web content, it is imperative to sign up for more than one OTT service. Customers should be able to subscribe to a single combo package that offers a variety of content, including sports, romance, family drama, and thrillers.

The most alarming and serious issues are with content that is delivered through web series and movies. The main aim of entertainment is to provide mental relaxation and joy to viewers. But today's scenario is altogether on wrong track. Unverified content and foul language may create negative impact on minds of young viewers. Without any parental control and streaming facility available on mobiles may create many adverse social and cultural shifts. Today Indian societies and culture are passing through tough phase and losing its light of morality and values. This shows dark side of changing habits of Indian consumers towards entertainment .The emphasis needs to be placed on preserving our culture and directing young people towards Indian culture and values in the current scenario.

The entertainment business is a reflection of society. They bear the primary responsibility towards society and the next generation. They should refrain from delivering subpar content in the name of profit. Social responsibility and business ethics should be given top priority. The government should enact regulations to regulate the violent and lewd content that is broadcast through web series. The paper sheds light on the OTT service's darker side and its detrimental effects on the next generation. Long periods spent on mobile devices and poor content are concerning issues brought on by changing entertainment service usage patterns.

2. Literature Review

1. (Janhavi Mahale, 2022) This research has analyzed that there is significant association between people's preference for entertainment platforms and content availability, content quality, convenience of use, affordability, and customer service of DTH and OTT services. A chi-square test of independence was performed to examine the relation between different variables affecting preference and choice.

2. (Unnamalai Swetha CT, 2022) This research paper aims to study and analyze factors that influence entertainment choice and habit. The findings showed that more than half of respondents are aware of OTT services and highly satisfied. ANOVA and Regression analysis were conducted for data analysis and statistical treatment.

3. (Samala N, 2021) The purpose of the study was to identify the reasons underlying consumer willingness and resistance to subscribing to SVoD services. The study identified 14 main reasons for subscribing to an SVoD service. This paper has identified fourteen reasons for subscribing and eleven reasons for not subscribing. Five factors, i.e., content, convenience, features, price & quality were extracted using Exploratory Factor Analysis. The effect of these five factors along with demographics of age, education, occupation is tested on subscription decisions using a logistic regression analysis.

4. (Elangovan, 2020) This paper explores the emergence, advantage, and future of streaming services in India through an analytical research. The paper also covered various topics related to OTT services, their growth factors, technology background, audience characteristics, content, censorship and future developments expected in the industry.

5. (Philomina, 2022) This study was intended to know how OTT platforms impact adolescents and how adolescents engaged with OTT platforms. This paper aims to review and analyze the past study on Streaming Platforms and its impact on Society. More than 30 research papers of national and international were reviewed and analyzed for findings.

6. (Sujith. T.S, 2021) The main purpose of this study is to find out the perception and satisfaction of consumers or users of OTT video platforms with special reference to Kerala, Thrissur

district. A Primary Data was collected and analyzed to find out relation between perceived value and satisfaction level. The study found that the majority of the consumers are satisfied with the OTT video streaming platform. The researcher uses two variables for measuring the perception of the users. The study found overall satisfaction with a mean score of 4.01. Only OTT users from Thrissur were recruited for the study, therefore generalizations for the entire population of OTT users are inappropriate.

7. (Ganesh A, 2020) this paper tries to explore the generation Z preferences, usage patterns, and factors influencing OTT (Over the Top) subscription. The finding of the study will help the company to expand/explore/retain / customize the services after the post lockdown. This study is descriptive, it endeavors to explain the Gen Z buyer OTT Streaming behavior during the lock down period and it is done in urban Hyderabad city, the tool used to collect data is sorted out structured questionnaire method. The questionnaire was used to collect the data on customer awareness, use patterns and factors affecting on OTT Subscription. The findings showed that from smart phones to smart TVs to India has been the fastest to warm up to digital media. The country is the torchbearer of this change and is giving rise to the influx of video streaming platforms and it is quite evident from this study that around 60% majority of Gen Z customers communicated that they exploit the smart television. From the study, it is clear that the most influential elements like ease of use (41.3%) and cost (27.8%) for Gen Z's decision to subscribe to the OTT Streaming. It was very clear from the research information most of 66% opined that they were a lot of happy with the OTT Streaming administrations during the lockdown time frame.

8. (Garima S, 2020) With this study, the researchers studied the evolution of OTT space in India and reviewed the dynamic

OTT space – evaluate some firsts like big banner movie releases on platforms. The researchers worked on the objectives and tried to evaluate the role played by the pandemic in evolving OTT media consumption trends; a qualitative mapping of increase in OTT adoption – Pre and Post COVID 19 in India; study underlying trends around increasing consumer appetite for the medium and analyze psychographic impact on children, adults and elders. The findings shows that growing content availability on OTTs (32.1%) and lack of any other entertainment sources (28.3%) were the primary reasons for increased OTT screen time. The diversity of content, portability, trendy, Ad free content and platform User friendliness are immensely loved factors for giving priority to OTT Platforms.

3. Research Methodology:

Research Type: This research is exploratory in nature.

Sampling Technique: Here the researchers select the samples using non-probability sampling technique.

Sampling Type: Here for data collection researchers has used convenience sampling.

Sampling Unit: Here the data has been collected from the users and non-users of OTT platforms.

Sampling Size: Researchers has collected data from 106 users or non-users of OTT platforms.

Date Used: The present study is based on the primary data collected through the well-structured questionnaire.

Area under Study: Here for data collection geographical area covered under this study is rural and urban population of Rajkot region.

Table 1: Demographic Profile of Consumers

Sr no	Demographic factor	Factors	Frequency	Percentage
1	Gender	Male	55	45.5
		Female	46	54.5
		Total	101	100
5	age	18-25	52	51.5
		25-35	17	16.8
		35-45	13	12.9
		45 or above	19	18.8
		Total	101	100
3.	occupation	Employee	31	30.7
		Employer	9	8.9
		Student	45	44.6
		Research Scholar	5	5
		Homemaker	11	10.9
		Total	101	100
5	Annual Family Income	Less than 2,00,000	32	31.7
		2,00,001-5,00,000	37	36.6
		Above 5,00,000	32	31.7
		Total	101	100
6.	Education	Undergraduate	30	29.7
		Graduate	29	28.7
		Post Graduate	28	27.7
		Ph.D.	10	9.9
		Research Scholar	4	4
		Total	101	100

Data Analysis

As the data is primary in nature, the researchers, for verifying authenticity of data conducted the reliability test before jumping into further analysis. The results of the reliability tests are as below.

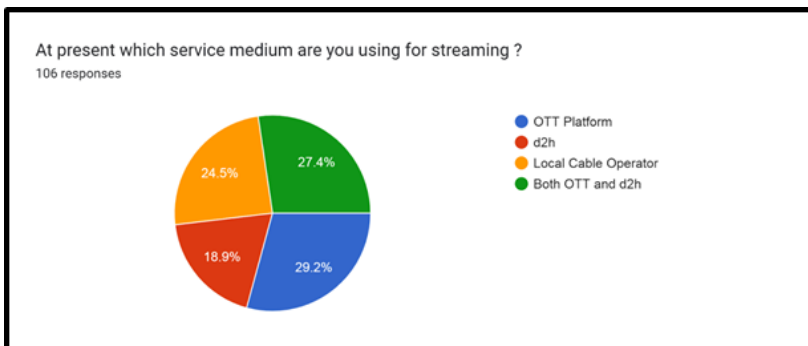
Reliability analysis of consumers' attitude towards OTT platform is as under:

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.872	26

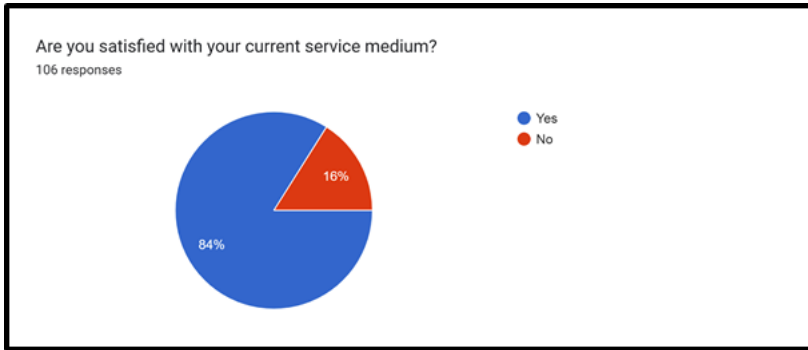
Source: computed from questionnaire.

Reliability analysis is carried out in SPSS which shows that the data which has been collected to know the consumers' attitude towards OTT platforms. The value of Cronbach's Alpha is 0.872 which is more than 0.7 so researcher can conclude that data is reliable.

ANALYSIS FROM QUESTIONNAIRE

This indicates that almost 56.6% at present using OTT platform out of 106 Respondents. (27.4+29.2).

Out of 106 responses 84% are satisfied with their medium of entertainment and will continue in future.

Attitude towards OTT platforms of Urban and Rural Population

In this part difference in attitude of urban and rural population towards the OTT platform is analyzed by using Mann-Whitney U test and hypothesis for comparison is as under:

Hypothesis

H0: Urban and Rural people have same attitude towards OTT platform.

H1: Urban and Rural people do not have same attitude towards OTT platform.

H0: The Cost for desired entertainment does not have direct impact on preference of OTT over D2H.

H2: The Cost for desired entertainment has direct impact on preference of OTT over D2H.

H0: The poor internet connection has no negative impact on preference for OTT.

H3: The poor internet connection has negative impact on preference for OTT.

Table: 1.1 shows the Urban Population and Rural Populations' Attitude towards the OTT platform

Ranks					Asymp. sig. (2-tailed) Value	H0 (Accept /Reject) At 5% Significance
Sr. No.	Population (Rural/Urban)	N	Mean Rank			
1	In OTT platform consumer can customize content they want to watch.	Rural	19	51.03	0.996	Accepted
		Urban	82	50.99		
		Total	101			
2	OTT Platform will provide any time access and quality content of consumers 'choice	Rural	19	43.48	0.157	Accepted
		Urban	82	52.81		
		Total	101			
3	OTT Platform subscription is quite costly as compared to D2H.	Rural	19	45.45	0.327	Accepted
		Urban	82	52.29		
		Total	101			
4	Consumer has to subscribe multiple packs for having variety of taste.	Rural	19	41.53	0.093	Accepted
		Urban	82	53.20		
		Total	101			
5	D2H service is convenient and cheaper as compared to OTT platforms.	Rural	19	50.11	0.876	Accepted
		Urban	82	51.21		
		Total	101			

6	With OTT service there is a chance of accessing global content.	Rural	19	39.97	0.046	Rejected
		Urban	82	53.55		
		Total	101			
7	OTT service provider offers flexibility in selecting plan	Rural	19	51.29	0.959	Accepted
		Urban	82	50.93		
		total	101			
8	With increasing competition, OTT service provides best offers on subscription plan.	Rural	19	42.29	0.115	Accepted
		Urban	82	53.02		
		Total	101			
9	OTT service gives you flexibility of accessing content on any device.	Rural	19	49.92	0.844	Accepted
		Urban	82	51.25		
		Total	101			
10	Consumer has to buy different subscription as all OTT Platforms have different content.	Rural	19	46.97	0.472	Accepted
		Urban	82	51.93		
		Total	101			
11	There is need to have one common package available where combination of D2H or different OTT service provider should be available.	Rural	19	59.76	0.119	Accepted
		Urban	82	48.97		
		Total	101			
12	OTT platform gives you freedom to enjoy movie, cricket or web service in personalized manner.	Rural	19	48.13	0.611	Accepted
		Urban	82	51.66		

		Total	101			
13	With local cable service family cannot personalize their viewing experience.	Rural	19	50.29	0.900	Accepted
		Urban	82	51.16		
		Total	101			
14	OTT gives consumer variety of local, global and attractive content.	Rural	19	49.03	0.721	Accepted
		Urban	82	51.46		
		Total	101			
15	The annual subscription fee is low compared to D2H.	Rural	19		0.416	Accepted
		Urban	82	49.92		
		Total	101			
16	OTT service is a boon for technology enthusiasts.	Rural	19	48.08	0.603	Accepted
		Urban	82	51.68		
		Total	101			
17	OTT services offer highly interactive viewing experience.	Rural	19	45.42	0.313	Accepted
		Urban	82	52.29		
		Total	101			
18	OTT service and d2h should be combined so consumer can get quality content with reasonable price.	Rural	19	46.03	0.368	Accepted
		Urban	82	52.15		
		Total	101			
19	The different OTT Platforms attracts consumer with highly appealing content, which eats up family time.	Rural	19	53.45	0.660	Accepted
		Urban	82	50.43		

		Total	101			
20	OTT services save me from viewing interruption advertisements.	Rural	19	51.95	0.866	Accepted
		Urban	82	50.78		
		Total	101			
21	OTT services offer value for money.	Urban	19	61.71	0.05	Rejected
		Rural	82	48.52		
		Total	101			
22	Much regional and current information not available on OTT Platform.	Urban	19	48.68	0.686	Accepted
		Rural	82	51.54		
		Total	101			
23	Poor internet connection will spoil watching experience.	Urban	19	41.53	0.08	Accepted
		Rural	82	53.20		
		Total	101			
24	Students and youngsters become addictive of viewing and may have social and psychological effects.	Urban	19	41.24	0.08	Accepted
		Rural	82	53.26		
		Total	101			
25	OTT Platform provides HD quality videos.	Urban	19	42.13	0.110	Accepted
		Rural	82	53.26		
		Total	101			
26	You can watch missed -out shows and highlights any time.	Urban	19	37.71	0.015	Rejected
		Rural	82	54.08		
		Total	101			

[Source: Primary Data]

Findings

Result of Mann-Whitney U test indicates that rural and urban population' attitude towards OTT platform is not significantly different in majority factors.

The following factors show the significant difference in urban and rural population' attitude towards OTT platform:

- ~ With OTT service there is chance of assessing global content (p=0.046 which is less than 0.05 significant value)
- ~ OTT services offer value for money (p=0.05, which is a significant value)
- ~ You can watch missed-out shows and highlights any time (p=0.015, which is less than 0.05 significant value)

The above analysis shows that except above three factors there is no significant difference in the attitude of rural and urban population towards OTT platforms. Attitude towards OTT platforms differs significantly in consideration of assessing global content, value of money and in watching missed-out content and in remaining factors attitude of urban and rural population towards OTT platform do not varies significantly. The hypothesis 1 and hypothesis 2 are accepted. In case of hypothesis 3 poor internet connection, the significant value is 0.08 which is greater than 0.05. So the alternate hypothesis H3 is rejected.

Conclusion

OTT and VoD (video on demand) is still in mounting stage and there is still scope and market for D2h . There is need of complete business model that can substitute cable and broadcasting through satellite. For rural area internet service is also one constraint for not choosing OTT platform. Again different subscription for watching variety of shows increases cost and affects the budget. More or less urban viewers are having shift in their watching habits and are preferring OTT service. The young generation is fascinated

with content and shows offered through these platforms. It may have psychological and social impact on generation at large. The purpose of entertainment should be for mental relaxation and gratification. Hence there is need for policies and standards set for keeping Entertainment different from earthiness.

References

- Elangovan, S. E. (2020). Emergence and future of Over-the-top (OTT) video services in India: an analytical research. *International Journal of Business, Management and Social Research*, 12.
- Ganesh A, N. S. (2020). Understanding The Ott-Streaming Behavior Among Generation Z. *JOURNAL OF CRITICAL REVIEWS*, 8.
- Garima S, P. (. (2020). ROLE OF COVID AS A CATALYST IN INCREASING ADOPTION OF OTTS IN INDIA: A STUDY OF EVOLVING CONSUMER CONSUMPTION PATTERNS AND FUTURE BUSINESS SCOPE. *Journal of Content, Community & Communication*, 12.
- Janhavi Mahale, J. M. (2022). comparative analysis of consumer preference towards sources of entertainment with reference to dth and ott. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, 13.
- Philomina, T. N. (2022). Impact of OTT Platforms on Adolescents: A Case Study of Karnataka Review of literature. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 9.
- Samala N, S. S. (2021). Factors affecting consumers' willingness to subscribe to over-the-top (OTT)video streaming services in India. *Elsevier*, 7.
- Sujith. T.S, S. M. (2021). User Perception Towards OTT Video Streaming Platforms in Kerala. *Analytical Commerce and Economics*, 7.
- Unnamalai Swetha CT, S. T. (2022). a study on consumer preference towards ott platforms over theatres post covid 19. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 4.

ISSUES OF UNORGANISED LABOURERS IN INDIA

Dr. Bipin Vaghela

Abstract

Unorganised sector faces eventual deficiencies in regulation over employment remuneration pattern poor employer and employee relationship and casual work culture. Informal sector covers large number of workers from rural and substantial number from the urban areas by potentially engaging family labour and technology. Unorganised workers are also kept away from the social security Benefits such as old age pensions Gratuity. Employees state Insurance, workmen's compensation etc. in India. This paper examine about factors influencing employment in this unorganized sector.

Introduction

In unorganized sectors or households, excluding regular workers with social security benefits provided by the employers and the workers in the formal sector without any employment and social security benefits, provided by the employers. As per the economic survey 2007-08, 93% of India's workforce include the self employed and employed in unorganized sector. The Ministry of Labour Government of India has categorized the unorganized labour force under four groups in terms of occupation, nature of employment specially distressed categories and service categories.

Objectives

1. To bring out the problems of unorganized sector.
2. To study the welfare and Social Security provisions for unorganized sector workers.
3. To analyse activity of central board for unorganized sector workers.

4. To suggest some Measures to solve the problems of unorganized workers.

Methodology

This study has made use of secondary data to collect information with regard to total number of unorganized sector workers, problems of unorganized sector and social security schemes for workers in unorganized sector and some activities of central board for unorganized workers etc.

The Major characteristics of the unorganized workers

As the unorganized sector suffers from cycles of excessive seasonality of employment, majority of the unorganized workers does not have stable durable avenues of employment. Even those who appear to be visibly employed are not gainfully and substantially employed indicating the existence of disguised unemployment. The workplace is scattered and fragmented.

Problems of unorganized sector are

Kulwant Rai Gupta (2009) problems of unorganized labours are Multifarious in nature hence confining this sector within a comprehensive framework is difficult changes in the trade and technology global linkages are the threat to this sector.

Insecurity in Job

Informal workers depends on multiple employments due to insecurity or work Agricultural workers are engaged for only three months in a year and for the rest they search an alternative Job to sustain from starvation mahatma Gandhi National Rural workers Employment Guarantee Act 2005 aims to provide employment guarantee for 100 days of work in the most back work districts of the country for manual labour. The factors like variation in the climate and location also affects the workers job security.

Occupational hazards

Unorganised workers are exposed to hazardous working

condition which adversely affect their health. Health problem increase due to low nutrition and heavy physical labour low income and inability to pay for the health care leads the poor workers to be indebted. In fish processing units women are working in highly contaminated environment . In tobacco processing units women are working in highly contaminated environment in the workplace enters the respiratory track and cause dangerous diseases like asthma, Tuberculosis etc.

Inability to secure minimum wages

Studies on conditions of employment in the unorganized sector reported that daily wages are paid much below than the minimum fixed by the government. The actual workers are least protected due to low earnings. Wage is not influenced by the market forces.

Lengthy working Hours

Long working hours beyond the regulatory norms will affect the social and family life especially of women employees restraining them from participating in any cultural or social affairs of the family. Absence of laws to govern the working conditions of agricultural labour resulted for lengthy working hours in fireworks. Much work and hand loom work starts at early morning 6.00 am and spreads for 12-15 hours per day.

Poverty and Indebtedness

Workers are poor due to the income and uncertain employments facing problems to manage social and cultural life with poor economic status.

Increased indebtedness in the agricultural sectors resulted in the increase of suicide of farmers.

Lack of Social security measures

Workers are economically inactive due to biological personal social and natural risks which are beyond human control. Biological risks covers modernity, sickness and old age personal risks of

widowhood and accident social risks of unemployment flood, fire, drought and closure need to be treated through social security mechanisms.

Lack of Health Security

48 percent of informal workers spend their Annual Household income for the medical care. The lack of subsidy or Government support in health care has added vulnerability in their life.

Poor working Environment

Deficiencies in sanitation due to lack of washing facility, proper urinal and toilet facilities will affect the health of workers. Even the physical condition like space lighting ventilation available are poor compare to organized sectors.

Insecurity during old age

Leading life during the old age has become a challenge among unorganized workers. The insecurity is due to lack of support from the family members, inadequate public health care facilities and expensive private health care for the aged.

Problems of Migrant workers

Most migrant workers are poor without adequate basic amenities works under adverse environment for example the sugarcane labours, who lives in the open field facing steady problems in the monsoon seasons from the menace of snakes, scorpions, mosquitoes etc.

Poor Employer-Employee relationship

Scattered work culture without designated workplace, is preventing to build master servant relationship to execute labour laws.

Impact of Natural Disasters

Natural disasters like flood drought famine, earth quake etc. will disturb to productivity affecting individual household income and asset of the unorganised workers.

Finding

Over 92 percent are in the unorganised sector. Unlike workers in the organized sector these workers do not have steady employment secure or sustainable incomes and are not covered by social security protection. The growth of formal employment in the country has always been less than that of total employment, indicating a faster growth of employment in informal sector Available data suggests that within the formal sector also the proportion of informal/unorganized workers are on the increase.

The prominent features of the sector are lower real wages and poor working and living condition Further the sector is characterized by excessive seasonality of employment, preponderance of casual and contractual employment atypical production organization and work relation, absence of social security measures and welfare legislation negation of social standards and workers right denial of minimum wages and so on the alarming expansion of informal sector in recent times has adversely affected employment and income security for the larger majority of the workforce along with a marked reduction in the scale of social welfare security programme.

Solutions

Benefits like maternity allowances accident relief natural death compensation, education support for children for higher studies pension during rainy season should be provided to the unorganized sector workers.

Conclusion

The unorganised sector which include agricultural sector construction fisheries street

vendors petty service providers salt pans, domestic work fire works industries beedi industries etc. comprises the overwhelming majority of workers in the country. The unorganised workers work

under extreme condition without any proper benefits protection and support for the unorganized sector workers is very necessary for both economic and social development.

References

1. Report of the committee on unorganised sector statistics by National Statistical commission. Govt. of India Feb 2012.
2. Ministry of labour & Employment Annual Report 2014-15
3. Arjun Patel and Desai Kiran : Rural migrnt Labour and Labour Laws publish New Delhi 1995 PP 64, 70